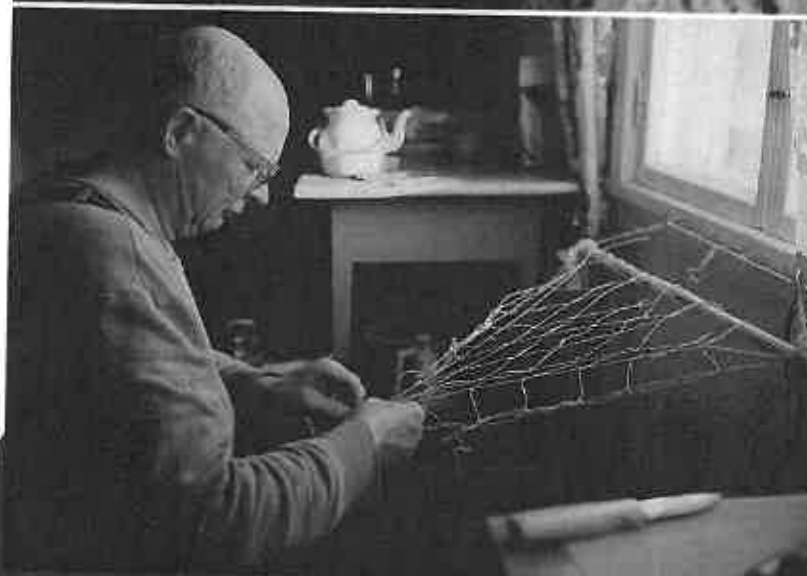

Juhani Salmi ja Pekka Salmi (toim.)

Lähikuvia ammattikalastuksesta

Kalastusammatin rakenne, joustavuus ja mahdollisuudet

RIISTA- JA KALATALOUDEN TUTKIMUSLAITOS
KALATUTKIMUKSIA – FISKUNDERSÖKNINGAR

No 122

1997

Lähikuvia ammattikalastuksesta
Kalastusammatin rakenne, joustavuus ja mahdollisuudet

Juhani Salmi ja Pekka Salmi (toim.)

Helsinki 1997

Vastaava toimittaja: Raimo Parmanne

Kansi: Perinteinen ja uusi tekniikka kuuluvat kalastajan arkeen (Kuva: Pekka Salmi).

Kirjoittajat ovat vastuussa kirjoituksensa sisällöstä, eikä se välttämättä edusta Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen virallista kantaa.

ISBN 951-776-098-1

ISSN 0787-8478

Oy Edita Ab

Helsinki 1997

Sisällys

Muuttuva ammattikalastus. Yhteenveto profiilitutkimuksen tuloksista	1
. Pekka Salmi, Juhani Salmi, Juha Jurvelius ja Riku Varjopuro	

KALASTUS ELÄMÄNTAPANA JA YRITYSTOIMINTANA

Kalastusyritysten rakenne ja kannattavuus	17
. Juhani Salmi, Pekka Salmi ja Pentti Moilanen	

Perhe ja sivutulot kalastusyritysten voimavarana	29
. Leila Ståhl	

Kalastajasta yrittäjäksi. Ammattikalastaja muutosten tuulten pyörteissä	35
. Sari Jurvansuu	

Laatu, jalostus ja markkinointi - kalastukseen kannattavuutta vai lisätyötä?	47
. Jari Setälä ja Tuula Huuhka	

KALASTAJARYHMÄT JA KALASTUKSEN OHJAUS

Ammattikalastaja vai harrastaja? Kalastajien mielipiteitä ja käsityksiä heistä itsestään sekä toisista kalastajista	57
. Leila Ståhl	

Kaikki kalastaa siikaa. Pohjanlahden siiankalastus kalastajien puheissa	65
. Alpo Huhmarniemi ja Juhani Salmi	

Kalastuksen järjestämisen ongelmat sisävesillä. Ammattikalastajan näkökulma	75
. Pekka Salmi	

Nyt se sanotaa kyl tualt aika lail ylhäält taholta. Lohenkalastajien näkemyksiä säätelystä ja sen taustoista	83
. Riku Varjopuro	

KALASTAJIEN SOPEUTUMINEN JA TULEVAISUUDEN KUVAT

Pitää olla muuta tulua. Pohjanmaan rannikkokalastuksen strategiset vaihtoehdot	95
. Anna-Liisa Toivonen	

Vanhassa vara parempi. Saaristomeren ammattikalastuksen muotokuva	103
. Pentti Virtanen ja Juhani Salmi	

Suomenlahden lohenkalastajat. Ammatista vapaa-ajan harrastukseen	111
. Maria Kallio ja Jukka Pönni	

TUTKIMUKSEN MENETELMÄT

Ammattikalastuksen profiilit -tutkimuksen kvalitatiivinen osuus: metodinen yleisarvio	119
. Asmo Honkanen ja Kari Mikko Vesala	

Muuttuva ammattikalastus

Yhteenveto profiilitutkimuksen tuloksista

Pekka Salmi ¹, Juhani Salmi ², Juha Jurvelius ¹ ja Riku Varjopuro ³

¹ Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Saimaan kalatutkimus- ja vesiviljely, Laasalantie 9, 58175 Enonkoski

² Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Reposaaren toimipiste, Pleikinkatu 1, 28900 Pori

³ Helsingin yliopiston kulttuuriantropologian laitos, PL 13, 00014 Helsingin Yliopisto

Johdanto

Ammattikalastus elää niin meri- kuin sisävesialueellakin murrosvaihetta. Vanhat totut rakenteet ja ammattiin liittyvät piirteet rapautuvat nopeasti. Kalastuksen suunnittelun ja ohjauksen lähtökohtana pidetään kalavarojen kestävä hyödyntämistä. Euroopan Unioniin liittymisen myötä on kalastuksen keskusjohtoinen ohjaus lisääntynyt. Sen tavoitteena on turvata elinkeinon kannattava toiminta mm. laadun, hygienian ja markkinoinnin kehittämisen avulla. Tähän tähdätään modernisoinnin ja rationalisoinnin avulla (Maa- ja metsätalousministeriö 1996). Koska ammattikalastuksen ongelmat liittyvät muun muassa kalaresursseihin, kalastusoikeuksiin ja markkinointiin, tarvitaan päätöksentekoa varten monipuolista tietoa elinkeinon vahvuuksista ja heikkouksista.

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos (RKTL) käynnisti maa- ja metsätalousministeriön aloitteesta vuonna 1994 ammattikalastuksen profiilitutkimuksen, jonka tavoitteena oli tuottaa tietoa ammattikalastuksen rakenteesta, kalastajien ongelmista ja valmiudesta muutokseen. Varsinkin kalastuksen ohjauksessa niin paikallisella kuin valtakunnallisellakin tasolla katsottiin tarvittavan entistä enemmän tietoa kalastuksen lähtökohdista ja kalastajien toimintatavoista. Koska oletukset ammattikalastajien käyttäytymisestä perustuivat usein stereotyyppiseen näkemykseen lyhyen tähtäimen voittoa maksimoivasta yrittäjästä (esim. Acheson ja Wilson 1996), moniulotteisemman tiedon kerääminen katsottiin tärkeäksi.

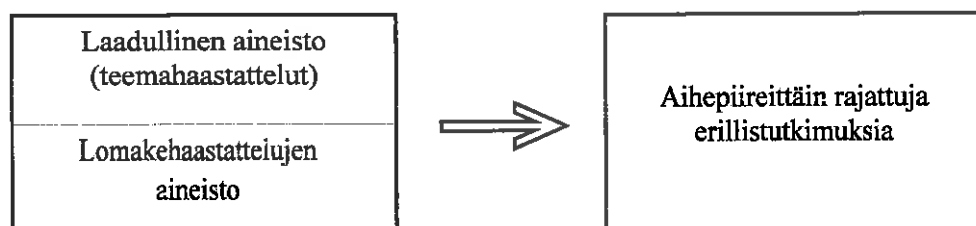
Tutkimuksen lähtökohdat

Profiilitutkimuksen lähtökohtana oli sekä päätöksentekoa auttava (tekninen) että ymmärtävä (hermeneuttinen) tiedonintressi (kts. Allardt ja Littunen 1984). Lisäksi oletettiin, että kalastaja on aktiivinen toimija, jonka päätöksentekoa ei ohjaa pelkästään taloudellinen rationaalisuus. Esitutkimuksena laadittiin Suomessa ja muissa maissa tehtyjen ammattikalastusta käsittelevien selvitysten pohjalta kirjallisuuskatsaus (Salmi P. ja Salmi J. 1995a). Varsinainen tutkimusaineisto kerättiin henkilökohtaisilla lomake- ja teemahaastatteluilla.

Lomakehaastatteluiden tavoitteena oli kartoittaa kalastajakunnan piirteitä ja elinkeinon rakennetta päätöksenteon pohjaksi. Laadullisella menetelmällä eli teemahaastatteluilla kyettiin lomakehaastattelua paremmin tuomaan esiin kalastajan elämän sisältöä sekä ymmärtämään hänen lähtökohtiaan ja ongelmiaan. Näin vältettiin tutkimuksen tavoittamien ilmiöiden rajoittuminen pelkästään tutkijan ennalta määrittämiin kehyksiin.

Tutkimuksen otanta tehtiin kaikista RKTL:n rekisterin mukaan ammattimaista kalastusta harjoittavista yrityksistä. Tulokset kuvaavat täten kaikkia niitä kalastajia, joilla on kalan myyntituloa. Merialueella haastattelut tehtiin pääosin vuoden 1994 lopussa ja sisävesillä vuoden 1995 alkupuoliskolla. Tuloksena kertyi hyvin laaja aineisto: meri- ja sisävesialueella nauhoituksia tehtiin kaikkiaan noin 250 tuntia, puhtaaksi kirjoitettuna noin 5 500 sivua tekstiä (Salmi J. ym. 1996a). Analysoimisen helpottamiseksi aineisto luokiteltiin aihepiirien mukaisesti sisältöluokkiin (kts. tarkemmin Vesala ym. 1996).

Lomakehaastattelujen keskeiset tulokset on esitelty erillisessä julkaisussa (kts. Salmi J. ym. 1996b). Lisäksi on laadittu lukuisia lehtiartikkeleita¹, joissa on yksityiskohtaisemmin hyödynnetty lomakeaineistoja. Tulosten perusteella ammattikalastajakunta osoittautui muun muassa ammatillisten lähtökohtien, ongelmien ja pyyntitapojen osalta hyvin heterogeeniseksi. Aineistosta laadituissa osaraporteissa kirjoittajat ovat määritelleet tutkimuksellisen näkökulman kunkin aiheen ja tarpeen pohjalta. Erillis-tutkimuksissa käytetyt menetelmät painottuvat laadullisen aineiston analysointiin. Useimmissa osaraporteissa on kuitenkin hyödynnetty myös kyseiseen aiheeseen liitty-vää lomakehaastatteluaineistoa.

Vaikka profiilitutkimuksen aineistoa ei ole vielä tyhjentävästi analysoitu, tähän niteeseen kootut 11 artikkelia antavat monitahoisen kuvan ammattimaisesta kalastuksestamme. Kirjoitukset on järjestetty aihepiirin mukaisesti kolmeen ryhmään: a) kalastus elämäntapana ja yritystoimintana, b) kalastajaryhmät ja kalastuksen ohjaus sekä c) kalastajien strategiat ja tulevaisuudenkuvat. Luokittelu on varsin karkea ja monet artikkelit tarkastelevat osittain samoja aihepiirejä eri näkökulmista. Viimeisenä artikke-lina mukana on kirjoitus käytetyistä laadullisista menetelmistä.

Tässä kokoavassa kirjoituksessamme tarkastelemme osaraporttien pohjalta ammatti-kalastuksen rakennetta, kalastajan asemaa toimintaympäristössään, kalastajien jousta-vuutta ja elinkeinon tulevaisuudennäkymiä. Tulevina vuosina jatketaan aineiston analysointia ja järjestetään laadullisen aineiston arkistointi.

Kalastus elämäntapana ja yritystoimintana

Kalastuksesta saatujen tulojen merkitys yrittäjän taloudessa vaihtelee muun muassa pyyntimuodosta ja kalastusalueesta riippuen. Pääammatikseen kalastavia oli sekä meri- että sisävesialueella eniten troolikalastajien keskuudessa. Rannikkokalastajista pääosa ammensi tulonsa kalastuksen ulkopuolelta (Salmi J. ym. 1997). Kalastus on monille – esimerkiksi lohta Suomenlahden avomerellä ja siikaa Pohjanlahdella ka-lastaville - lähinnä harrastus (Huhmarniemi ja Salmi J. 1997a, Kallio ja Pönni 1997).

Yhteisenä piirteenä kalastajilla on halu keskittyä varsinaiseen kalastukseen. Yritysku-van laajentaminen esim. kalanjalostukseen ja markkinointiin koetaan usein vieraaksi. Itsenäistä ammattitaidon kehittämistä kalastuskokemuksen kautta pidetään tärkeäm-pänä kuin kalatalouden ammattikoulutusta (Ståhl 1997a, Huhmarniemi ja Salmi J. 1997a). Koulutus ja ulkopuolelta tuotetun tieto-aidon hyödyntäminen merkitsevät monille liiaksi sitoutumista aikatauluihin (Ståhl 1997a, Setälä ja Huuhka 1997).

Useimmille kalastajille on riittävä toimeentulo tärkeämpää kuin taloudellisen voiton maksimointi (Salmi J. ym. 1996b). Tämä oli tyypillistä myös ammattimaisimmilla

¹ Kalastaja 4/95, 1/96, 2/96, 3/96 ja 5/96, Fiskeritidskrift för Finland 1/96, 3/96 ja 4/96, Kala-Fisk 2/95, Luonnonvara 3/96 sekä RKTL:n vuosikertomus 1995.

yrittäjillä, kuten meri- ja sisävesialueen troolikalastajilla (Ståhl 1997a, Jurvansuu 1997). Kalastajilla on yleisesti myös vahva sidos perinteisiin ja totuttuihin toimintatapoihin. Ammatissa kiehtovat vapaus ja itsenäisyys, mikä osaltaan selittää varauksellista suhtautumista koulutukseen (Salmi J. ym. 1996b).

Tutkimuksen tuloksia yleistäen ja yksinkertaistaen kalastajia voidaan ryhmitellä esimerkiksi yrittäjähenkisyyden perusteella. Jurvansuu (1997) käyttää jaottelua, jossa hän luokittelee toisaalta moderniin yrittäjyyteen ja toisaalta elämäntapakalastajuuteen liittyviä kalastajien diskursseja. Käsitteillä ei ole tarkoitus määritellä nykyaikaista yrittäjää tai rahataloudelle sivullista kalastajaa, vaan tarkastella kahden erilaisen orientaation suhdetta: kyse on saman jatkumon ääripäistä, joiden välille kalastajien puheet asettuvat. Elämäntapakalastajuuteen liittyvät edellämäinitut riittävän toimeentulon tavoittelu, keskittyminen pelkästään kalastukseen ja sitoutuminen perinteisiin. Nämä piirteet ovat paljolti perua ns. talonpoikaisesta elämäntavasta (kts. esim. Salmi P. & Salmi J. 1995a). Modernia yrittäjyyttä kuvaaviksi piirteiksi voidaan luetella puheet, jotka korostavat mm. riskinottovalmiutta, taloudellisia arvoja ja ammatillista liikkuvuutta.

Tämän jaottelun avulla tarkasteltuna nuoremman polven kalastajat edustavat yleensä enemmän yrittäjähenkisyyttä kuin elämäntapakalastajuutta (Jurvansuu 1997). Tarkasteltaessa merialueen kalastusta havaitaan, että yrittäjähenkisyys on yleisempää avomeri- kuin rannikkokalastuksessa. Sisävesialueella muikun troolaajat ja talvinuotat ovat monesti yrittäjähenkisempiä kuin muita pyyntimuotoja harjoittavat.

Yrittäjähenkisimmissä pyyntimuodoissa päätoimisten kalastajien osuus on suurempi kuin niissä pyyntitaparyhmissä, joissa elämäntapakalastajuuden piirteet ovat voimakkaampia. Kalastustulojen osuus perheen toimeentulosta ja kalastukseen investoidun pääoman määrä vaikuttavat yrittäjyyssnäkökulman korostumiseen. Kuitenkin elämäntapakalastajuuden piirteet ovat vallitsevia päätoimisillakin kalastajilla.

Jaottelu ei ole staattinen, vaan jatkumon sisällä tapahtuu liikkumista. Esimerkiksi Pohjanlahdella monet kalastajat ovat siirtyneet siian sivutoimisesta kalastuksesta avomeripyyntiin (Huhmarniemi ja Salmi J. 1997a). Tässä tapauksessa liike on suuntautunut elämäntapakalastajuudesta yrittäjyyden suuntaan.

Kalastajat ja yhteistyö

Voimistunut kalastuksen säätelytarve on lisännyt resurssien jakoon liittyviä kalastajaryhmien välisiä konflikteja (Huhmarniemi ja Salmi J. 1997a, Varjopuro 1997). Osapuolina ovat myös ne kalastajaryhmät, jotka eivät ole rekisteröityneet ammattikalastajiksi, mutta kuitenkin harjoittavat vapaa-aikanaan kalastusta ammattimaisin välinein (Huhmarniemi ja Salmi J. 1997a). Samalla alueella asuvien ja samaa pyyntimuotoa harjoittavien ammattikalastajien keskinäinen kilpailu on suhteellisen vähäistä. Sen sijaan muilla alueilla ja muilla pyyntitavoilla kalastavat koetaan usein kilpailijoina ja heidän epäillään toimivan epäreilusti (mm. Virtanen ja Salmi J. 1997, Vesala ym. 1996).

Merialueella haastatellut kalastajat toivovat alalle uusia yrittäjiä. Kalastajiksi ryhtyvi- en tulisi kuitenkin ensin hankkia tarvittava ammattitaito ja huolehtia ammattikalastajille lankeavista velvoitteista. Usein ammattiin ryhtyvät eivät ota etukäteen riittävästi selkoa ammattiin liittyvistä riskeistä (Huhmarniemi ja Salmi J. 1997a, Toivonen 1996). Sivutoiminen kalastus kohtaa arvostelua eniten alueilla, joissa pääammattikalastuksella on vankka asema. Etenkin vakituksessa palkkatyössä oleviin ja vapaa-aikanaan ammattimaisesti kalastaviin suhtaudutaan karsaasti (Ståhl 1997b, Huhmar-

niemi ja Salmi J. 1997a, Kallio ja Pönni 1997). Sisävesialueella ammattimaisimmat kalastajat pitävät kalastajien määrän säätelyä parhaimpana keinona pyynnin rajoittamiseksi. Näin he voivat ylläpitää suurempaa omaa riippumattomuutta kuin tilanteessa, jossa säädellään pyydyksiä, alueita tai pyyntiaikoja (Salmi P. 1997).

Yhteistyötä on yritetty kehittää mm. järjestäytymällä; ammattikalastajilla on yksi valtakunnallinen sekä useita alueellisia järjestöjä. Järjestäytymisaste on kuitenkin alhainen ja keskinäinen yhteistyö on vähäistä. Yhtenä syynä tähän voivat olla kalastajaväestön asenteisiin vaikuttavat kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät (Tuomi-Nikula 1982, Eklund 1993). Kalastajat pitävät vaikutusmahdollisuuksiaan heille tärkeissä asioissa järjestöjen kautta vähäisinä. Tämä tukee Wallgrenin (1992) Uudenmaan ammatikalastajien parissa tekemiä havaintoja. Yhtenä mahdollisuutena kalastuksen kannattavuuden ylläpitämiseksi kalastajia kiinnostaa kiinteämpi keskinäinen yhteistyö esimerkiksi kalan markkinoinnissa (Salmi J. ym. 1996b, Setälä ja Huuhka 1997).

Kalastaja päätöksenteon ja markkinoiden ulkopuolella

Kalastajat tuntevat itsensä markkinoissa tapahtuvien muutosten suhteen voimattomiksi ja olevansa pikemminkin hinnan kuin luonnon armoilla (Vesala ym. 1996). Tausalla vaikuttavat sekä kalastajan toimintaympäristö ja olosuhteet että hänen vähäinen kiinnostuksensa vaikuttaa kalan hintaan esimerkiksi sen laatua parantamalla. Huuhkan ja Setälän (1996) mukaan kalastuskeskeiset perinteet jarruttavat siirtymistä omatoimiseen jalostukseen.

Kalastajien kokema vaikutusmahdollisuuksiensa niukkuus ei kuitenkaan johdu pelkästään perinteisistä toimintamalleista tai yrittäjyyden puutteesta. Yksittäisen kalastajan mahdollisuuksiin vaikuttaa myymänsä kalan hintaan ja menekkiin vaikuttavat muun muassa yrityksen sijainti kulutuskeskuksiin nähden ja kalamarkkinaketjun rakenne. Yritystoiminnan monipuolistamismahdollisuuksien kannalta ratkaisevaa on myös oman ruokakunnan työikäisten määrä sekä kilpailutilanne ja yhteistyöhalukkuus kalastajien kesken (Ståhl 1997a,b, Setälä ja Huuhka 1997, Virtanen ja Salmi J. 1997).

Useissa yhteyksissä (mm. Salmi P. ja Salmi J. 1993) on todettu päätöksentekijöiden ja kalastajien toimivan etäällä toisistaan. Varsinkin ulkoa päin tuleva säätely murentaa käsitystä itsenäisestä ja omillaan pärjäävästä kalastajasta (Setälä ja Huuhka 1997, Varjopuro 1997). Kalastajat selittävät usein vääriksi kokemiaan rajoitustoimia päätöksentekijöiden kalastukseen liittyvällä tietämättömyydellä (Varjopuro 1997). Tais-televien intressien ohella ristiriidoissa on siis kysymys myös erilaisesta tiedosta ja arvoista.

Yleensä ammattikalastajat kokevat olevansa heitä koskevan päätöksenteon ulkopuolella. Päätöksentekojärjestelmä on moniportainen ja kalastajan kannalta monimutkainen. Silakan troolikalastajat korostivat EU:n merkitystä heidän kalastustaan koskevassa päätöksenteossa (Jurvansuu 1995, Virtanen ja Salmi J. 1997). Sen sijaan Pohjanlahden ja Ahvenanmeren lohenkalastajat toivat esiin kansallisen päätöksenteon mukanaan tuomia ongelmia (Varjopuro 1997). Molemmat mainituista tahoista edustavat keskusjohtoista päätöksentekoa. Sisävesillä kalastusta säädellään enimmäkseen paikallisella kalastuskunta- tai aluetasolla. Ammattikalastajien suhde viranomaisiin on usein toisenlainen kuin merialueella: he suhtautuvat läänitason kalastusviranomaisten toimiin myönteisemmin ja tukeutuvat ristiriitatilanteissa keskusjohtoiseen päätöksentekotasoon (Salmi P. 1997).

Kalastajan asema toimintaympäristössään

Profiilitutkimuksen tulokset antavat mahdollisuuden hahmottaa ammattikalastajien asemaa suhteessa heidän toimintaympäristöönsä (kuva 1). Kalastajalla on läheinen suhde paitsi omaan kalastajuuteensa myös luontoon ja ympäristöön, kalaresursseihin, toisiin kalastajiin ja paikallisyhteisöön. Sen sijaan markkinat ja pyynnin järjestämistä koskeva päätöksenteko ovat etäällä kalastajan lähipiiristä. He ovat usein vieraantuneet päätöksenteosta ja kokevat itsensä voimattomiksi esim. kalanhinnanmuodostukseen nähden. Toisaalta elämäntapakalastajuuteen liittyy usein oleellisenä osana pitäytyminen kalastuksen omaehtoisessa ja itsenäisessä maailmassa.

Kalastajan lähellä olevien toimintaympäristön osien sisällä voi olla tahoja, joiden etäisyys vaihtelee. Esimerkiksi toisilla pyyntialueilla ja muilla menetelmillä kalastaviin saattaa kalastajilla olla hyvinkin etäinen suhde. Vaikka kalastajat usein mainitsivat luonnonolosuhteiden aiheuttavan ongelmia, niin samalla ne hyväksyttiin olennaisena osana ammatin riskejä. Monille kalastajille hylkeet ja vesien saastuminen aiheuttivat ongelmia. Näissäkin tapauksissa toivottiin ratkaisua nykyistä toimivammasta päätöksentekojärjestelmästä (Huhmarniemi ja Salmi J. 1997b, Jurvelius ja Salmi J. 1995).

Myös kalakantojen vaihtelua kalastajat pitävät ammattiin olennaisesti kuuluvana ilmiönä. Kalakantojen muutoksia ja siitä aiheutuneita ongelmia selitetään paitsi luonnon aiheuttamilla syillä myös tehostuneella kalastuksella ja kalastajien määrän kasvulla (Huhmarniemi ja Salmi J. 1997a, Salmi P. 1997). Lähinnä eri pyyntitapaa harjoittavien ja eri alueilla asuvien välillä on esiintynyt ristiriitoja.

Kuva 1. Kalastajan asema kalatalouden kentässä.

Useimmille merialueen kalastajille viranomaiset edustavat ulkopuolista päätöksentekotahoa. Paikallisyhteisöllä on lähinnä kannustava vaikutus, jonka avulla kalastajat usein rakentavat merkityssisältöä päätöksenteolleen (Huhmarniemi ja Salmi J. 1997a, Toivonen 1997, Virtanen ja Salmi J. 1997). Sisävesialueella tilanne on ammattimaisimpien pyyntimuotojen osalta päinvastainen (Salmi P. 1997): kalastajat kokevat itsensä syrjityksi paikallisessa päätöksenteossa ja suhtautuvat myönteisesti viranomaisten toimiin kalastuksen järjestämisessä.

Kalastaja kulttuurin murroksessa

Kulttuuriset rakenteet ja ihmisten elämäntapa muuttuvat hitaammin kuin taloudelliset tekijät. Elämäntapa on vahvasti paikallinen, mutta talouden muutoksilla saattaa olla jopa globaali tausta. Muutokset taloudessa vaikuttavat myös lopulta ihmisten elämäntapoihin ja tästä saattaa syntyä suuria ristiriitoja. Kalastukseen liittyvissä riidoissa on osaksi kysymys tällaisesta kulttuurisesta murroksesta (Salmi P. ym. 1994).

Sekä yleinen yhteiskunnallinen että kalatalouden muutosvauhti on viime vuosina ollut hyvin nopea. Aiemmin muutokset olivat verkkaisempia, jolloin kalastajilla oli paremmat mahdollisuudet hioa strategioita ja elämäntapaansa uusien olosuhteiden mukaisiksi (mm. Salmi J. ja Salmi P. 1991). Nykyinen tilanne aiheuttaa ammattinsa vakautta arvostavissa kalastajissa etääntymisen ja epävarmuuden tunnetta. Tällaisessa tapauksessa elinkeinon tulevaisuutta on vaikea suunnitella.

Ammattikalastuksen profiilitutkimuksen haastattelut osoittivat, että nämä kulttuuriperusteiset riidat näyttäytyvät selkeimmillään kalastuksen säätelyä koskevissa kysymyksissä (Varjopuro 1997). Tällöin on usein kyse vallan uusjaosta, joka murtaa perinteisiä rakenteita, joihin kalastajien elämäntavat pohjautuvat. Uutena elementtinä tähän keskusteluun on tullut tutkimus, jolla monien kalastajien mielestä on viranomaisen säätelytoimia tukeva rooli. Haastatteluissa toivotaan tutkimukselta välittävää roolia.

Joustavuuden osatekijät

Kaksi kolmesta maamme ammattikalastajasta hankkii kalastustulonsa rannikkopyynnillä, jossa käytetään useita pyyntimenetelmiä. Neljäsosa kalastajista harjoittaa ammattiaan sisävesialueella, jossa pyynnin kohteena on useimmiten muikku. Rannikko- ja sisävesikalastuksen yhteisenä piirteenä on sesonkiluonteisuus ja pienimuotoisuus. Avomereltä hankkii toimeentulonsa noin seitsemän prosenttia maamme ammattikalastajista. He ovat yleensä erikoistuneet yhteen pyyntimuotoon ja kalalajiin (Salmi J. ym. 1996b).

Etukäteen oletimme, että kalastajien muutosvalmius olisi pienimuotoisessa sisävesi- ja rannikkokalastuksessa erilainen kuin pääomavaltaisemmassa avomeripyynnissä. Tutkimustulokset vahvistivat tätä oletusta ja toivat esiin lukuisia tekijöitä, jotka vaikuttavat eri tavoin kalastajaryhmien sopeutumisvalmiuksiin. Joustavuuden osatekijät voidaan jakaa kalastusyrityksen ominaisuuksiin ja sen ulkopuolisiin tekijöihin.

Joustavuuteen vaikuttavia kalastusyrityksen ominaisuuksiin kuuluvia tekijöitä ovat mm. kalastajien ikä, koulutustaso, lähipiirissä olevat henkilöresurssit sekä yrityksen taloudellinen rakenne ja käytettävissä olevat pyyntimuodot. Sopeutumismahdollisuuksiin vaikuttavia kalastusyrityksen ulkopuolisia tekijöitä ovat päätöksentekijöiden toiminta, rahoitus, markkinat, kalavarat, toiset kalastajat ja muu lähiympäristö.

Niittykangas ym. (1993) korostavat, että joustavuuden mahdollisuudet liittyvät yrityksen sisällä tapahtuvaan resurssien, erityisesti työpanoksen, käyttöön. Maamme ammattikalastajien keski-ikä on säilynyt 20 vuoden aikana merialueella suunnilleen ennallaan, mutta sisävesillä laskenut (vrt. Kehitysaluerahasto 1976, Salmi J. ym. 1996b). Kalatalouden ammattikoulutuksen saaneiden osuus merialueella on säilynyt samalla tasolla kun taas sisävesialueella koulutettujen osuus on kasvanut yhdestä kahteentoista prosenttiin. Suurimmalla osalla ammattikalastajista on peruskoulutuksena kansa- tai kansalaiskoulu ja vajaa kolmannes on suorittanut vähintään ammatti- tai keskiasteen koulun.

Ståhlin (1997a) mukaan kalastusyrityksen taloudellinen ja sosiaalinen elinkelpoisuus riippuu paljolti perheenjäsenten osallistumisesta erilaisiin töihin, yleensä muuhun kuin varsinaiseen kalastukseen. Esimerkiksi jatkojalostuksen onnistuminen on monesti kiinni vaimon työpanoksesta. Noin puolet ammattikalastajista harjoittaa yhteiskalastusta ruokakunnan ulkopuolisten kalastajien kanssa (Salmi J. ym. 1996b).

Ansiotyöllä on tärkeä merkitys useiden kalastajaperheiden taloudessa: joka neljännellä merialueen kalastajalla ja joka kuudennella sisävesialueen kalastajalla on päätoiminen virka- tai palkkatyö. Kahden viime vuosikymmenen aikana on maatalouden merkitys kalastajien toimeentulolähteenä vähentynyt erityisesti sisävesialueella (vrt. Kehitysaluerahasto 1976 ja Salmi J. ym. 1996b). Pienimuotoisessa kalastuksessa ammattiin sidottu oma ja vieras pääoma - samoin kuin tulotaso - ovat yleensä verrattain alhaisia. Avomeri- ja sisävesien troolikalastajilla ovat kalastusomaisuus ja liikevaihto keskimääräistä selvästi korkeampia. Myös velkoja näillä ryhmillä on enemmän, mikä puolestaan heikentää taloudellisia sopeutumismahdollisuuksia.

Sopeutumisen keinot

Kalastajat ovat sopeutuneet olosuhteiden muutoksiin a) tehostamalla ja rationalisoidulla kalastusta, b) harjoittamalla omatoimista kalan jalostusta ja markkinointia sekä c) hankkimalla tuloja muusta toiminnasta kuin kalastuksesta (mm. Salmi J. ym. 1996b).

Merialueella on siirrytty rannikkokalastuksesta avomerikalastukseen (Jurvansuu 1995, Huhmarniemi ja Salmi J. 1997a, Virtanen ja Salmi J. 1997, Kallio ja Pönni 1997) ja sisävesillä troolipyyntiin (Jurvansuu 1997). Tähän ovat kalastajia kannustaneet investointeihin ja vakuutuksiin myönnetyt julkiset tuet. Useimpien avomerikalastajien pyynti on rannikkokalastusta tuottavampaa, mutta samalla myös taloudelliset riskit ovat suuremmat (Salmi J. ym. 1996b, Kallio ja Pönni 1997). Koska pääammatin kalastus on yleensä sidoksissa yhteen pyyntimuotoon ja kalalajiin, se on herkkä esimerkiksi kalastuksen säätelylle ja markkinoiden muutoksille. Sisävesialueella riippuvuus muikusta aiheuttaa ongelmia muikkukantojen vaihtelujen vuoksi.

Vain harvat kalastajat ovat valinneet strategiakseen omatoimisen kalan jalostuksen ja suoramyynnin ja se on luonteeltaan yleensä joko satunnaista tai pienimuotoista. Merialueella toimii muutamia suolasilakan ja silakkamarinadien valmistukseen erikoistuneita kalastusyrityksiä. Yritykset ovat sopeutuneet markkinoiden muutoksiin selkeällä työnjaolla ja monipuolisilla markkinointikeinoilla (Salmi J. ym. 1996, Setälä ja Huuhka 1997, Huhmarniemi ja Salmi J. 1997a, Toivonen 1997).

Monet sesonkiluonteisesti kalastavista hankkivat lisätuloa palkkatyöstä, maatilataloudesta, muusta pienimuotoisesta yritystoiminnasta ja työttömyyskorvauksista (Salmi J. ym. 1996b, Toivonen 1996). Monille vakituiseen työsuhteeseen siirtyneistä kalastus on muuttunut harrastukseksi (Huhmarniemi ja Salmi J. 1997a, Kallio ja Pönni 1997). Rannikkokalastuksessa taloudellisesti kannattavaa kalastusta voidaan kohdistaa enää vain muutamaaan kalalajiin (Toivonen 1996, Salmi J. ym. 1996b). Siten toimintaympäristön muutokset saattavat heikentää myös pienimuotoisemman kalastuksen kannattavuutta huolimatta kalastajien muutoin paremmista joustomahdollisuuksista.

Ammattikalastuksen rakenne polarisoituu

Ammattikalastajien kokonaismäärä on 1980-luvun alusta laskenut yli neljäkymmentä prosenttia. Saalismäärissä ei ole havaittavissa vastaavaa laskua, joten kalastus on tehostunut. Ammattikalastuksen rakenne alkoi polarisoitua 1980-luvulla. Kalastus eriytyi toisaalta pienimuotoiseen pyyntiin ja toisaalta yhä useammat kalastajat ovat ryhtyneet harjoittamaan pääomavaltaisempia pyyntimuotoja, kuten avomerikalastusta ja sisävesillä muikun troolipyyntiä. Tukipolitiikan ohella muutosta on edistänyt pyyntitekniikan kehittyminen (Salmi P. ja Salmi J. 1995).

EU:n yhteinen kalatalouspolitiikka tähtää muun muassa kalastuslaivaston nykyi-kaistamiseen ja uudistamiseen kannustamalla investoimaan tehokkaampiin yksiköihin. Monilla profiilitutkimuksessa haastatelluilla ammattikalastajilla on kiinnostusta alusten koon ja pyyntitehon kasvattamiseen. Merialueella tämä näkyy varsinkin silakan troolikalastajien tavoitteissa (Jurvansuu 1995, Salmi J. ym. 1996b, Virtanen ja Salmi J. 1997). Uudet ammattikalastusta koskevat tavoitteet ja säädökset saattavat vaikuttaa ammattikalastajakunnan rakenteeseen ja lisätä kalastajaryhmien välisiä ristiriitoja. Pääammatikseen ja harrastusluonteisesti kalastavien välillä ristiriidat koskevat etenkin pyyntialueita ja kalan markkinointia (Salmi J. ym. 1994, Setälä ja Huuhka 1997, Huhmarniemi ja Salmi J. 1997a, Toivonen 1997). Sivutoimiset kalastajat, joilla ei lain mukaan ole mahdollisuutta saada kalastukseen liittyvää tukea tai oikeutta kalastaa ammattimaisilla pyydyksillä, joutuvat ongelmalliseen tilanteeseen: heidän on joko tehostettava kalastustaan tai muutettava kalastuksensa harrastusluonteiseksi. Tällöin sivutoimisten ammattikalastajien toimintaedellytykset vaikeutuvat ja ammattikunnan rakenne eriytyy edelleen suurempiin pääomavaltaisiin sekä toisaalta pieniin harrastusluonteisiin yksiköihin.

Erilaiset strategiat voivat elää rinnakkain

Suomen ammattikalastuksen heterogeenisuus luo ongelmia esimerkiksi kalastajien välisen yhteistyön ja hallinnon kannalta. Toisaalta monimuotoisuus voidaan nähdä vahvuutena. Eri puolilla maata erilaisin menetelmin ja lähtökohdin ammatikseen kalastavat ovat osoittaneet sopeutumiskykynsä menneissä muutoksissa. Monimuotoisuuden turvin kyetään tulevaisuudessakin joustavammin vastaamaan kalaresursseissa ja yhteiskunnan arvomaailmassa tapahtuviin muutoksiin, joten erilaisten kalastusstrategioiden on voitava elää rinnakkain. Vaikka vapautuvat markkinat ja kiristynyt kilpailu vaativatkin pyynnin tehostamista ja yrittäjyyttä, on ammattikalastuksen ja maaseudun elinkelpoisuuden sekä työllistävyyden kannalta mielekäästä pyrkiä edistämään niin suuri- kuin pienimuotoistakin kalastuselinkeinoa.

Yhteiskunnan kannusteissa ja rajoitteissa tulee ottaa huomioon niin markkinoiden ehdoilla toimivan investointikalastuksen kuin elämäntapaa korostavan pienimuotoisen pyynnin lähtökohdat ja olosuhteet. Suurin osa maamme ammattikalastajista kuuluu jälkimmäiseen ryhmään. Myös päätösten toimivuuden kannalta on pyynnin poikkeavat lähtökohdat pidettävä mielessä. Esimerkiksi kalastuksen rajoittamisesta tai lopettamisesta maksettava rahallinen kompensatio tulisi ei-taloudellisten merkitysten vuoksi olla korkeampi kuin puhtaasti taloudelliset laskelmat osoittavat (vrt. Valatin 1990).

Koulutusta monipuolistettava

Kalastajien koulutustaso on varsin alhainen ja halukkuus ammattiin liittyvään koulutukseen on usein vähäistä (Salmi J. ym. 1996a, Setälä ja Huuhka 1997, Virtanen ja Salmi J. 1997). Osittain syynä on kalastajien näkemys nykyisen koulutuksen vähäisestä hyödystä yritystoiminnan käytännön kehittämisessä. Kuitenkin yhteiskunnan ja kalastajien toimintaympäristön muutokset ovat viime aikoina olleet nopeita ja vaativat uusia valmiuksia. Elinkeinojen rakennemuutoksen edetessä näitä valmiuksia on kehittynyt suhteellisesti enemmän sisävesialueelle kuin rannikkokalastukseen.

Kalastajien vahva sitoutuminen perinteeseen jarruttaa uusien toimintatapojen omaksumista (Jurvasuu 1997, Setälä ja Huuhka 1997, Virtanen ja Salmi J. 1997). Hiljattain alalle tulleet kalastajat ovat perinteisiin sitoutuneita kalastajia useammin tuoneet ammattiin uusia toimintamuotoja ja tekniikoita. Elinkeinojen kehittymisen kannalta olisi suotavaa, että alalle rekrytoituisi kalastajia myös varsinaisen kalastusammatin ulkopuolelta.

Henkilökohtainen neuvonta, koulutus ja yleinen innovatiivisen ja asiakaslähtöisen kalastuksen kannustaminen luovat edellytyksiä muutoksiin rohkaisevien esimerkkien avulla (Huuhka ja Setälä 1996). Verkostoitumisen ja työnjaon avulla osa kalastajista voi edelleen jatkaa kalastuspainotteista ammattiaan.

Onko yhteistyön edistäminen ratkaisu?

Kalastajat, jotka tuntevat olevansa markkinoiden ja päätöksenteon ulkopuolella eivät ole motivoituneita toimimaan yhteisten tavoitteiden edistämiseksi. Syrjäytyminen on näin omiaan heikentämään kalatalousjärjestelmän toimivuutta. Ongelmaa voidaan yrittää ratkaista lisäämällä kalastajien osallistumista ja vastuuta heitä itseään koskevassa päätöksenteossa esimerkiksi yhteishallinnon (co-management) avulla.

Yhteishallintomenettelyjä on kehitetty eri maissa kalastuksen järjestämiseen liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi. Päätökset pohjautuvat neuvotteluihin muun muassa kalastajien ja keskushallinnon välillä tai useamman intressiryhmän kesken (Pinkerton 1994). Tämän on todettu edesauttaneen kalakantojen säätelyn onnistumista (esim. Sen ja Nielsen 1996).

Siirtämällä yhteishallintoajattelun mukaisesti valtaa ja vastuuta alueelliselle tasolle voidaan saavuttaa etuja: kalastajat ovat mukana päätöksenteossa, jolloin he myös sitoutuvat noudattamaan yhteisesti sovittuja sääntöjä. Samalla hallinnon kustannuksia voidaan keventää. Tämä antaa myös kalastajille nykyistä paremmat mahdollisuudet suunnitella kalastustaan. Yhteishallinto edellyttää uudenlaista asennoitumista niin päätöksentekijöiltä kuin kalastajiltakin. Molempien tulee parantaa nykyisiä yhteistointavalmiuksiaan.

Järjestäytyminen yhteistyön edellytys

EU:n säännösten mukaan kalan markkinoinnin tulee tapahtua tuottajajärjestöjen kautta (Niskanen 1994). Tavoitteena on, että tuottajajärjestöissä toimivien kalastajien asema markkinoilla paranisi nykyisestä. Eri kalastajaryhmiä edustavat tuottajajärjestöt voivat toimia yhteishallintojärjestelmän osapuolina myös kalastuksen ohjauksesta päättäessä (kts. Sen ja Nielsen 1996). Järjestöillä olisi siis tärkeä taloudellinen

funktio, mutta se voisi myös vähentää kalastajien ulkopuolisuutta sekä suhteessa markkinoihin että päätöksentekoon.

Vaikka ammattikalastajien järjestäytymisaste on nykyisellään alhainen niin tietyt kalastajaryhmät kuten lohen avomerikalastajat (Varjopuro 1997) ja troolajaat joillakin järvillä ovat jo tottuneet toimimaan ryhmänä. Merialueen troolikalastajat tavoittelevat markkinointiyhteistyötä keskenään (Virtanen ja Salmi J. 1997). Mahdollisuuksia tuottaja- tai muiden järjestöjen perustamiseen on siis olemassa. Voidaan olettaa, että onnistunut esimerkki kannustaisi toisia kalastajaryhmiä.

Ammattikalastuksen monimuotoisuuden vuoksi markkinointiyhteistyö ja edunvalvonta voi tapahtua virallisten järjestöjen kautta tai perustamalla vapaamuotoisempia verkostoja. Yhteistyön tulisi houkutella niin taloudellisesti kuin ammatin jatkuvuuden turvaamisenkin kannalta ilman että kalastaja tuntisi itsenäisyyttään uhatuksi.

Tutkimusta jatketaan

Edellä esittämiemme tulosten perusteella ammattikalastus on edelleen voimakkaiden muutosvoimien puristuksessa. Haastatteluajankohtana (vuosina 1994 ja 1995) ei vielä ollut selkeää käsitystä esimerkiksi EU:n liittymisen ammattikalastukselle aiheuttamista seurauksista. Jatkossa olisi tärkeää tuottaa ajankohtaista tietoa siitä millä tavalla kalastajat sopeutuvat uusiin olosuhteisiin. Tutkimuksella voisi jatkossa olla tärkeä rooli myös intressiryhmien ja päätöksentekijöiden yhteistyömahdollisuuksien kartoittamisessa.

Ammattikalastuksen profiilitutkimusta varten kerätyn kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen aineiston hyödyntämistä jatketaan. Se sisältää muun muassa lähiaikoina käynnistyvän vapaa-ajankalastuksen profiilitutkimuksen kannalta tärkeää hyödyntämätöntä tietoa esimerkiksi vapaa-aikanaan ammattimaisin menetelmin kalastavien motiiveista.

Toimenpidesuosituksia

1. Kalastuksen rajoitteiden ja kannusteiden toteuttamisessa tulee ottaa huomioon ammattikalastuksen monimuotoisuus sekä päästä pitkäjänteisiin ratkaisuihin. Tiedonkulun kalastajien ja viranomaisten välillä tulee olla kaksisuuntaista. Tutkimustulosten saatavuutta ja soveltuvuutta kaikille sidosryhmille tulee parantaa.
2. Kalastuksen järjestämisessä on syytä edistää sidosryhmien ja päätöksentekijöiden yhteishallintoa siirtämällä päätöksentekovaltaa ja vastuuta alueelliselle tasolle.
3. Osallistuminen päätöksentekoon edellyttää kalastajilta tiiviimpää järjestäytymistä, johon heitä tulee kannustaa. Yhteistyön edistäminen on tärkeää myös kalan markkinoinnissa. Tähän voidaan päästä tuottajajärjestön tai väljemmän verkostoitumisen avulla.
4. Kannusteet tulee kohdistaa ensisijaisesti kalastusyrityksen kehitystoimiin parantamalla erityisesti koulutusta ja neuvontaa. Myös rahoituksen tulee tukea innovatiivisuutta ja varsinaisen kalastuksen integraatiota kalanjalostukseen ja kalakauppaan sekä muihin toimialoihin.

Kirjallisuus

- Acheson, J.M. & Wilson, J.A. 1996: Order out of Chaos. The Case of Parametric Fisheries Management. *American Anthropologist* 98(3), 579-594.
- Allardt, E. & Littunen, Y. 1984: *Sosiologia*. Juva. 510 s.
- Eklund, E. 1993. När statsmakten inte ställer upp: om sambandet mellan fiskarkårens svaga yrkesorganisering och ekonomisk-politiska marginalisering i Finland under 1900-talet. Ingår i *Nord 27: Fiskerisamfund - hvilke veje?* 194 s.
- Honkanen, A. & Vesala, K. M. 1997. Ammattikalastuksen profiilit - tutkimuksen kvalitatiivinen osuus: metodinen yleisarvio. *Kalatutkimuksia* 122 (tämä nide).
- Huhmarniemi, A & Salmi, J. 1997a: *Antaa pienten kasvaa*. Pohjanlahden kalastajien puheet siikakannoista ja siiankalastuksesta. Kala- ja riistaraportteja (käsikirjoitus).
- Huhmarniemi, A. & Salmi, J. 1997b. *Kaikki kalastaa siikaa*. Pohjanlahden siiankalastus kalastajien puheissa. *Kalatutkimuksia* 122 (tämä nide).
- Huuhka, T. & Setälä, J. 1996: Kalaan vai kellon kanssa kilpaa. Ammattikalastajien mielipiteitä kalan laadusta, jalostuksesta ja markkinoinnista. Kala- ja riistaraportteja 73, 42 s.
- Jurvansuu, S. 1995: Ammattikalastus tuulten pyörteissä. Merialueen troolikalastajien muutosvalmius ja suhde ammattiinsa. Kala- ja riistaraportteja 37, 42 s.
- Jurvansuu, S. 1997. Kalastajasta yrittäjäksi. Ammattikalastaja muutosten tuulten pyörteissä. *Kalatutkimuksia* 122 (tämä nide).
- Jurvelius, J. & Salmi, J. 1995: Onko kalastaja hylkeen vihollinen? *Kalastaja* 5, s. 6.
- Kallio, M. & Pönni, J. 1997. Suomenlahden lohenkalastajat. Ammatista vapaa-ajan harrastukseen. *Kalatutkimuksia* 122 (tämä nide).
- Kehitysaluerahasto 1976: Toimialatutkimus kalastuksesta. Kuopio. 208 s.
- Maa- ja metsätalousministeriö 1996: Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelma 1995-99. Tavoite 5(a) "Elinkeinokalatalous". Tiivistelmä. Tietoa rakennetuen hakemisessa. Helsinki.
- Niittykangas, H., Lääperi, R., Salo, H., Sundell, P. & Laukkanen, T. 1993: Sisävesialueen ammattikalastuksen rakenne ja kehityksen edellytykset. Jyväskylän yliopisto, Keski-Suomen taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 126, 171 s. + 6 liitettä.
- Niskanen, P. 1994: Suomen kalatalouden sopeutuminen Euroopan yhdentymiseen. Teoksessa: Lappalainen, A. & Rahikainen, M. (toim.): *Muuttuva kalatalous*. Ympäristöalan Ammatijärjestö YAJ:n koulutuspäivät 23.-24.3.1993 Tampereella, s.10-17.
- Pinkerton, E.W. 1994: Local fisheries co-management: a review of international experiences and their implications for salmon management in British Columbia. *Can. J. Fish. Aquat. Sci.* 51, 2363-2378.
- Salmi, J. & Salmi, P. 1991: Silakan kalastuksesta monilajikalastukseen. Pohjois-Satakunnan rannikon ammattikalastuksen muutokset. *Kalatutkimuksia* 30. 140 s. + 9 liitettä.
- Salmi, J., Salmi, P. & Setälä, J. 1994. Ammattikalastajien kalan markkinointi. Ongelmat ja kehittämisedellytykset Pohjois-Satakunnan rannikolla. *Kalatutkimuksia* 83. 96 s. + 1 liite.

- Salmi, J., Honkanen, A., Jurvelius, J., Moilanen, P., Salmi, P. & Vesala K.M. 1996a. Haastatteluja Hangosta Utsjoelle. Ammattikalastuksen profiilitutkimuksen metodiikkaa. Kalatutkimuksia 116. 25 s. + 4 liitettä.
- Salmi, J., Salmi, P. & Moilanen, P. 1996b: Kalastusyrityksen voimavarat. Katsaus ammattikalastuksen profiilitutkimuksen lomakehaastatteluiden tuloksiin. Kala- ja riistaraportteja 68, 40 s.
- Salmi, J., Salmi, P. & Moilanen, P. 1997. Kalastusyritysten rakenne ja kannattavuus. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).
- Salmi, P. 1997. Kalastuksen järjestämisen ongelmat sisävesillä. Ammattikalastajien näkökulma. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).
- Salmi, P. & Salmi, J. (toim.) 1993: Sisävesi- ja rannikkokalastaja muutospainoiden alla. Arkipäivän ongelmat ammattikalastajan kertomana. Kalatutkimuksia 72, 117 s.
- Salmi, P., Juvonen, L., Laamanen, K., Piipponen, M. & Pitkänen M. 1994: Kenen ehdoilla kalavaroja hyödynnetään? Onkamojärven kalastuskiistan taustoja. Kalatutkimuksia 82, 30 s. + 2 liitettä.
- Salmi, P. & Salmi, J. 1995a: Elinkeinon ja elämäntavan rajavesillä. Ammattikalastuksen ja kalastajayhteisöjen tutkimuksista Suomessa ja ulkomailla. Kala- ja riistaraportteja 30, 37 s.
- Salmi, P. & Salmi J. 1995b: Pyyntitapojen ja pyyntistrategioiden merkitys kalastusyritysten toiminnassa - Vuoksen vesistön ja Selkämeren ammattikalastuksen muutoksista. Pyyntitavat ennen ja nyt -symposium 30.11.1993. Riihimäki. Kalastusmuseoyhdistyksen julkaisuja 8, 67-78.
- Sen, S. & Nielsen, J.R. 1996: Fisheries co-management: a comparative analysis. Marine Policy 20(5): 405-418.
- Setälä, J & Huuhka, T. 1997. Laatu, jalostus ja markkinointi - kalastukseen kannattavuutta vai lisätyötä. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).
- Ståhl, L. 1997 a. Perhe ja sivutulot kalastusyritysten voimavarana. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).
- Ståhl, L. 1997 b. Ammattikalastaja vai harrastaja? Kalastajien mielipiteitä ja käsityksiä heistä itsestään sekä toisista kalastajista. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).
- Toivonen, A.-L. 1996: Rannikkokalastuksen strategiat Pohjanmaalla. Kala- ja riistaraportteja 76. 37 s.
- Toivonen, A.-L. 1997. *Pitää olla muuta tulua*. Pohjanmaan rannikkokalastuksen strategiset vaihtoehdot. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).
- Tuomi- Nikula, O. 1982: Keskipohjalaisen kalastajan vuosi. Keski-Pohjanmaan suomenkielisen rannikon ammattimaisen kalastuksen ja hylkeenpyynnin muuttuminen 1800- ja 1900-luvulla. Kansatieteellinen arkisto 32. Helsinki. 392 s.
- Valatin, G. 1990. The Determinants of Supply: Preliminary Findings of a Survey of Skippers' Motivations. Fisheries Economics Newsletter 29,1-10.
- Varjopuro, R. 1997. *Nyt se sanotaa kyl tuult aika lail ylhäältä taholta*. Lohenkalastajien näkemyksiä säätelystä ja sen taustoista. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).
- Vesala, K. M., Honkanen, A. Jurvelius, J., Salmi, J. & Salmi, P. 1996: Enemmän hinnan kuin luonnon armoilla. Ammattikalastajatutkimuksen kvalitatiivista metodiikkaa. Kala- ja riistaraportteja 61, 23 s.

Virtanen, P. & Salmi, J. 1997. Vanhassa vara parempi. Saaristomeren ammattikalastuksen muotokuva. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).

Wallgren, M. 1992: Ammattikalastus. Uudenmaan seutukaavaliittojen julkaisuja 32. Uudenmaan saaristo- ja rannikkoprojekti, raportti 13, 124 s. + 5 liitettä.

KIITOKSET

Kiitämme monien projektin työskentelyyn osallistuneiden lisäksi erityisesti ammattikalastajia, jotka mahdollistivat tutkimuksen onnistumisen myönteisellä suhtautumisellaan. Kiitokset myös tähän loppuraporttiin arvokkaita kommentteja ja korjausehdotuksia esittäneille Kare Turtiaiselle, Raimo Parmanteelle, Erland Eklundille (Helsingin yliopisto, Svenska social- och kommunalhögskolan) ja Kari Ranta-aholle (Turun maaseutuelinkeinopiiri).

Kalastusyritysten rakenne ja kannattavuus

Juhani Salmi¹, Pekka Salmi² ja Pentti Moilanen¹

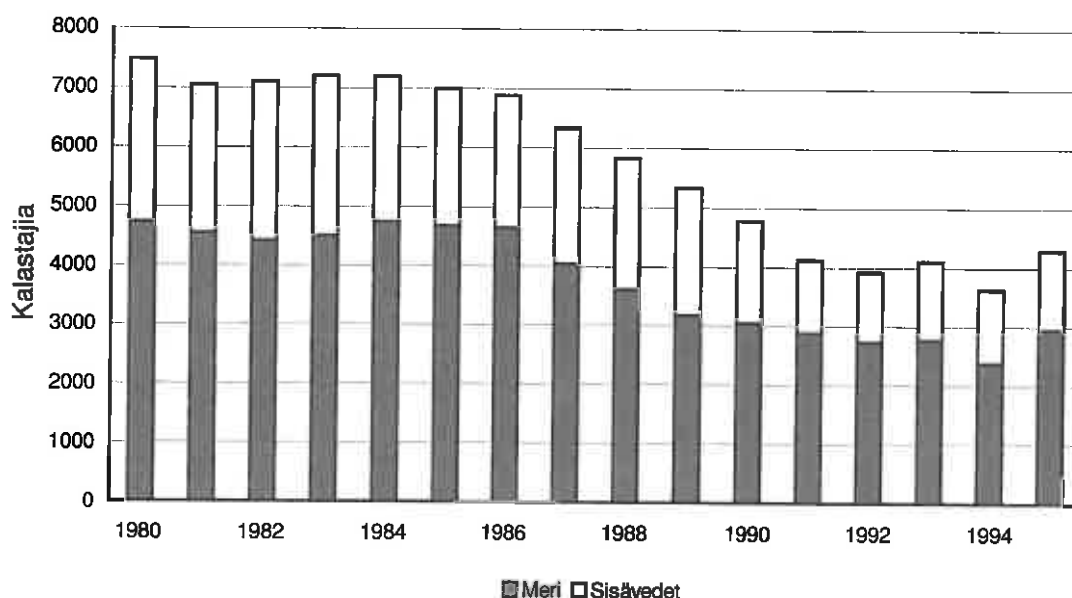
¹ Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Reposaaren toimipiste, Pleikinkatu 1, 28900 Pori

² Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Saimaan kalatutkimus- ja vesiviljely, Laasalanatie 9, 58175 Enonkoski

Johdanto

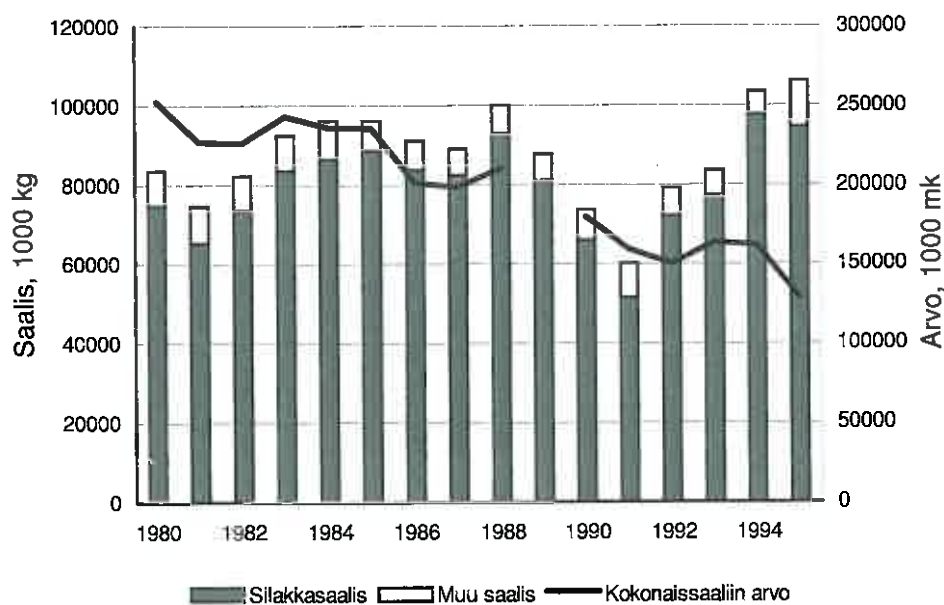
Kalakantojen vaihteluiden lisäksi markkinatilanne ja kalastuksen säätely vaikuttavat kalastusyrityksen toimintaedellytyksiin. Näiden ulkoisten tekijöiden ohella kalastuksen kannattavuus riippuu yrityksen sisäisestä rakenteesta. Ammattikalastuksen profiilitutkimuksen yhtenä tavoitteena oli tuottaa ajankohtaista kvantitatiivista tietoa ammattikalastuksen rakenteesta, kalastuksen kannattavuudesta ja kalastajien taloudellisista voimavaroista. Aluksi esittelemme ammattikalastuksen yleisiä muutoksia tilastotietojen valossa. Tämän jälkeen luomme katsauksen lomakehaastatteluiden avulla vuosina 1994 ja 1995 koottuun kvantitatiiviseen aineistoon (menetelmien osalta kts. Salmi J. ym. 1996a).

Vuodesta 1980 lähtien ammattikalastajien kokonaismäärä on laskenut yli neljäkymmentä prosenttia. Vähenneminen on ollut voimakkainta 1980-luvun jälkipuoliskolla (kuva 1). Erityisesti silakankalastajien määrä on alentunut. Merialueella on tapahtunut muutoksia saaliin lajivalikoiman ohella myös kalastajien alueellisessa jakautumisessa. Ammattikalastajien lukumäärä on vähentynyt eniten Suomenlahdella ja Saaristomeren-Ahvenanmaan alueella (Söderkultalahti ym. 1993).

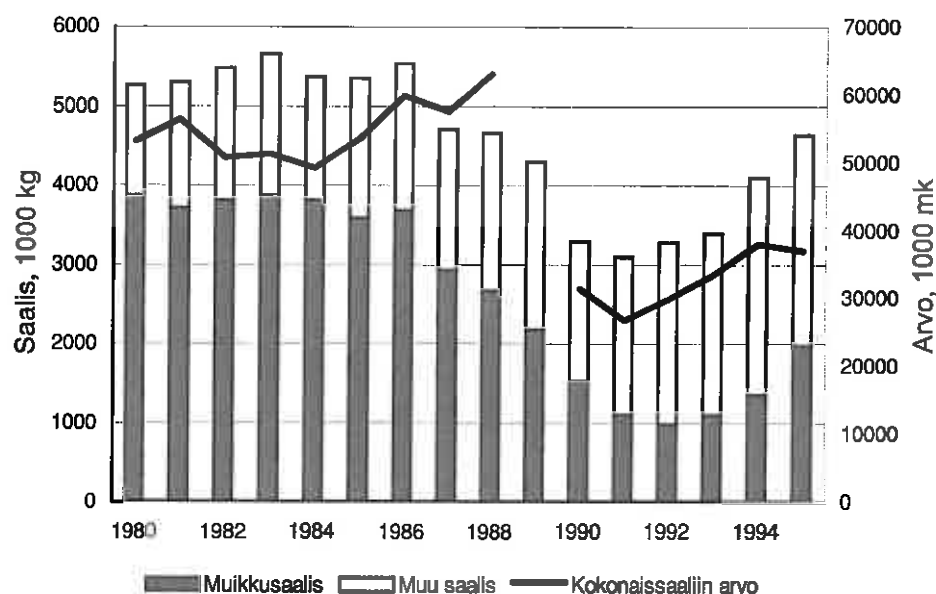
Kuva 1. Ammattikalastajien lukumäärä meri- ja sisävesialueella vuosina 1980-1995 (RKTL, ammattikalastustilastot).

Kalastajamäärän vähenemisestä huolimatta merialueen kokonaissaalis on vaihdellut vuosina 1980-1995 ilman selkeää suuntaa 60 - 105 miljoonan kilon välillä. Samalla kuitenkin saaliin reaalinen arvo on alentunut (kuva 2). Silakan osuus saaliista oli keskimäärin yli 90 prosenttia joten vaihtelut johtuivat lähinnä silakkasaaliiden vaihteluista. Rehusilakan kysynnän muutosten aiheuttama vaihtelu oli tärkein syy silakkasaaliiden vaihteluun (Söderkultalahti ym. 1993).

Kuva 2. Silakan ja muiden kalalajien saalis merialueella sekä saaliin arvo, mk vuosina 1980- 1995. Saaliin arvot on laskettu vuoden 1995 hintatason mukaan (RKTL, ammattikalastustilastot).

Sisävesien ammattikalastuksen saalis on vastaavana aikana vaihdellut kolmen ja 5,5 miljoonan kilon välillä. Muikkukantojen vaihtelu on vaikuttanut kalastajien ja etenkin saaliin määrään. Vuosina 1980-1986 muikkusaalis oli kolmen ja neljän miljoonan kilon välillä, minkä jälkeen saalis vuoteen 1992 mennessä väheni yhteen miljoonaan kiloon. Tämän jälkeen vuotuinen saalis on kasvanut (kuva 3). Myös sisävesillä saaliin reaaliarvo väheni muikkusaaliin pienentyessä, mutta muikun hinnan nousu loivensi saaliin arvon laskua.

Kuva 3. Mulkun ja muiden kalalajien saalis sisävesillä sekä saaliin arvo, mk. Saaliin arvot on laskettu vuoden 1995 hintatason mukaan (RKTL, ammattikalastustilastot).

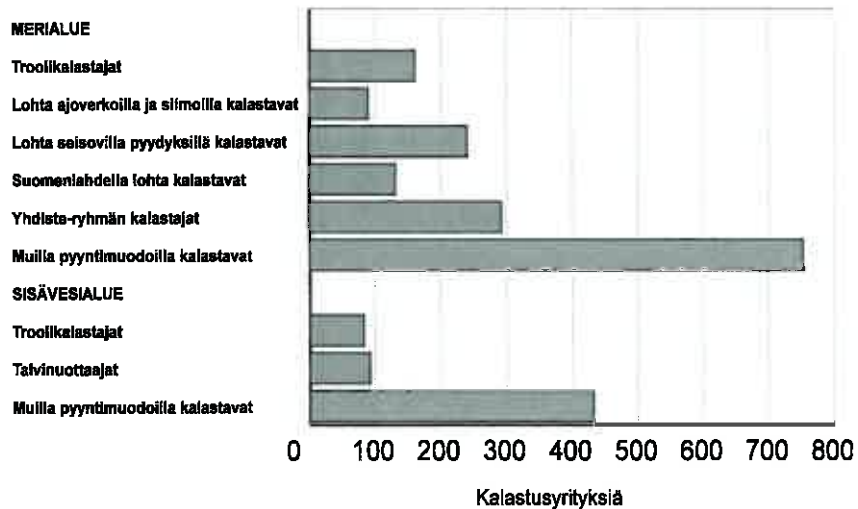
Lohenkalastus joka neljännelle merikalastajalle tärkein pyyntistrategia

Ammattikalastuksen profiilitutkimuksen perusjoukko muodostui RKTL:n ammattikalastajarekisteriin kuuluvista kalastajista. Rekisteriin kuuluvat kalastuksesta myyntituloja hankkivien ruokakuntien "päämiehet". Ammattimaista kalastusta harjoittavista ruokakunnista ja yhtymistä käytetään tässä tutkimuksessa nimitystä kalastusyritys.

Merialueen kalastajat ryhmiteltiin pyyntitavan ja asuinalueen mukaan kuuteen ryhmään: 1) silakan troolaajat 2) lohta ajoverkoilla ja siimoilla kalastavat, 3) lohta seisovilla pyydyksillä kalastavat ja 4) Suomenlahdella lohta kalastavat, 5) yhdiste-ryhmän kalastajat sekä 6) muilla pyyntimuodoilla kalastavat. Lisäksi troolikalastajat jaettiin kolmeen alaryhmään: alle 18, 18-28 ja vähintään 28 metrin pituisilla aluksilla kalastaviin. Sisävesialueen kalastajat ryhmiteltiin tärkeimmän pyyntitavan mukaan 1) troolikalastajiin, 2) talvinuottaajiin ja 3) muilla pyyntimuodoilla kalastaviin (Salmi J. ym. 1996a).

Tutkimuksen perusteella merialueella vuonna 1993 ammattimaista kalastusta harjoitti 1 810 kalastusyritystä. Ottamalla huomioon kaikki kalastukseen osallistuneet ruokakunnan jäsenet merialueen ammattikalastajien kokonaismääräksi arvioitiin hieman yli 3 100. Joka neljännelle merikalastajalle lohi oli tärkein saaliskohde. Silakan troolikalastajia ammattikunnasta oli 10 prosenttia. Lähes puolet merialueen kalastajista kuului muilla pyyntimuodoilla kalastaviin, jotka hankkivat kalastustulonsa useimmiten joko siian verkkokalastuksesta tai silakan rannikkokalastuksesta (kuva 4). (Salmi J. ym. 1996b).

Sisävesialueella ammattimaista kalastusta harjoitti 730 kalastusyritystä ja ottamalla huomioon myös muut ruokakunnan jäsenet lähes 1 100 kalastajaa. Sisävesillä parisaataa ruokakuntaa saa pääosan kalastustuloistaan joko talvinuottauksesta tai troolikalastuksesta. Lähes kolme neljäsosaa sisävesien kalastusyrityksistä kuului muilla pyyntimuodoilla kalastaviin (kuva 4).

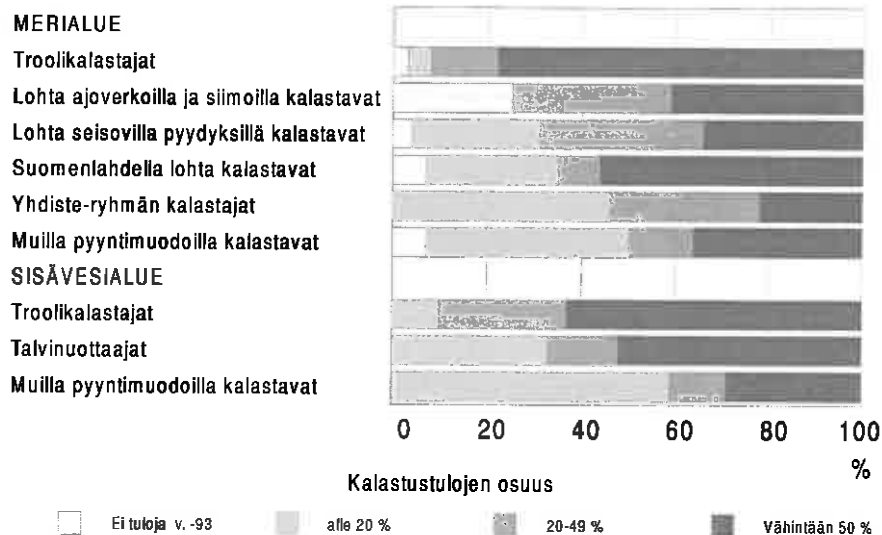

Kuva 4. Kalastusyritysten määrät pyyntitaparyhmittäin.

Pääammattikalastajia eniten troolipyynnissä

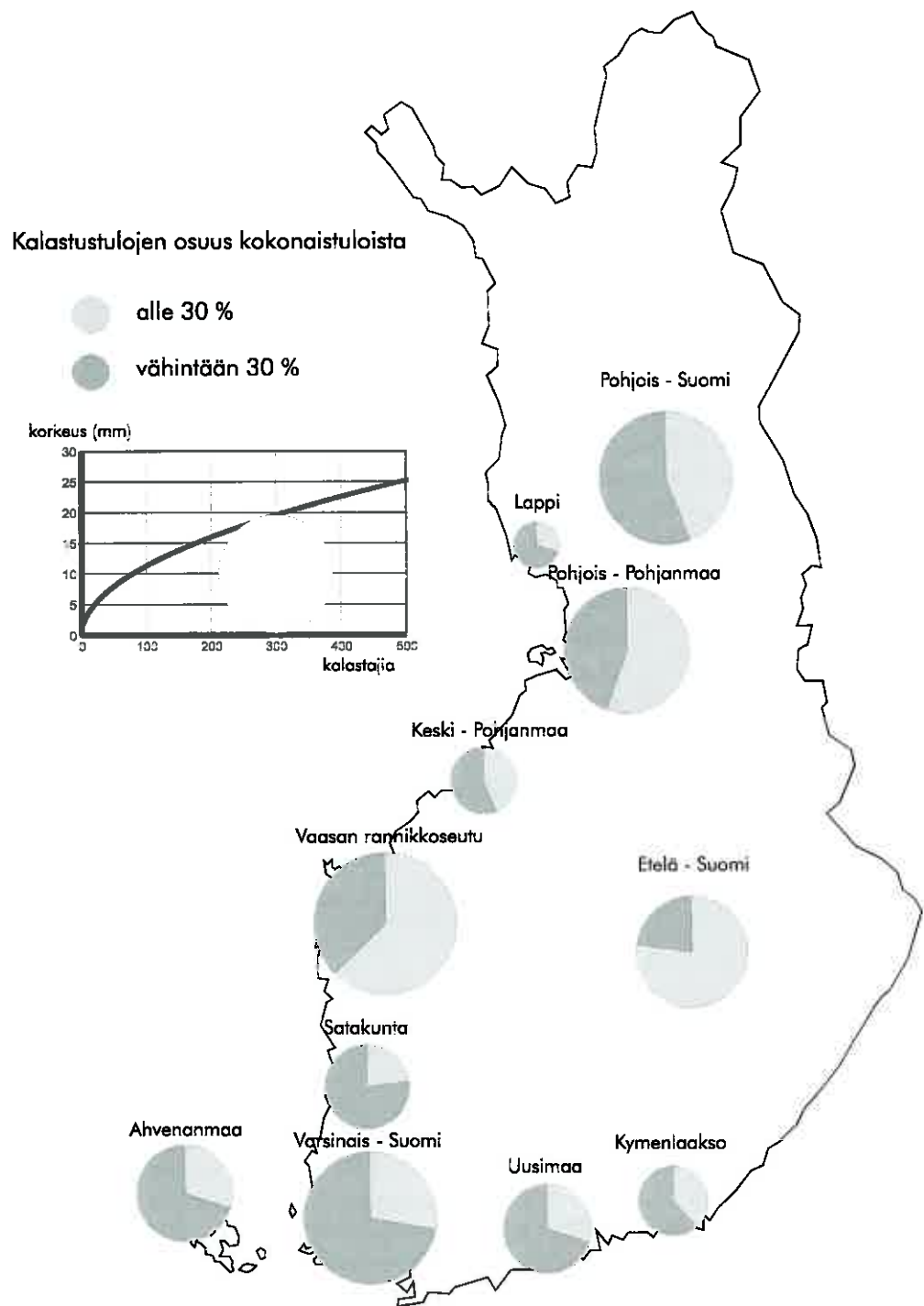
Sekä meri- että sisävesialueella kalastus oli 40 prosentille päätoiminen ammatti. Merialueella yli kolmannes ja sisävesialueella viidesosa hankki pääosan tuloistaan kalastuksesta. Pääammattikalastajia oli eniten troolikalastajissa (kuva 5). Kalastajien yleisimmät muut tulonlähteet ovat palkka- ja virkatyö. Osa kalastajista hankki tilapäisluontoista lisätuloa muun muassa maatilataloudesta ja pienimuotoisesta yritystoiminnasta (Salmi J. ym. 1996b).

Merialueella sivuammattikalastajia oli eniten rannikkokalastuksessa. Muilla pyyntimuodoilla harjoittavista puolella ja lohta seisovilla pyydyksillä harjoittavista kolmanneksella oli kalastuksesta saatujen ansioiden osuus vähemmän kuin 20 prosenttia kokonaistuloista. Sisävesillä kalastus oli tavallinen sivuammatti etenkin muilla pyyntimuodoilla kalastavien keskuudessa (kuva 5).

Kuva 5. Eri kalastustuloryhmiin kuuluvien kalastusyritysten osuudet pyyntitaparyhmittäin. Sisävesialueen osalta ei ole tietoa tilapäisesti kalastamattomista.

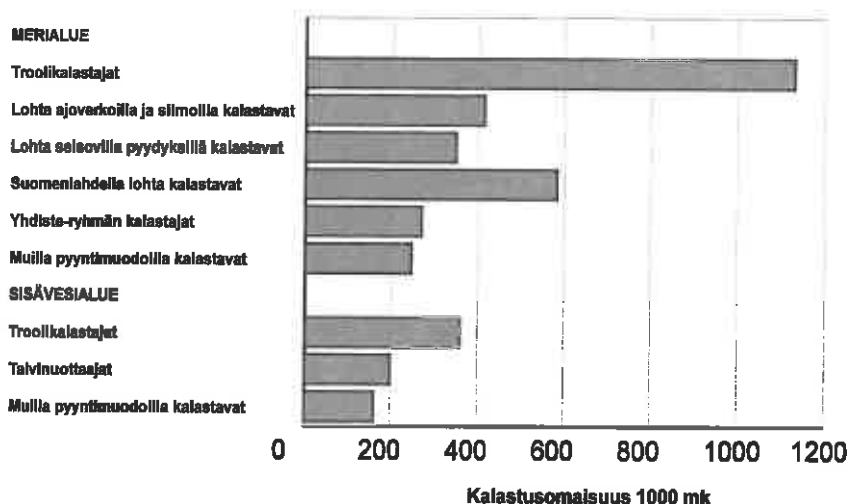
Kalastusyrityksiä oli rannikon maakunnista eniten Vaasan seudulla (lähes 450) ja Varsinais-Suomessa (350). Kalastustulojen osuus oli vähintään 30 prosenttia kokonaistuloista merialueella 57 prosentilla ja sisävesillä 40 prosentilla kalastajaruokakuntien päämiehistä. He ovat lain mukaan oikeutettuja saamaan kalastuksen kehittämiseen tukea. Merialueella vähintään 30 prosenttia kalastustuloa hankkineiden osuus oli vuoden 1993 kalastustulotietojen mukaan suurin Lounais-Suomen rannikolla. Pohjois-Suomen sisävesillä kalastaneissa oli tulorajan saavuttaneita enemmän kuin muissa osin maata (Kuva 6). Sisävesien kalastustulotiedot koskevat vuotta 1994, jolloin Itä- ja Keski-Suomen järvissä olivat poikkeuksellisen heikot muikkukannat.

Kuva 6. Kalastajaruokakuntien jakautuminen päämiehen kalastustulojen merkityksen mukaan merialueella ja sisävesillä erikseen Pohjois-Suomessa (Oulun- ja Lapin läänit) ja muissa osissa maata.

Alukset arvokkain omaisuuden osa

Merialueen troolikalastajalla koko kalastusomaisuuden käypä arvo oli keskimäärin 1,1 miljoonaa markkaa ja Suomenlahdella lohta kalastavalla noin 590 000 markkaa. Muissa pyyntitaparyhmissä omaisuuden arvo oli alle puoli miljoonaa markkaa. Myös sisävesillä omaisuuden arvo oli suurin troolikalastajilla: hieman alle 400 000 markkaa (kuva 7).

Kuva 7. Kalastusomaisuuden arvo keskimäärin pyyntitaparyhmittäin.

Merialueella alusten osuus kalastusomaisuuden arvosta oli lähes puolet ja pyydysten neljännes. Kiinteän omaisuuden ja muun irtaimen omaisuuden osuudet olivat molemmat noin viidennes kalastusomaisuuden kokonaisarvosta. Avomerikalastuksessa alusten osuus omaisuuden arvosta oli yli puolet, mutta rannikkokalastuksessa alle puolet. Kiinteän kalastusomaisuuden osuus oli alhaisin lohta ajoverkoilla ja siimoilla kalastavilla: vain neljä prosenttia. Kiinteän omaisuuden pienuus johtuu lähinnä siitä, että lohen avomerikalastajilta puuttuu usein oma ranta ja siellä olevat pyydysvarastot.

Sisävesialueella pyydysten, alusten ja muun irtaimen omaisuuden osuudet olivat suunnilleen yhtä suuret. Troolikalastuksessa alukset olivat arvokkain omaisuuden osa (kaksi kolmasosaa). Talvinuottapyynnissä suuri osa (43 prosenttia kalastusomaisuudesta) oli 'muuta irtainta' omaisuutta, jonka arvoa nostivat pyyntimuodossa tärkeät moottorikelkat, traktorit ja nuottausvälineet.

Velkoja kahdella kolmesta merialueen pääammattikalastajasta

Kaksi viidestä merialueen kalastusyrityksestä oli sitonut kalastukseensa vierasta pääomaa. Velkoja oli eniten avomerikalastusta harjoittavilla, joista lähes kolmella neljästä oli velkaa. Rannikkokalastusta harjoittavista lainoja oli noin kolmanneksella. Halpakorkoisten lainojen osuus oli hieman muita lainoja suurempi. Tuettujen lainojen osuus oli troolipyynnissä lähes kolme neljäsosaa ja muissa pyyntitaparyhmissä alle puolet.

Neljällä viidestä merialueen troolikalastajasta oli kalastustoimintaan liittyviä lainoja. Velkaa ottaneilla troolaajilla oli keskimäärin 413 000 markan lainapääoma, josta halpakorkoisten lainojen osuus oli lähes kaksiviidesosaa. Eniten velkaa oli vähintään 28 metrin pituisilla troolialuksilla kalastavilla: keskimäärin 1,3 miljoonaa markkaa.

Runsaille neljäsosalla sisävesialueen kalastajista oli lainapääomaa. Velkaa ottaneella kalastajalla oli keskimäärin 49 500 markan lainapääoma. Kalastajat olivat saaneet korkotukea kahteen kolmasosaan lainoista. Suhteellisesti eniten vierasta pääomaa oli troolikalastajilla. Kolme neljäsosaa veloista oli otettu joko troolikalastusta tai rysä- ja paunettipyyntiä varten.

Vajaa viidennes merialueen kalastajista oli saanut investointiavustuksia vuosien 1989 ja 1994 välisenä aikana. Avustuksista puolet oli saatu troolikalastukseen. Troolikalastajista ja Suomenlahdella lohta kalastavista avustuksia oli saanut suunnilleen joka neljäs. Pääammattikalastajista lähes joka kolmas oli saanut tukea investointeihinsa kuluneen viiden vuoden aikana. Lähes puolet investointiavustuksista oli saatu troolikalastukseen, keskimäärin 133 000 markkaa.

Hieman yli kolmasosa sisävesialueen kalastajista oli saanut investointiavustusta viiden viimeksi kuluneen vuoden aikana. Kalastajan saama tuki oli keskimäärin 45 000 markkaa. Muilla pyyntimuodoilla kalastaneissa heitä oli eniten: lähes kaksi kolmasosaa. Sen sijaan troolikalastajista vain joka kuudes oli saanut avustusta viiden viimeksi kuluneen vuoden aikana. Avustusta saaneista kaksi kolmasosaa oli muilla pyyntimuodoilla kalastavia ja avustus kohdistui lähinnä rysä- ja paunettikalastukseen.

Troolikalastajien liikevaihto suurin

Merialueella kalastajien keskimääräinen liikevaihto oli 91 000 markkaa (taulukko 1). Pääammattikseen kalastaneilla liikevaihto oli keskimäärin 156 000 markkaa. Kalastajilla, joilla kalastustulojen osuus kokonaistuloista oli 20 ja 50 prosentin välillä, liikevaihto oli 41 000 markkaa. Alle viidenneksen kokonaistuloistaan kalastuksesta saaneilla liikevaihto oli keskimäärin 13 000 markkaa.

Troolikalastajien liikevaihto oli suurin, keskimäärin lähes 350 000 markkaa. Se vaihteli suurilla troolialuksilla kalastaneiden 1,2 miljoonasta markasta pienillä troolialuksilla kalastavien 197 000 markkaan. Lohen ajoverkko- ja siimakalastajilla keskimääräinen liikevaihto oli 80 000 markkaa. Muissa pyyntitaparyhmissä kalastajan saamat keskimääräiset tuotot vaihtelivat 46 000 ja 105 000 markan välillä. Pää- ja sivutoimisten kalastajien liikevaihdot poikkesivat huomattavasti toisistaan. Esimerkiksi rannikkokalastuksessa pääammattikalastajien keskimääräinen liikevaihto oli 110 000 markkaa ja sivutoimisilla 26 000 markkaa.

Liikevaihto muodostui etupäässä tuorekalojen myyntituloista ja elinkeinon tukimuodoista. Osa kalastajista sai myös hintatukea, kalavahinkokorvauksia tai kalastuksen

säätelyn aiheuttamista ansionmenetyksistä maksettavia korvauksia. Tukien ja korvausten osuus oli suurin muita pyyntimuotoja harjoittavilla (keskimäärin 28 prosenttia) ja lohen ajoverkko- ja siimakalastajilla (14 prosenttia).

Sisävesialueella keskimääräinen liikevaihto oli 40 000 markkaa ja vaihteli troolikalastajien 102 000 markasta muilla pyyntimuodoilla kalastavien 27 000 markkaan. Tuorekalamyynnin osuus oli keskimäärin 89 ja jalosteiden myynnin 9 prosenttia liikevaihdosta. Muut tulot koostuivat lähinnä hintatuesta.

Taulukko 1. Kalastusyritysten keskimääräinen liikevaihto, kalastuskustannusten osuus ja ansiot.

Pyyntitaparyhmä	Liikevaihto, mk	Kustannusten osuus, %	Ansiot, mk
MERIALUE			
Troolikalastajat	345 000	68	109 000
Lohta ajoverkoilla ja siimoilla kalastavat	81 000	48	42 000
Lohta seisovilla pyydyksillä kalastavat	52 000	43	22 000
Suomenlahdella lohta kalastavat	105 000	46	57 000
Yhdiste-ryhmän kalastajat	46 000	51	24 000
Muilla pyyntimuodoilla kalastavat	62 000	49	31 000
<i>Keskimäärin</i>	<i>91 000</i>	<i>57</i>	<i>39 000</i>
SISÄVESIALUE			
Troolikalastajat	102 000	55	46 000
Talvinuottaajat	49 000	38	31 000
Muilla pyyntimuodoilla kalastavat	27 000	51	13 000
<i>Keskimäärin</i>	<i>40 000</i>	<i>49</i>	<i>20 000</i>

Merialueella viidesosa kustannuksista polttoaineisiin

Merialueella kalastuskustannusten osuus liikevaihdosta oli suurin troolialuksilla kalastavilla: 68 prosenttia liikevaihdosta (taulukko 1). Etenkin suurilla troolialuksilla kalastavilla kalastuskustannuksen osuus oli suuri (81 prosenttia). Kalastuskustannusten osuus liikevaihdosta oli rannikkokalastusta harjoittavien keskuudessa suunnilleen puolet liikevaihdosta ja lohta seisovilla pyydyksillä kalastavien keskuudessa osuus oli 43 prosenttia.

Polttoainekustannusten osuus kustannuksista oli merialueen yrityksillä keskimäärin viidennes. Osuus oli suurin Suomenlahdella lohta kalastavilla: 30 prosenttia. Polttoainekustannusten osuus oli keskimääräistä suurempi myös troolialuksilla kalastavilla (23 prosenttia). Pienin se oli muita pyyntitapoja harjoittavilla.

Sisävesien yrityksille aiheutui kustannuksia keskimäärin puolet kalastuksen liikevaihdosta. Talvinuottaajilla kustannusten osuus oli vain kolmannes, kun taas troolikalastajilla yli puolet. Polttoainekulujen osuus kaikista kustannuksista oli lähes kolmasosa. Sen osuus oli suurin talvinuottaajilla ja muilla pyyntimuodoilla kalastavilla.

Avomereltä suuremmat ansiot

Liikevaihdesta kalastuskustannusten vähentämisen jälkeen jäävä verotettava ansiotulo oli merialueen ruokakunnissa vuonna 1993 keskimäärin 39 000 markkaa (taulukko 1). Kalastajien ansiot jäivät pieniksi etenkin rannikkokalastajilla. Esimerkiksi muita pyyntitapoja harjoittavista ja lohta seisovilla pyydyksillä kalastavista noin kahden kolmasosan vuosiansio oli alle 25 000 markkaa. Rannikkokalastuksessa ansioiden vähäisyys johtui osaksi kalastuksen kausiluonteisuudesta: kalastusta harjoitetaan lähinnä avovesiaikana. Pääosa rannikkokalastajan ruokakunnan tuloista hankitaan muista tulonlähteistä.

Avomerikalastajat ovat erikoistuneet yhteen pyyntimuotoon ja pystyvät harjoittamaan ammattiaan lähes ympärivuotisesti. Kuitenkin lähes kahdella kolmasosalla lohien avomeripyytäjistä kalastus oli sivutoimista. Kahdella kalastajalla viidestä ansiot jäivät 25 000 ja 50 000 markan välille. Troolikalastajilla kalastus oli pääammattimaisempaa ja kahdella viidestä ansiot olivat vähintään 100 000 markkaa. Suurilla troolialuksilla kalastavilla vuosiansio oli keskimäärin 225 000 markkaa.

Sisävesialueella kalastajien keskimääräinen ansio oli vuonna 1994 suunnilleen 20 000 markkaa (taulukko 1). Keskimääräinen ansiotaso oli suurin troolikalastajilla: 46 000 markkaa. Muilla pyyntimuodoilla kalastavilla, joista useimmille kalastus on sivuammatti, keskimääräiset ansiot olivat 13 000 markkaa. Troolikalastajista 43 prosenttia sai kalastuksesta vähintään 50 000 markan ansiotulot. Talvinuottaajista noin neljäsosa ja muilla pyyntimuodoilla kalastaneista vain 6 prosenttia saavutti yli 50 000 kalastustulot.

Kirjallisuus

Salmi, J., Honkanen, A., Jurvelius, J., Moilanen, P., Salmi, P. & Vesala, K. M. 1996a: Haastatteluja Hangosta Utsjoelle. Ammattikalastuksen profiilitutkimuksen metodiikkaa. Kalatutkimuksia 116, 25 s + 4 liitettä.

Salmi, J., Salmi, P. & Moilanen, P. 1996b. Kalastusyritysten voimavarat. Katsaus ammattikalastuksen profiilitutkimuksen lomakehaastatteluiden tuloksiin. Kala- ja riistaraportteja 68, 40 s. + 6 liitettä.

Söderkultalahti, P., Karttunen, V., Tuunainen, A-L., Laine, A. & Paananen, T. 1993. Ammattikalastus 1980-1992. Teoksessa: Kalatalous ajassa. Tilastoja ja tietoja kalastuksesta, kalanviljelystä ja kalakaupasta vuosina 1978 -1992. 138 s.

Perhe ja sivutulot kalastusyritysten voimavarana

Leila Ståhl

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Reposaaressa toimipiste, Pleikinkatu 1, 28900
Pori

Johdanto

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa kalastajien mielipiteitten kautta kalastusyritysten mahdollisuuksia sopeuttaa toimintaansa muuttuviin olosuhteisiin ja varsinkin perheen ja sivutulon merkitystä kalastajan ammatinharjoittamisessa ja ammattikuvassa. Osaraportin teemahaastatteluaineisto on poimittu seuraavista sisältöluokista: a) kalastajaksi ryhtyminen ja sen vaiheet, b) kalastus tulonlähteenä ja sivuansiot, c) perhe ja sukulaiset ja d) ammatin arvostus ja tulevaisuus. Eri sisältöluokkiin kuuluvat haastatteluasiot luokiteltiin kalastajien argumenttien perusteella eri ryhmiin. Tätä ryhmittelyä olen hyödyntänyt aineiston analysoinnissa (Vesala ym. 1996). Laadullisen aineiston rinnalla on käytetty lomakehaastatteluista saatuja tuloksia ja haastattelijoiden tekemiä muistiinpanoja (kts. Salmi J. ym. 1996).

Ammattikalastus on yrittäjyyttä

Suurin osa kalastajista harjoittaa toimintaansa ammatinharjoittajana perheyriyksessä. Merialueen kalastajista keskimäärin 86 prosenttia ja sisävesikalastajista keskimäärin 97 prosenttia ovat ammatinharjoittajia. Toiseksi yleisin kalastusyritysmuoto on avoin yhtiö. Tämän yritysmuodon olivat merialueella valinneet lähinnä lohta ajoverkoilla ja siimoilla kalastavat ja troolikalastajat. Vain murto-osa kalastajista harjoitti kalastustoimintaa toiminimen alla tai olivat perustaneet osakeyhtiön. Kommandiittiyhtiö oli suosituin yritysmuoto ammatinharjoittajan jälkeen vain Suomenlahdella lohta kalastavien kesken. Tällä ryhmällä oli myös muita useammin jalostustoimintaa, joka osittain selittää tämän yritysmuodon suosion.

Kalastus toimeentulon lähteenä

Kalastus voi toimia kotitalouden tai kalastusyrittäjän pääasiallisena tulonlähteenä tai yhtenä monista eri lähteistä koostuvan toimeentulon osana. Pää- ja sivutoimikalastajien välille ei voida vetää tarkkaa rajaa, sillä kalastuksesta saadut tulot vaihtelevat runsaastikin vuosien ja vuodenaikojen mukaan.

Lähes joka kolmas merialueen kalastajaruokakunta sai pääasiallisen (yli 50 prosenttia) toimeentulonsa kalastuksesta. Puolet ammattikalastajista saa vähintään 30 prosenttia kokonaistuloistaan kalastuksesta. Näistä yli 85 prosenttia työskentelee merellä. Pääammattikalastajia on eniten merialueen troolikalastajien joukossa: lähes kolmella neljästä troolaajasta kalastustulon osuus kokonaistuloista oli yli 80 prosenttia ja kuudella troolaajalla kymmenestä ei ole muuta tuloa kuin kalastustuloa. Joka viidennelle merialueen ammattikalastajalle ja jopa joka toiselle perheettömälle kalastajalle kalastus onkin ainoa tulonlähde. Puolet näistä perheettömistä pääammatikseen kalastavista ovat avomerellä troolikalastusta harjoittavia.

Joustavuutta haetaan aikaisemmista ammanteista ja uusista sivutulonlähteistä

Ammattikalastajista osan mielestä kalastuksella ansaitsee kohtalaisen hyvin, osan mielestä kalastus ei enää varsinaisesti kannata. Pessimistisimpien mielestä ei edes lisäkalastuksellakaan voida korvata tulonmenetyksiä, eikä liitännäistoimia, kuten kalastusmatkailua, nähdä ratkaisuna. Kommentit ovat hyvinkin synkkiä, tyyppiä ”sehän menee kalankasvatukseksi sitten koko homma”. Nuoremmat ja ehkä paremmin kalastukseen sitoutuneet näkevät elinkeinon tulevaisuuden positiivisempänä. Kalastuselinkeino, jossa kalankasvatus, jatkojalostus ja kalastusmatkailu ovat myös avainsanoja, on monen mielestä tulevaisuutta.

Noin puolet haastatelluista kalastajista ilmoitti hankkineensa aiemmin säännöllisempää tuloa muista ansiolähteistä, useimmiten säännöllisestä palkkatyöstä, maatilataloudesta tai muusta yritystoiminnasta. Useat kalastajat mainitsevat toimineensa veneenrakennusalalla tai metallitöissä, mutta aikaisempien ansiolähteiden ja ammattien lista on hyvin kirjava. On autoilijaa, sukeltajaa, tarhaajaa, kauppiasta, hitsaajaa, kultaseppää, maalaria, toimittajaa jne.

Toimeentulon turvaamiseksi hankittu lisätyö on sittemmin monelle muodostunut pääansiolähteeksi ja kalastus on jäänyt sivuelinkeinoksi. Tämä tuntuukin sopivan monelle kalastajalle paremmin kuin, että kalastus olisi pääammatti ja lisätyö leivän jatke (kts. Salmi J. ym. 1997). Sivuansiokalastajien päätoimisia ammatteja ovat varsinaisen palkka- ja virkatyön lisäksi mm. maanviljelys, autonkuljetus, veneenvuokraus ja veneenrakennus ja kalankasvatus.

”...Mut ei tä tiätyst mikkä ihanneammatti perhe kannalta ole.”

Kalastusyritysten taloudellinen ja sosiaalinen elinkelpoisuus on pitkälti kiinni perheenjäsenten osallistumisesta erilaisiin töihin kalastusyrityksessä. Esim. jatkojalostuksen onnistuminen on monasti kiinni juuri perheenjäsenten ja varsinkin vaimon osallistumisesta työntekoon. Vaimot osallistuvat kalastusyrityksen toimintaan joko henkisenä tukena tai kuten monessa yrityksessä, hyvinkin aktiivisesti. Vaimot ottavat selvää erilaisista asioista, pitävät kirjanpitoa ja käyvät kursseja, jalostavat, markkinoivat, myyvät torilla, huoltavat jne. Tämä työnjako on kalastusyrityksen kannalta monasti hyvinkin tärkeää; kalastajien aika ja muut voimavarat kun eivät juurikaan riitä muuhun kuin itse kalastukseen.

Kalastus ammattina tuntuu muita ammatteja enemmän myös perheen sisällä; sekä työnjaollisesti että työn ja vapaa-ajan jaksottumisen osalta. Usein pitkätkin poissaolot vaikeuttavat perheen sisäistä yhteiselämää. Kalastuksen työrytmi edellyttää puolisoilta hyvää henkistä sietokykyä sekä sopeutumishalua että -kykyä.

Kalastajien mielestä perheen on sopeuduttava kalastukseen, eikä kalastuksen perhe-elämän vaatimuksiin. Kalastajien kommentit ovat kuitenkin enimmäkseen hyvän tahtoisia ja huumorilla höystettyjä, -enpähän ole koko ajan jaloissa - tyyppisiä. Kalastus tuntuu kalastajien puheitten mukaan rajoittavan enemmän vapaa-aikaa kuin perhe-elämää.

Pitkät poissaolot sopivat paremmin poikamiehille

Pitkät poissaolot ovat tyypillisiä pääammatikseen avomerellä kalastaville kuten esim. troolialuksilla kalastaville. Monien mielestä kalastus ammattina on 'miesten' ja varsinkin poikamiesten ammatti, mutta tosiasiassa naisten ja perheen osallistuminen kalastukseen on aina ollut tärkeä osa ammattia. Poikamieskalastajat tosin sanovat ammatin vaikuttaneen poikamiehenä pysymiseen ja ovat itse enemmän sitä mieltä, että ammatti on enemmän itsellisten poikamiesten kuin perheellisten ammatti. Tutkimuksessa oli neljä naiskalastajaa, jotka harjoittivat pienimuotoista rannikkokalastusta. Heitä arvostetaan, vaikkakin pidetään kummajaisena. Erään kalastajan mukaan naiset ovat miehiä luotettavampia miehistönä, hyviä kuljettajia, selkeitä työntekijöitä eivätkä juopottele.

Raha ei loppujen lopuksi ratkaise, sen tekee kala

Koska raha tai taloudellinen hyöty ei monellekaan ole keskeinen kalastukseen ryhtymisen motiivi, ei kalastustakaan lopeteta kokonaan ennenkuin vasta ns. "pakon" edessä. Haastatteluaineistosta käy esille, että monelle kalastajalle, jolla on päätoimi muualla ja kalastus sivutoimena, kalastuksen lopettaminen ei toisi suurempaa muutosta ansiotasoon. Sivutoimiset kalastajat pitävätkin kalastusta lähinnä leivän jatkeena ja/tai vapaa-ajan harrastuksena.

Kalastukseen sitoutuminen näkyy varsin tasaisena kaikkien tuloluokkien osalta; joka luokassa yli 60 prosenttia kalastajista jatkaa kalastusta nykyisessä laajuudessaan eivätkä he ole harkinneet kalastuksesta luopumista. Suurin osa jatkaa ammattiaan perinteiseen tapaan ja keskittyy nimenomaan kalastukseen. Kalastuksen mahdolliset lopettamisen syyt ovat ennen kaikkea kalastuksen kannattamattomuus, sen jälkeen joko terveydelliset syyt tai eläkkeelle siirtyminen. Kalastajien koulutuksen puute, ikärakenne ja suhteellisesti suuri rakenteellinen työttömyys rajoittavat heidän ammatillista, sosiaalista ja alueellista liikkuvuuttaan. Asennoituminen työpaikan vaihdokseen, mahdollisesti uuteen ammattiin kouluttautumisen kautta on ehkä siksi järempi kuin muissa ammateissa.

Tulevaisuuden selviämistrategiat

Kalastajat näkevät kalastuksen tulevaisuuden synkkänä. Suurimmat epäkohdat löytyvät taloudellisista riskeistä, säätelystä ja luonnon armoilla olemisesta. Kalan hinnan aleneminen, markkinoiden muuttuminen ja säätelyn epäjohtamukaisuus ja epävakaisuus luovat epävarmuutta (Salmi J. ym. 1996). Itsenäiseksi ja vapaaksi koettu ammatti antaa henkisiä voimavaroja jaksaa usein raskaassa ja vaikeissakin olosuhteissa tehtävässä työssä. Kalastajien on myös ajateltava taloudellisia mahdollisuuksia ylläpitää ammattiaan. Tämä tulee merkitsemään joko kalastuksen tehostamista (kustannusten alentaminen tai suurempia aluksia) tai uusien toimintatapojen omaksumista. Sopeutumista jarruttaa haluttomuus elämäntavan muutokseen. Kalastajien sopeutumishalua muutoksiin rajoittaa kalastajien korkea keski-ikä. Nuoremmat sekä pääammatikseen kalastavat suhtautuvat vanhempia ja sivuammattikalastajia positiivisemmin tulevaisuuteen ja sen mukanaan tuomiin mahdollisuuksiin. Jotkut kalastajat ovat valmiita kouluttamaan itseään ja lähtemään toisten veneisiin katselmaan ja opettelemaan uusia työtapoja. Mutta useimmiten kalastaja kaipaa pidemmän koulutuksen sijaan ly-

hyitä kursseja kalastustekniikasta ja kalastukseen liittyvistä asioista sekä parempaa tiedotusta kalastusmääräyksistä ja -uudistuksista.

Kalastuselinkeinon säilyttämistä ja kehittämistä ajatellen yksi kalastajan selviämistästrategia on hankkia uusia tulonlähteitä kalastuksen rinnalle sekä kehittää kalastuselinkeinoa nykyaikaisena yritystoimintana. Perheyrietyksissä toimivien joustavuus, sopeutumiskyky, motivaatio ja tyytyväisyys ovat, ehkä osin juuri vaimon ja perheenjäsenten osallistumisen vuoksi paremmat kuin yksinäisillä tai muunlaisissa yrityksissä toimivilla. Perheen tuki ja varsinkin vaimon osallistuminen joko itse kalastukseen tai kalastusta avustavaan toimintaan sekä vaimon perheeseen tuomat uikopuoliset palkkatulot tulevat tulevaisuudessakin olemaan monen pienen kalastusyrityksen suoranainen eloonjäämisehto.

Kirjallisuus

Salmi, J., Honkanen, A., Jurvelius, J., Moilanen, P., Salmi, P. & Vesala, K.M. 1996. Haastatteluja Hangosta Utsjoelle. Ammattikalastuksen profiilitutkimuksen metodiikkaa. Kalatutkimuksia 116, 25 s. + 4 liitettä.

Salmi, J., Salmi, P. & Moilanen, P. 1996. Kalastusyrityksen voimavarat. Katsaus ammattikalastuksen profiilitutkimuksen lomakehaastatteluiden tuloksiin. Kala- ja riistaraportteja 68, 40s. + 6 liitettä.

Salmi, J., Salmi, P. & Moilanen, P. 1997. Kalastusyritysten rakenne ja kannattavuus. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).

Vesala, K., Honkanen, A., Jurvelius, J., Salmi, J. & Salmi, P. 1996. Enemmän hinnan kuin luonnon armoilla. Ammattikalastajatutkimuksen kvalitatiivista metodiikkaa. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Kala- ja riistaraportteja 61, 23 s.

Kalastajasta yrittäjäksi Ammattikalastaja muutosten tuulten pyörteissä

Sari Jurvansuu

Joensuun yliopiston sosiologian laitos, PL 111, 80101 Joensuu

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastelen muutostilassa olevaa ammattikalastusta kahden toisilleen vastakkaisluonteisen kalastajien käyttäytymistä, motiiveja ja päätöksentekoa koskevan oletuksen pohjalta. Toisaalta on oletus kalastajasta nykyaikaisena kilpailuhenkisenä ja lyhyen tähtäimen voittoa tavoittelevana yrittäjänä, toisaalta käsitys muiden kuin taloudellisten arvojen suuresta merkityksestä kalastajille. Merkillepantavaa on useiden eri maissa tehtyjen kalastusta koskevien tutkimusten samansuuntainen näkemys siitä, että ei-taloudellisilla arvoilla on suuri merkitys kalastajien toiminnan taustalla (Salmi P. ja Salmi J. 1995). Tämä nykyistä ammattikalastajakuvaa hallitseva ristiriitaisuus luo omat ongelmansa myös päätöksentekoon. Esimerkiksi kalastajien reaktioita ohjaus- ja säätelytoimenpiteisiin on vaikea ennakoida.

Tarkastelen ammattikalastajuutta kahden erilaisen diskurssin, eli modernin yrittäjyyden ja elämäntapakalastajuuden diskurssien puitteissa. Tutkimusongelman voisi pelkistää seuraavaan kysymykseen: Kuinka paljon nykyisessä ammattikalastuksessa on kyse elämäntapakalastajuudesta ja kuinka suuressa määrin modernin yrityskulttuurin arvot ovat integroituneet osaksi ammattikalastajuutta? Kyse ei siis ole joko-tai-tilanteesta, vaan enemmänkin näiden diskurssien, kahden erilaisen orientaation, suhteesta.

Tutkimusaineisto koostuu ammattikalastuksen profiilitutkimukseen tehdyistä meri- ja sisävesialueen troolikalastajien teemahaastatteluista, sekä myös profiilitutkimuksen kvantitatiivisen lomakehaastattelun tuloksista. Tutkimuksessa hyödynnän myös tekemääni ammattikalastuksen profiilitutkimukseen liittyvää harjoittelutyötä (Jurvansuu 1995), joka keskittyi merialueen troolikalastajien muutosvalmiuden ja sopeutumiskyvyn kartoittamiseen. Tarkastelun kohteena diskurssianalyttisessä osuudessa on 10 sisävesialueen ja 10 merialueen troolikalastajaa. Lomakehaastatteluiden tulokset koskevat koko pyyntiryhmää (44 merialueen ja 19 sisävesialueen troolikalastajaa). Suorat siteeraukset kalastajien haastatteluista tässä artikkelissa on kursivoitu.

Elämäntapakalastajuuden diskurssi

Elämäntapakalastajuuden diskurssiin kuuluvaksi olen katsonut seuraavat seikat:

- ilmaisut jatkuvuudesta, pysyvyydestä, tulevaisuuden turvaamisesta, sitoutuneisuudesta, traditioiden suuresta merkityksestä - yleensäkin kalastukseen liittyvistä kulttuurisista ja sosiaalisista arvoista, joiden ilmaistaan menevän taloudellisten arvojen edelle ja joilla on yhteytensä talonpoikaiseen arvomaailmaan
- ympäristöstä ja luonnonresurssista huolehtimiseen sekä luonnonresurssin kohtuukäyttöön viittaavat ilmaisut
- ilmaisut, joissa ammattikalastus erotetaan tavallaan omaksi erityiseksi ammatikseen, poikkeavaksi verrattuna "tavallisiin" ammatteihin ja normaaliin yritystoimintaan
- ilmaisut, joissa kalastaja rooli rajoitetaan alkutuottajaksi

Jatkuvuus, pysyvyys, sitoutuneisuus, traditiot

Ammattikalastus voidaan nähdä jatkumoksi, jossa kalastus on siirtynyt isältä pojalle sukupolvien ajan. Kalastuksen aloittamisesta puhuttaessa kulttuuristen ja sosiaalisten tekijöiden merkitys korostuu, ja taloudellinen aspekti on pieni. Kalastamisen aloittamista

kuvataan harvoin tietoisesti mietityksi valinnaksi, vaan ilmaisuissa aloittamisesta korostuvat sen tietyntyylinen itsestäänselvyys, jopa kohtalonomaisuus. Kalastusammattiin lähdetään harvoin kouluttautumaan muusta elämänympäristöstä. Siihen kasvamista kuvaavat monet ilmaisut, kuten esimerkiksi:

"Nii,mää olen syntynyt kalastajaks, juu.."

"Silleen se on niinku elämäntapa,kun siihen on nuoresta asti kasvanu."

Monille kalastus on ollut ainoa varteenotettava vaihtoehto asuinpaikan takia.

"Vad kan du göra när man bor så här ut i skärgården, vad finns det för alternativ, noll."

Epävarmuustekijöiden kasvua saattaa kuvata se, että harvalla kalastajalla on enää haaveena saada poikansa jatkamaan kalastusperinnettä ammattimaisella tasolla.

"Som läget ser ut i dagens läge, så rekommenderar jag det inte åt honom.."

Kun kalastus on kerran aloitettu, aiotaan sen harjoittamista jatkaa taloudellisten puitteiden aiheuttamista ongelmista huolimatta. Eri tavoin korostetaan sitä, että on tietoisesti tehty valinta suurempien tulojen ja mieluisan toiminnan ja elämäntavan välillä - ja kallistuttu jälkimmäisen kannalle.

"Kyllä se niin syvällä on juurissa kiinni se (kalastus), että ei se (ammattinvaihto) niinku onnistu, ja päätös oli kumminkin, että jatketaan vaikka kapeemman leivän.."

Kalastajien sitoutuneisuus ammattiinsa on siis voimakasta, ja kalastus toimintana ylittää peikkään toimeentulon hankkimiseen liittyvät merkitykset. Toisaalta sitoutuneisuus saattaa kummuta myös siltä pohjalta, että kalastajien ikärakenne ei suosi nykyisessä työmarkkinatilanteessa kalastuksen lopettamista.

Traditioiden ja jatkuvuuden merkitys tulevat esille monenlaisten ilmaisujen yhteydessä. Kalastusammattin oppimiseen ja hallintaan on kalastajien mielestä kaksi tietä, nimittäin käytännön kokemus ja traditio. Kalastajille on kunnia-asia olla käytännön miehiä, jotka oppivat yritys- ja erehdys-periaatteen kautta, käyttämällä hyväksi kokemuksiaan ja kääntymällä mahdollisesti muiden ammattikuntansa edustajien puoleen. Ammattikunnan erikoisosaamista korostaa se ero, jota rakennetaan ulkopuolisten asiantuntijoiden ja itse kalastajien välille. Kalastajilla on hallussaan vuosikymmenien tietotaito joko itse opittuna tai vanhan polven kalastajilta siirtyneenä, ja tutkijoilla ja muilla asiantuntijoilla on tähän pääomaan hyvin vähän lisättävää.

"tutkijat tekee vuaskausii töitä, kunnei ois tarvinnu, ko täsä takavuasin käyrä juttuuttamas noit vanhoi kalastajii, ne ois saanu suaraan sen tiaron siält.."

Luonnonresurssista ja ympäristöstä huolehtiminen, pyrkimys kohtuukäyttöön

Kalastajien suhde luonnonresurssiin ilmenee muun muassa puheissa ylikalastamisen vaarasta, konkreettisesta oman kalastuksen rajoittamisesta ja ilmaisut halusta tulla toimeen vähemmällä kalamäärällä - yleisesti ottaen huolenilmaisuihin koskien kalakantoja ja ympäristöä sekä puheissa luonnonresurssin kohtuukäytön tärkeydestä. Kalastajien suhde luonnonresurssiin on yhteydessä laajempialaiseen luontokäsitykseen, joka rakentuu kahden seurauksiltaan pitkälti vastakkaisen käsityksen varaan. Toisessa luonto nähdään suhteellisen omalakisena ja itseään sääteleväksi organismiksi, joka automaattisesti pyrkii kohti tasapainoa ja joka siis on suhteellisen riippumaton ihmisen toiminnasta.

"No tuosta kalastuksen valvonnasta en tiijä, sitä kyllä luonto aika hyvin valvoo kalastusta"

Kalastus ammatina koetaan itse itseään sääteleväksi, eli luonnolliseksi tasapainotteluksi luonnon kanssa. Kun kalakannat heikkenevät, vähentyy kalastajien kalastus ja kalastajien määrä lähes automaattisesti, ja kun kalakannat paranevat, voi kalastus taas lisääntyä. Tämä näkökulma ottaa toisaalta vastuun pois itse kalastajan päätöksenteolta ja legitimoii kalastuksen sillä teholla, jolla kalaa on mahdollista saada.

Toinen näkökulma korostaa ihmisen aktiivisen toiminnan merkitystä suhteessa ympäristöön ja luonnonvaraan. Luonto nähdään toimintakentäksi, jolla on tehtävä eettisiä ja käytännöllisiä päätöksiä. Ulkopuoliseenkin säätelyyn voitaisiin olla valmiita, mikäli se koskisi kaikkia kalastajia tasapuolisesti.

"tiätyste sillo sit, jos tuota silakkakanta mene huanoks, ni sillen tiätysten tämmöst, keväisin tarttis sit varmaa aikasemmi lopettaa se vetämine."

Ainakin puheen tasolla kalastajan aktiivisen roolin asema tuntuisi hallitsevalta suhteessa näkemykseen, jonka mukaan luonto pitääköön itse huolen itsestään. Toisaalta kalakannan säilyminen on myös taloudellisen toiminnan eli kalastamisella pärjäämisen suhteen määräävä tekijä, eli myös taloudellinen motiivi on tärkeässä asemassa.

"jos sitä (kalaa) on, niin on ihan sama onko hinta mikä tahansa sillä kyllä pärjää, mutta jos sitä ei oo, se on ihan varma että ei pärjee."

Toiminnan laajentamista, tulojen kasvattamista tai suuria saaliita ei nähdä itseisarvoksi, vaan kalastamista on harjoitettava vain jos siitä koituu todellista hyötyä. Myymättä jäävän kalan heittäminen takaisin mereen tai myyminen halvalla rehuksi ei edusta kalastajille sellaista ammatinharjoittamista, johon he haluaisivat samaistua. Eräskin vanhan polven kalastaja ilmaisee kalastusammatin luonteen muuttumista nimenomaan luonnon kunnioittamisen vähenemisen kautta - nykyään kalastukseen liittyy enemmän luonnonresurssin tuhlaamista. Nimenomaan rehunkalastuksessa ristiriita taloudellisten realiteettien ja kalastajien arvomaailman välillä on suuri. Rehunkalastus yhdistetään laajemman mittakaavan yhteiskunnallisiin ongelmiin, ei vain kalakantoihin liittyviin, mutta siitä luopumista ei taloudellisessa mielessä koeta mahdolliseksi.

Esimerkiksi seuraavassa sitaatissa kalastaja asettaa rehunkalastuksen ollessa kyseessä rationaalisuuden vastakkaiseksi suhteessa taloudelliseen hyötyajatteluun. Rationaalista on suhteuttaa toimintansa luonnonresurssiin kohtuullisuuden ja kestävän käytön periaa-

tetta noudattaen. Toisaalta tässä, kuten joissain muissakin puheenvuoroissa kritiikki kohdistuu kalastustoimintaan, jota kalastaja ei itse harjoita - idealismi saattaa hälvetä, kun kyseeseen tulevat omat tulot ja toiminta.

"Tätä mitä ruotsalaiset nyt on harrastanu ja tuannu tänne Suameen sitä re-hukalastust, nii se ruppe olema kyl hiuka niinko, menemä yli mun ymmärryksen, et onk siin mittä järki sit enä."

Toiminnan mielekkyys ilmaistaan myös suhteessa muihin sosiaalisiin seikkoihin, eli laajamuotoisen tehokkaan kalastustoiminnan oikeutus ilmaistaan sen suhteena esimerkiksi työllistämiseen. Tietynlaista kiteytymää useampien kalastajien ajattelutavasta voisi edustaa esimerkiksi seuraava kalastajan puheenvuoro, jossa tulevat esille avainilmaukset, eli suurin tuotto oikein menetelmin ja mahdollisimman suuri pysyvä tuottavuus vesistössä.

"eihän meillä kalastajilla oo tarkotus, että sieltä tuhottas ne kalat, vaan että piettä se järvi tuottosana ja saatas sieltä jatkossakin kalaa, se on tään elinkeinon edellytys, että kalakannat säilyy hyvänä. päästäs mahdollisimman pitkälle tässä tuottavuudessa, järven suurin tuotto saatas talteen, ja että oikein menetelmin se sieltä lähtis"

Kaikesta edellämainitusta huolimatta kalastustehokkuuteen on todellisuudessa jouduttu panostamaan, koska verrattaessa esimerkiksi merialueella haastateltujen troolikalastajien vuosien 1993 ja 1994 saaliita huomataan, että reilusti yli puolella kalastajista saalismäärä oli kasvanut, monilla hyvinkin huomattavasti. Vuonna 1993 keskimääräinen kalastajakohtainen saalis oli 418 200 kiloa ja vuonna 1994 jo 643 500 kiloa.

Ammattikunnan erityisyys

Kalastuskulttuurissa on vallitsevana käsitys itsenäisestä ja omillaan toimeentulevasta kalastajasta. Konkreettisesti tämä ilmenee kalastajien keskuudessa ammattikunnan järjestäytymättömyytenä ja kyvyttömyytenä yhteistyöhön sekä vaikeutena sopeutua ulkopuoliseen valvontaan ja ennaltamäärätyihin aikatauluihin. Se ilmenee monella kalastajalla myös haluna harjoittaa ammattia yksin, ilman palkattua työvoimaa - näin yrityshenkisyydelle ominainen halu toimia ulkopuolisten työntekijöiden työllistäjänä ei näyttele kalastajien ammatinharjoittamisessa suurtakaan roolia.

Kalastajat korostavat etäisyyttä viranomaistahoon sekä osto- ja välittäjäportaaseen. Ammattikunnan erityisyyttä korostetaan myös ilmaisemalla kalastuksen sidosta perinteisille kalastusalueille, joilla kalastusta arvostetaan (vastakohtana viranomaistahon ja muun yhteiskunnan vähäiselle ymmärtämiselle ja arvostukselle) sen kulttuuristen ja sosiaalisten puolien takia. Ammatin yhteisöllisyyttä korostaa myös se, että kalastusta harjoitetaan mieluiten sukulaisuussiteille perustuvissa yrityksissä, joissa yhteistyön toimivuus on parempi kuin puhtaasti asia- ja ammattilaissuhteille perustuvissa yritysmuodoissa.

Kalastaja vain alkutuottajana

Elämäntapakalastajuuden diskurssissa kalastajalle luodaan rooli alkutuottajana, jolle ei kuulu kalan laajempimittainen markkinointi, jatkojalostus tai muut kalastuspalvelut,

kuten kalastusmatkailu. Yleensä haluttomuus toimintatapojen monipuolistamiseen ilmaistaan ajanpuutteesta johtuvaksi, mutta joissain ilmaisuihin kalastuksen oheistoimintojen ei ilmaista kuuluvan kalastajien vaalimaan kalastajakuvaan - ne yksinkertaisesti "kuuluvat" muille tahoille. Kalansaalis edustaakin monille kalastajille lopputuotetta, josta halutaan päästä eroon mahdollisimman nopeasti ja vaivattomasti. Kiinnostus siis kohdistuu lähinnä pyyntitoimintaan.

Modernin yrittäjyyden diskurssi

Modernin yrittäjyyden diskurssiin kuuluvaksi katson mm.

- ilmaisut talouden ja taloudellisten arvojen ensisijaisuudesta kalastustoiminnassa, rahan merkityksen, tuottavuuden, riskinottovalmiuden ja kilpailuhenkisyyden korostamisen
- välinpitämättömyyden ympäristön ja luonnonresurssin suhteen
- ilmaisut muodollisen koulutuksen tarpeesta
- ilmaisut, joissa ammattikalastus rinnastetaan suoraan normaaliin yritystoimintaan

Talous, tuottavuus

Koska ammattikalastuksessa on kyse yritystoiminnasta, on luonnollista, että talouteen ja tuottavuuteen liittyvät teemat ovat tärkeässä asemassa kalastajien puhuessa ammatinharjoittamisestaan. Kun kuitenkin tarkastellaan kalastajien puhetta ammattinsa taloudellisesta kannattavuudesta, ovat hallitsevassa asemassa ilmaisut, joissa korostetaan sitä, että kalastuksesta saadaan riittävä toimeentulo, mutta ei juuri ylimääräistä voittoa.

"Niin ku tämmäsil vanhoil paateil, ku saa määrätty toimeentulo asti, ni niitte kans voi sit jatkaa taas seuraava vua ja ekä ol semmosis loukus niin ko sit, ku teke ison velan"

Kehittyvästä teknologiasta ei odoteta taloudellisen tuoton paranemista, vaan sitä arvostetaan, koska se helpottaa kalastustoimintaa fyysisesti ja tekee saaliin saamisesta varmempaa.

Kalastuksen kannattavuudesta puhuttaessa nousevat tärkeään asemaan kalan hintaa koskevat väittämät, joissa kalastajan saama hinta esitetään liian alhaiseksi ja toivotaan hinnan nousua. Nykyisellä kalan hintatasolla kalastustoiminnan jatkaminen nähdään vielä mahdolliseksi, mutta hinnan jatkuva lasku edustaisi kuoliniskun ammatinharjoittamiselle. Toimintatapojen monipuolistamista pidetään ainoana mahdollisena keinona parantaa kannattavuutta - saalismääriä lisäämällä sen ei koeta onnistuvan.

"ei niinkään tällä kalastuksen lisäämisellä, tällä kalansaaliin määrällä, sillä ei, mutta jalostuspuoli, sillä se niinkun saadaan kannattavuutta parannettua."

Toimintatapojen monipuolistaminen siis saattaa parantaa kannattavuutta, mutta samalla se on ristiriidassa kalastajien ammatinharjoittamiseensa liittämien perusarvojen kanssa. Ammatin riippumattomuus, vapaus ja itsenäisyys kärsisivät, kun aikatauluun sitoutunei-

suus lisääntyisi ja vaadittaisiin yhä enemmän muodollista koulutusta ja tiedonhankintaa myös ammattikunnan ja kalastustoiminnan ulkopuolelta.

Kilpailu

Suhtautumisessa kilpailuun ja sen lisääntymiseen eroavat sisävesialueen ja merialueen kalastajat toisistaan selvästi. Merialueen kalastajille kilpailu muodostaa todellisen uhan, lähinnä Suomen ulkopuolelta tulevat suuret kalastusyritykset, joiden kanssa kalastajat eivät usko voivansa kilpailla menestyksekkäästi. Vaikka monen kalastajan asenne kiristävän kilpailutilanteen paineessa vaikuttaa alistuneelta, löytyy joistain puheenvuoroista myös jonkinasteista kilpailuhenkisyttä, dynaamisuutta ja päättäväisyyttä - siis piirteitä, jotka yhdistetään moderniin yrityskulttuuriin. Kilpailuvalt ei nähdä perustuvan suurempiin kalansaaliisiin, vaan enemmänkin tuotteen hyvän laadun säilyttämiseen.

"meijän tarttis semmone hinta saara, et mes sel pärjätää, mut myäskin täytyy pystyy kilpailemaan, mut ei laarun ja määrän kustannuksel. Siin ei saa sitte laatu päästä laskemaa"

Sisävesialueen kalastajien keskuudessa kilpailuun suhtaudutaan positiivisemmin, tai ehkä välinpitämättömämmin. Järvikalan menekille ei nähdä ulkopuolista uhkaa.

Välinpitämättömyys luonnonresurssia ja ympäristöä kohtaan

Välinpitämättömyys ympäristöä ja etenkin luonnonresurssia kohtaan tulee esille esimerkiksi lausumissa, jotka ilmaisevat kalastajan passiivista asennetta tilanteessa, jossa hän itsekkin myöntää ainakin mahdollisesti olevan kyse vaarasta, joka kohdistuu juuri esimerkiksi kalakantaan. Suojelun ja kalastuksen säätelyn tarpeellisuus saatetaan periaatteessa tunnustaa, mutta valmius itse maksaa osittainen hinta näistä toimenpiteistä on monien kohdalla vähäistä. Ei uskota - eikä haluta uskoa - säätelyn toimivuuteen, tai haluttaisiin rajoittaa ainoastaan ei-ammattimaista kalastusta ja taata näin ammattikalastajille mahdollisuus kalakannan entisenlaiseen hyötykäyttöön.

Toisissa puheenvuoroissa otetaan kantaa ympäristön tilanteen huononemiseen, mutta syitä etsitään muualta, esimerkiksi maataloudesta ja teollisuuden päästöistä tai muiden kalastajaryhmien toiminnasta. Omana ryhmänään erottuivat myös väitteet kalakantojen ja vesistöjen hyvästä, jopa selkeästi parantuneesta tilasta. Kalan aseman uusiutuvana luonnonvarana katsotaan takaavan sen, ettei sitä voida ylihyödyntää.

Esiintyy myös argumentteja, joissa vahvasti kyseenalaistetaan muiden asiantuntijoiden toiminta ja tieto. Esimerkiksi tutkimustyön tarpeellisuus saatetaan sinänsä tunnustaa, ja kritiikki kohdistuukin lähinnä tutkimustulosten ajankohtaisuuteen, luotettavuuteen ja julkaisuperiaatteisiin. Kritiikki onkin epäilemättä yhteydessä haastatteluja edeltäneeseen Kansanterveyslaitoksen silakan myrkkypitoisuudesta tekemään tutkimukseen ja sen julkistamiseen - sen seurauksenahan silakan kysyntä markkinoilla oli pudonnut joksikin aikaa. Kritiikin takana ovatkin seuraavan kalastajan sanoin ne taloudelliset seuraukset, joita tutkimus oli tuottanut:

"Man sku bara veta vad dom förstör dom här forskarna ekonomiskt."

Useissa ilmaisuissa yhdistyvät luontevalla tavalla ympäristönsuojelullinen ja taloudellinen aspekti. Elinkeinon harjoittamisen ja toimeentulon edellytyksenä on terve ja riittävä kalakanta. Kalavesien suojelun tärkeys tunnustetaan myös siltä kannalta, että kalavesien puhtaus ja sitä kautta kalan hyvä laatu on varteenotettava kilpailuvaltti nykyisillä kalamarkkinoilla.

Ilmaisut modernista yrittäjyydestä

Yrittäjyys ei suoranaisesti ole haastatteluissa voimakkaasti esillä. Aineistossa esiintyy puheenvuoroja, tosin harvoja, joissa kalastajat rinnastavat itsensä tavalliseen yrittäjään:

"(kalastus) on yritystoimintaa niinku moni muukin toiminta, se on yrittäjä se kalastaja"

"on niinku yrittäjä tavallaan myäskin"

Ilmaisuissa yrittäjyydestä ei niinkään korosteta omaa arvopohjaa ja omaa suhdetta kalastukseen yrittäjätoimintana, vaan hallitsevina ovat enemmänkin ulkoiset yrittäjyyden kriteerit, esimerkiksi oman yritystoiminnan laajemmat yhteiskunnalliset funktiot (esim. työllistämisenäkökulma ja kalastuksen kansantaloudellinen merkitys). Yrittäjyysnäkökulma on pitkälti sidoksissa kalastajan ikään. Nuoremman polven kalastajat edustavat enemmän yrittäjähenkisyyttä, vaikkakin aineistosta löytyi oikeastaan vain yksi erityisen yrittäjähenkinen kalastaja, jonka haastattelusta on suurin osa aihepiiriä koskevasta aineistosta.

Yrittäjänäkökulman voimistumisesta kalastuksessa ilmaistaan olevan monenlaisia seurauksia. Päämotiiviksi nousee kalastustoiminnan kannattavuus, ja kannattamattomuus johtaa siirtymiseen pois kalastustoiminnasta. Taloudellisen tuottavuuden noustessa kaikkien yhteiseksi intressiksi yhteistyön tekemisen mahdollisuudet helpottuvat. Rakenteellisesti yrityshenkisyyden lisääntyminen johtanee kalastusalan sisäiseen erikoistumiseen, työn jakamiseen yksiköihin ja toiminnan verkostoitumiseen.

Lopuksi

Ammattikalastus on murroksessa, jossa toimintaympäristön muutokset aiheuttavat muutoksia itse ammattikalastuskuvaan. Jo pelkästään troolikalastajat ovat ammatinharjoittamisessaan heterogeeninen joukko, jonka jakautuneisuutta lähinnä kahteen eri "leiriin" eräs kalastaja kuvaa seuraavasti:

"No kyllähän jos koko ammattikalastusporukan ottaa, niin motiivia kyllä varmasti löytyy laidasta laitaan, ja tota siellä on hyvin pitkälti tällänen, on tälläisiä elämäntapakalastajia, jotka niinku kerran kalastajia, aina kalastajia, meni huonosti tai hyvin ne aina kalastaa..ja ne suhtautuu niinku sillä tapaa, että se on tämmönen elämäntapa heille ja se on se ainoa ammatti, mitä ne haluaa tehdä.. se ylivoimaisesti tärkein asia siinä ei ole tämä taloudellinen tulos, vaan että siinä tulee muita avuja mukaan.."

Kyseisellä nuoren polven kalastajalla on kuvaamaansa elämäntapakalastajuuteen etäinen suhde, ja hän kuvaakin omaa ammatinharjoittamistaan eri lähtökohdista:

"...me ollaan hyvin samanikäisiä, siinä 35-45 välissä kaikki, ja näillä kaikilla on samanlainen tai mun mielestä hyvin pitkälle samanlainen motiivi siihen kalastamiseen, että sitä tehdään jos siitä saa rahaa, jos se on tällöinen bisnes tai yritystoiminta niin kalastetaan, mutta jos se ei kannata niin okei, tehdään jotain muuta, ne ajattelee sen pelkästään taloudellisesti..."

Kyseinen modernia liiketaloudellista ajattelua korostava näkökulma on kuitenkin aineiston kalastajien keskuudessa harvinainen. Maaseutuyrittäjien, jotka ovat kytkeytyneitä alkutuotantoon, onkin todettu poikkeavan perinteisistä pk-yrittäjistä (esim. Katila 1991). Heillä ei ole esimerkiksi yhtä suurta uskoa omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, suoriutumiseen liittyvien arvojen merkitys on heidän kohdallaan vähäisempi ja työpäivän varmuus on heille tärkeämpi kuin pk-yrittäjille (Niittykangas 1993). Kaikki nämä maaseutuyrittäjyyden erityispiirteet saavat ilmauksensa kalastajien puheissa omasta ammatinharjoittamisestaan. Jos "yritystä" käsitteenä yleisesti määrittävät työn tarjoaminen useille ihmisille ja selkeä tuotto sijoitetulle pääomalle ja "kotitalouselinkeinoa" se, ettei yritykselle ole ensisijaisesti tuottotavoitteita vaan kiinnostus kohdistuu liiketoimeen, joka sopii kotitalouteen loogisella tavalla, edustamatta elämäntavassa minkäänlaista katkosta (kyseisestä yritystyyppien jaottelusta kts. Bolso ja Hompland 1995), vastaa yritystoiminnan motiivi kalastajista suurimman osan kohdalla ennemminkin jälkimäistä.

Perinteisiä kalastusmenetelmiä ja -asenteita ei helposti muuteta vastaamaan nykypäivän vaatimuksia (Hyytinen 1994). Uuden hyväksymistä jarruttavia seikkoja ovat mm. arvosidonnaisuus, ryhmänormit ja traditio, ja siksi työikäytyminen yleensäkin ja siihen liittyvät asenteet muuttuvat hitaasti (Asp ja Peltonen 1979). Arvot ovat suhteellisen pysyviä, ja ilmiäytyminen muuttuu herkemmin kuin hitaasti muuttuvat arvot ja normit. Ammattikalastuksen muutokset, muun muassa lisääntyvä sitoutuneisuus muuhun yhteiskuntaan ja markkinoiden vaatimuksiin, ovat kuitenkin väistämättä muuttamassa kalastajien suhtautumista ammatinharjoittamiseensa ja sen elämäntavallisiin puoliin. Kortteisen (1982) mukaan elämäntapa määräytyykin juuri taloudellisten suhteiden ja kulttuuristen arvo- ja merkitysjärjestelmien kautta, ja elämäntavan muutoksia voidaan tulkita näiden välille syntyneiden ristiriitaisuuksien kautta. Taloudelliset pakot ovatkin saaneet kalastajat jo kannattavuustasolla tunnustamaan tarpeen muuttaa toiminta tapojaan, mutta perinteisen kalastajakuvan laajentaminen pelkästä alkutuottajasta yrittäjähenkisempään suuntaan vaatisi suurta arvomuutosta.

Kalastus ei houkuttele alalle uusia nuoria kalastajia. Kalastaja-ammattikunnan ikärakenteen nuorentuminen vanhan polven kalastajien jäädessä pois alalta vahvistanee kuitenkin ennen pitkää liiketaloudellisen ajattelun asemaa ammattikalastuksessa. Sen ei kuitenkaan tarvitse merkitä itseisarvoisesti laajentumiseen ja lyhyen tähtäimen voittoon pyrkivän yritystoiminnan hegemoniaa, vaan erikoistuneemmassa ja verkostoituneessa kalastusalan kentässä myös pienimuotoisella, ekologisesti kestävässä pohjassa vaalivalla ja laatuun panostavalla yritystoiminnalla voi olla tärkeä funktio. Edellä lyhyesti kuvattujen pitkälti vastakkaisten ja äärimmäisyyksiä edustavien diskurssien väliltä voi siis löytyä tila, jossa kalastaja voi tehdä yksilöllisiä valintoja rakentaessaan omaa elämäntapaansa ja identiteettiään.

Kirjallisuus

- Asp, E. & Peltonen, M. 1979. Työn sosiologia. Otava. Keuruu.
- Bolso, A. & Hompland, A. 1995. Yrittämisen logiikka ja elämäntapa. Maaseudun uusi aika 2, 55-60.
- Hyytinen, L. 1994. Johdanto - Kalastuksesta ja kalavesiltä lähtevät muutospaineet. Teoksessa Hyytinen, L. & Kupiainen, H. (toim.) 1995. Kalaveteen piirretty viiva. Kalastus ja kalastaja yhteiskunnallisten muutosten pyörteissä (artikkelikokoelma), s.9-23. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisuja 37. Pieksämäki.
- Jurvansuu, S. 1995. Ammattikalastus tuulten pyörteissä. Merialueen troolikalastajien muutosvalmius ja suhde ammattiinsa. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Kala- ja riistaraportteja 37.
- Kaitila, S. 1991. Maaseutuyrittäjien yrittäjäyysmotivaatio. Kelsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja M-52. Helsinki.
- Kortteinen, M. 1982. Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Otava. Keuruu.
- Niittykangas, H. 1993. Löytyykö pienyityksiä maaseudulle? Teoksessa Rannikko, P. (toim.) 1993. Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen vuosikirja 1993. Joensuun yliopisto. Maaseutuinstituutti. Joensuu.
- Salmi, P. & Salmi, J. 1995. Elinkeinon ja elämäntavan rajavesillä. Ammattikalastuksen ja kalastajayhteisöjen tutkimuksista Suomessa ja ulkomailla. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Kala- ja riistaraportteja 30. 37 s.

Laatu, jalostus ja markkinointi - kalastukseen kannattavuutta vai lisätyötä?

Jari Setälä¹ ja Tuula Huuhka²

¹ Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Rymättylän kalantutkimusasema, 21150
Röölä

² Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Reposaaressa toimipiste, Pleikinkatu 1, 28900
Pori

Johdanto

Kalan laadun parantamista, kalastajan omaa jalostusta ja markkinointia pidetään yleisesti keinoina nostaa kalastuksen kannattavuutta. Tässä osatutkimuksessa selvitetään kalastajien suhtautumista näihin perinteistä kalastusta täydentäviin toimintastrategioihin. Tutkimus auttaa hahmottamaan kalastajien valmiuksia muuttaa totuttuja toimintatapoja ja löytämään kalastajien päätöksentekoon vaikuttavia tekijöitä.

Tutkimuksessa analysoitiin ammattikalastajan profiili -tutkimuksessa kerätyt meri- ja sisävesikalastajien kalan ja jalosteiden markkinointia ja valmistusta, kalan hintaa sekä ostajia, asiakkaita ja kysyntää koskevat puheenvuorot (Vesala ym. 1996). Aiheista poimitut tekstit jaettiin kalan laatua, omaa jalostustoimintaa ja markkinointia koskeviin puheenvuoroihin, jotka puolestaan luokiteltiin seitsemääntoista alaryhmään. Luokitelluista haastattelupätkistä kerättiin yhteensä 380 mielipidettä. Tutkimuksessa hyödynnettiin myös profiilitutkimuksen kvantitatiivisen lomakehaastattelun tuloksia (Salmi J. ym. 1996).

Meidän kala on hyvää

Yleisesti ottaen kalastajat pitävät kalan laatua hyvänä. Itse kalastettua kotimaista kalaa pidetään parhaana. Laatu kala on yleinen tavoite, mutta tarkkaa luonnehdintaa siitä, mitä laadulla tarkoitetaan ja miten siihen päästään, on haastatteluista useimmiten vaikea löytää. Kalastajan mielestä laatuun liittyviä käsitteitä ovat kalan käsittelyn nopeus, puhtaus, tarkkuus, hellävaraisuus ja huolellisuus.

Ulkomaisen kalan ja toisten muilla menetelmillä pyytävien kalastajien kalan laatu arveluttaa. Useita vuorokausia kestävät kalastusmatkat kauas merelle, pitkät troolivedot, liian harvoin koetut pyydykset, huolimaton lajittelu, kalojen raju käsittely ja jäähdytyskapasiteettiin nähden liian suuret saalismäärät todetaan heikentävän kalan laatua.

Laatu vaatii työtä ja rahaa

Kalastaja voi olla halukas muuttamaan kalan käsittelymenetelmiä laadun parantamiseksi, vaikka se lisäisikin työmäärää. Eräät kalastajat olivat vaihtaneet pyyntipaikkoja, -aikoja ja -menetelmiä siten, että laatu paranee tai kala sopii paremmin omiin jalosteisiin tai suoramyyntiin. Hyvä laadun aikaansaaminen vaatii kalan arvostamista: kalastajan tulisi pitää omaa tuotettaan aloituspisteenä, huippulaatuisena elintarvikeraaka-aineena. Ammattimaisimmat kalastajat olivat usein sitä mieltä, että hyvästä laadusta myös maksetaan enemmän tai ainakin kalan menekki paranee. Monille kalastajille kalansaalis on kuitenkin vielä lopputuote, josta on vain päästävä eroon. Heille pääasia on kalastustapahtuma itsessään. Jotkut harmittelevat kannattavuuden vähenemistä, kun laatuun on nyt kiinnitettävä huomiota. Ikäänsä vedoten moni kalastaja ei halua ryhtyä muuttamaan tuttuja toimintatapojaan.

Laadun parantamiseksi olisi useimmiten investoitava, mikä tuntui monista haastateltavista vaikealta ja turhalta. Useiden kalastajien mielestä laatuinvestoinnit

työnä, käytettynä aikana ja rahana eivät vastaavasti näy kalan hinnassa. Tämä onkin pääsyyinä investointihaluttomuuteen.

Mahdollisista laatuinvestoinneista tärkeimpänä monilla avomerikalastajilla oli kylmätilan hankkiminen tai laajentaminen. Etenkin rannikko- ja sisävesikalastuksessa kalastusaluksen pieni koko rajoitti käytettävissä olevaa kylmätilaa ja mukana kuljetettavan jään määrää. Harvalla oli kuitenkin mielessään aluksen vaihto suurempaan lähitulevaisuudessa pelkästään parempien kylmätilojen vuoksi. Selvänä poikkeuksena olivat keskisuurilla aluksilla (18 - 28 m) kalastavat troolikalastajat. Joka toinen heistä suunnitteli aluksen varustetason nostoa tai aluksen vaihtoa isompaan kalan varastointiin ja laadun parantamiseksi (Salmi J. ym. 1996).

Troolikalastajien investointitarpeet olivat muita kalastajaryhmiä suuremmat (Salmi J. ym. 1996). Suurilla troolialuksilla on enemmän mahdollisuuksia mittaviinkin investointeihin. Mahdollisuuksia lisäävät paremmat taloudelliset resurssit, motivaatio, ammattimaisuus ja jo olemassa oleva laitteistot, pyyntikalusto ja rakenteet. Merialueen troolikalastajista kaksikolmasosa myi osan saaliistaan rehuksi, eivätkä monet heistä mieltäneet laatuinvestointeja tärkeimmiksi sijoituskohteikseen. Osittain troolikalastajien investointihalukkuus selittyi rehukalastuksen lopettamisuhalla. Lähivuosien investointikohteina mainittiin yleisimmin jo olemassaolevan kalastuksen tehostaminen ja pyydyksien uusiminen.

Vähiten investointitarpeita oli lohta seisoviilla pyydyksillä kalastavilla, vaikka he keskimääräistä useammin mainitsivat tärkeimmäksi vaihtoehdoksi toiminnan kehittämiseksi kalanjalostuksen, aktiivisen markkinoinnin sekä markkinointiyhteistyön (Salmi J. ym. 1996). Pienimuotoisen lohenkalastuksen vaatimat laatuinvestoinnit eivät ole niin mittavia kuin teollisemmassa troolikalastuksessa. Eräs syy investointihaluttomuudelle oli kalastuksen pieni merkitys kalastajalle. Usein kalastuksesta saadaan hieman leivänjatketta tai kalastus oli esimerkiksi maatalouden tai muun palkkatyön ohella harjoitettava sivuelinkeino. Merialueen kalastajista 80 prosentilla ja sisävesialueen kalastajista 90 prosentilla oli kalastuksen lisänä muita tulonlähteitä (Salmi J. ym. 1996). Jos kalastus ei ole tärkeää ruokakunnan tulonmuodostuksessa, eivät varsinkaan laatuinvestoinnit ole ensisijaisia. Toinen syy oli syvempi. Monet haastatellut nauttivat merelläolosta ja saivat tyydytystä onnistuneesta pyyntirekkestä. Kalastuksesta katoaa ilo, kun pitää tehostaa, markkinoida ja kilpailla.

Jäittäminen tuttua

Kalastajat myönsivät jäittämisen tarpeellisuuden, mutta käytännössä jäittäminen tuntuu monille yhä olevan hankalaa, työlästä ja kallista. Talvella jäitä ei käytetä ja kesällä jäät eivät riitä. Jäävesisohjossa isoissa astioissa kala saadaan nopeasti jäähtymään lämpimänäkin aikana. Menetelmää kokeilleet eivät yleensä pitäneet sitä ongelmallisena. Jäävesijäähdytys sopii parhaiten verestettäville kaloille, kuten isolle siialle ja lohelle. Monet totesivat jään kulutuksen arvioimisen, jään hankkimisen, kuljettamisen ja riittävän käytön aiheuttamat lisäkustannukset ja -hankaluudet.

Tehokkaat kylmälaitteet voivat antaa väärän kuvan ruuman olosuhteista. Tiukkaan pakattuina kalat pinotuissa styroksilaatikoissa eivät jäähdy riittävästi, vaikka ruuman lämpötila olisikin lähellä jäätymistä. Monet kalastajat, varsinkin silakan rehukalastajat, olivat aluksensa säilytystiloihin ja rehukalan laatuun tyytyväisiä, pirkistäkin pyyntimatkoista huolimatta. Jotkut kalastajat saivat tarvitsemansa jäät tukkukauppialtaan. Toisia taas harmitti kuljettaa jäitä ympäri saaristoa, kun kalan ostaja ei viitsi nostaa jäitä edes pakettiautoonsa.

Monien kalastajien mielestä terveysturvonta pitäisi keskittää tukkukauppoihin. Alkutuotantoa ei tarvitse valvoa, vasta kalan jalostusta, kauppaa tai välitystä. Hygieniamääräykset ja terveysturvonta ovat joidenkin kalastajien mukaan suoraan haitanneet kalan markkinointia. On tärkeää, että kalastajat, kalankasvattajat, jalostajat ja tukkukauppiat ovat tasavertaisessa asemassa. Tällöin omaan toimintaan kohdistuneet toimenpiteet, suositukset ja velvoitteet tuntuvat perustellummalta ja järkevämältä.

Jalostajat harvassa

Kalanjalostus oli harvinaista (15 prosenttia haastatelluista) ja useimmiten pienimuotoista. Rannikolla Suomenlahden lohenkalastajat ja yhdisteryhmän kalastajat olivat innokkaimpia jalostajia. Vähiten jalostajia löytyi lohen ajoverkko- ja siimakalastajista ja seisovilla pyydyksillä kalastavista. Neljännes sisävesillä troolilla ja muilla pyyntimuodoilla kalastavista jalosti kalaa, muttei yksikään talvinuottaaja (Salmi J. ym 1996).

Merialueen kalanjalostajat olivat muita kalastajia nuorempia. Sisävesillä jalostajia oli tasaisesti kaikissa ikäryhmissä. Jalostajien koulutustausta ei eronnut koko aineistosta. Jalostajien perhekoko oli muita kalastajia suurempi. Sisävesillä kahdella kolmesta ja merialueella joka neljännellä jalostusta harjoittavalla ruokakunnalla oli vähintään neljä 15 vuotta täyttänyttä perheenjäsentä. Suuresta perheestä löytyy työvoiman lisäksi monipuolisempaa osaamista ja motivaatiota. Varsinkin kalamarinadeja valmistavilla ruokakunnan koko oli suuri ja koko perhe osallistui vahvasti jalostukseen.

Kalanjalostus vaatii myös tilaa maissa. Kalanjalostajilla onkin muita kalastajia yleisemmin saaliin purkupaikkana oma ranta. Lähes puolella jalostajista ei ollut muita tuloja. Ainoastaan yhdellä jalostavalla kalastajalla oli päätyö muualla. Vain joka viidennen jalostajan tärkein investointikohde oli kalanjalostuksen kehittäminen. Jalostajienkin tärkein investointikohde oli useimmiten pyyntitekniikan kehittäminen ja kalastuksen ylläpito (Salmi J. ym. 1996).

Kalastajat, joilla jalostus oli parhaimmillaan monien sukupolvien ajan kestänyt perinne, pitivät jalostusta kalastuksen luonnollisena lisänä ja saumattomasti yhteensopivana. Toisaalta eräiden pitkä kalansuolausperinne oli katkennut, kun tuotteiden kulutus tyrehtyi. Syynä tuotannon lopettamiseen saattoi olla myös nykyisten jalosteiden monimutkaisempi, aikaisempaa enemmän kotitalouden ja keittotaidon piiriin kuuluva valmistustapa. Eräät kalastajat olivat halukkaita laajentamaan toimialaansa vielä jalostustakin pidemmälle, ravitsemus-, majoitus- ja matkailupalveluihin. Jalostus on tällöin osa asiakaspalvelua ja yksi tulevaisuuden monitaitoisen kalastajan toimialoista.

Jalostamot perheyriityksiä lähellä kuluttajaa

Perheen koko ja osallistumishalukkuus määräävät jalostuksen ja markkinoinnin laajuuden. Vierasta palkkatyövoimaa käytetään vähän. Haastatelluilla kalastajilla yleisin kalastuksen päämäärä oli perheen elatuksen turvaamiseen riittävät ansiot. Perhe on työyksikkönä myös joustava; kalanjalostus on aina sesonkiluonteista, kiireet osuvat usein viikonloppuun ja iltayöhön. Eräs kalastaja mainitsi, että saman hinnan saisi, jos myisi kalat suoraan jalostusteollisuuteen. Lähtökohta on kuitenkin perheenjäsenten työllistäminen eikä voitto.

Merialueella 81 prosenttia ja sisävesillä kaikki jalosteita myyneet toimittivat tuotteitaan suoraan kuluttajalle. Suunnilleen puolet jalostajista myi tuotteitaan myös vähittäiskauppoihin, suurtalouksiin tai kiertäville kalakauppiaille. Kalanjalostaja suhtautuu asiakkaaseensa ymmärtäväisemmin kuin tyypillinen kalastaja, jolle asiakas usein on laituriilta kalaa ostaessaan altavastaajana, kalastajan armoilla vieraassa ympäristössä. Jalosteita sen sijaan myydään taajamissa, toreilla ja markkinoilla kuluttajalle tutuissa muodoissa ja myyntitavoilla. Jalostustuotteita valikoiva asiakas on hyvinkin tarkka ja tiedostava, vaativakin.

Lisätuloja jalostuksella

Kalaa jalostamattomat kalastajat näkivät jalostuksen aloittamisen joko mahdollisuutena tai uhkakuvana. Jalostukseen myönteisesti suhtautuvat pitivät jalostusta tapana selviytyä pienenevien saaliiden, kalastuskiintiöiden ja alenevien hintojen aiheuttamasta elinehtojen heikkenemisestä. Sisävesialueen kalastajien suhtautuminen jalostukseen oli hieman merialueen kalastajia myönteisempi. Sisävesikalastajat arvelivat saavansa jalostuksella kalalle lisäarvoa, mikä helpottaisi toimeentuloa esimerkiksi muikkukadon vuosina. Sisävesikalastajat hyödynsivät myös useampia markkinakanavia. Sisävesissä vähäarvoisen kalan osuus saaliista on usein huomattava. Vajaahyödynnettyjen kalalajien, mm. ahvenen, kuoreen ja särjen, käyttöä olisi tehostettava, vaikka keräilyssä, saalismäärien ja hintojen vaihteluissa on vielä ongelmia.

Monelle merikalastajalle jalostus oli lähinnä harrastus ja satunnainen lisäansiolähde: kalaa savustetaan, jos perjantaina tulee hyvä saalis. Lauantaina sitten torille myymään. Jorkut kalastajat halusivat jalostamalla ylläpitää asiakkaiden toiveiden mukaista tuotevalikoimaa, vaikka omista jalosteista saatu tulo oli vähäistä tuorekalan myynnin rinnalla.

Jalostus uhkakuvana

Jalosteiden tasainen tarjonta on näiden kalastajien mukaan menekille tärkeää: tuorekalaa voi myydä yllätyshyökkäyksellä vaikka suoramyyntinä, kun taas jalosteita tullaan ostamaan. Jalostuksen uhkakuvana näkevät pohtivat jalostuksen vaatimia investointeja ja kokivat jalostustyön stressaavana. Nämä kalastajat ovat tyytyväisiä olemassaolevaan järjestelyyn, missä tukkukauppias hakee kalat pois ja he voivat kalastaa. Monet tämän ryhmän kalastajista kokivat jalostuksen viimeisenä vaihtoehtona, johon tartutaan vain jos kalastus ei muuten voi jatkua elinkelpoisena.

Moni kalastaja tunnusti jalostuksen ja markkinoinnin rasittavaksi lisäksi jo muutenkin pitkään työpäivään. Kalanjalostuksen esteinä mainittiin mm. jalostuksen vaatimat laite- ja tilainvestoinnit, aikapula, liian pienet saaliit jalostukseen sekä jalostuskokemuksen ja -taidon puute. Rivien välistä kuului joskus myös perinteinen työnjako. Kalastus on miesten työtä, jalostusta ja kalanmyyntiä tekevät sitten muut, jos muilta töiltään ehtivät. Jalostus sitoo liiaksi kelloon. Jalostus on sitä kahdeksasta neljään tehdastyötä, mistä kalastuksella on haluttu päästä eroon. Kalastuksessa juuri vapaus ja itsenäisyys on tärkeintä, kalastaja on kuningas, kuvaili eräs ahvenanmaalainen kalastaja.

Jalostuksessa rahaa joutuisi myös sijoittamaan kohteisiin, jotka eivät suoranaisesti liity kalastuksen kehittämiseen. Lainsäädännölliset määräykset edellyttävät esimerkiksi jalostustilan jätevedenpuhdistuksen järjestämistä. Kalastajan mielestä hän poistaa jo suuren osan fosforista kalastamalla. Esitettiin myös mielipiteitä, että jos kaikki kalasta-

jat alkavat jalostaa kalaa, tuotteiden laatu heikkenee ainakin alkuvaiheessa vähentäen kuluttajien ostohaluja ja luottamusta. Kalanjalostustehtaissa on jo vaadittavat koneet ja laitteet, tieto-taito ja tunnetut merkkituotteet. Miksi muuttamaan tätä?

Useamman kalastajan yhteistyönä tekemä kalastus ja jalostus, missä toiset kalastavat ja toiset jalostavat, ei saanut kannatusta. Jalostajista muodostuisi tukkukauppa ja oltaisiin taas lähtötilanteessa. Kalanjalostuksen vaatimien laitteiden yhteisomistus ja vuorottainen käyttö ei myöskään tuntunut realistiselta.

Koulutusta ja tuotekehitystä tarvitaan

Eräs ongelma kalanjalostuksessa on tietotaidon puute. Alan koulutusta ei monellakaan ole ja perinnetietoa ei ole uusista tuotteista vielä riittävästi kertynyt. Jalostusvinkkejä tai -ohjeita ei haluta kertoa muille - kaikki etsivät omat tapansa. Riittämättömät taidot varsinkin pidemmälle vietyjen jalosteiden valmistuksessa myönnettiin. Savustaa osaa jokainen, mutta esimerkiksi vakuumpakkaaminen tai lisääinemääräykset olivat monille vaikeita jo käsitteinä. Koulutustarve on selkeä. Kalanjalostuskursseilta jotkut kalastajat olivat saaneet neuvoja ja ohjeita. Messut ja markkinat ovat kalanjalostajalle myös omiaan uutuuksiin tutustumiseen ja ajatusten vaihtoon.

Uusina jalostustapoina mainittiin kylmäsavustus, pikaruoka kalamarkkinoilla sekä mätituotteiden valmistus ja myynti. Tulevaisuudessakin jalostusaste ilmeisesti entisestään nousee. Kalaa paloitellaan, jauhetaan, pakataan ja pakastetaan. Markkinoille kalasta valmistetaan eineksiä ja pikaruokia. Silakan käyttöä ihmisruoaksi tulisi lisätä. Hyvää kalaa syydetään nyt rehuauton lavalle. Samoin vientiä olisi tehostettava, kuitenkin muistaen, että viennissä huolellisuus, luotettavuus ja vastuu toimitusten laadusta ovat ensiarvoisen tärkeitä.

Tukkukauppa - yhteistyökumppani vai vihollinen

Kaksi kolmesta kalastajasta piti tukkua tärkeimpänä markkinointikanavana. Tukkuihin tyytyväiset kehuivatkin nykykäytännön vaivattomuutta, koska monelle kalastajalle pääasia on päästä eroon kaloistaan. Tukkukauppiaan ja kalastajan välisen liikesuhteen vaalimiseen ei silloin sovi kilpailuttaminen, vaan suhteiden joustavuus ja kestävyys koettiin tärkeämmiksi kuin hetkellinen hintaetu. Tukkukaupan puolesta puhuvan kalastajan mielestä hinnat ovat vakaammat, kun kalastajat eivät kilpaile keskenään ja kuljettele kalojaan sinne tänne.

Tukkukauppiaat koettiin joskus mielivaltaisiksi ja heitä arvosteltiin hintojen keinotekoisesta polkemisesta ja maksujen viivästymisestä tai maksamatta jättämisestä. Kauppiaita syytettiin myös väärinkäytöksistä. Kalastajat epäilivät tukkukauppiaiden keskinäistä ja kalankasvattajien kanssa tehtyä hintakartellia. Nuoremmat kalastajat pystyvät paremmin pitämään puoliaan ja harkitsemaan eri toimintavaihtoehtoja. Tukkukauppiaille toivottiin myös enemmän koulutusta. Koulutettu henkilökunta tuntisi laatukalan ja osaisi itsekkin huolehtia kaloista.

Tukkukauppiaiden kilpailuttaminen kalapörssillä tai sovelletulla huutokauppasysteemillä oli muutamien kalastajien mainitsema tulevaisuudenkuva. Kalastaja voisi julkistaa saaliinsa pörssille ja parhaan hinnan tarjonnut saisi ostaa kalat. Eräät kalastajat olivat tukkukauppojen kilpailuttamisessa onnistuneetkin. Kalastajat olivat tehneet keskenään sopimuksen kalojen myynnistä ja kaloista tarjottu hinta parani

kumpaisessakin kilpailutetussa tukkukaupassa. Osa saaliista myytiin sitten vanhaan paikkaan, osa uuteen.

Pimeillä kalamarkkinoilla käydään kuititonta kalakauppaa, joka kalastajien mukaan vahingoittaa koko kala-alaa pitkällä tähtäimellä. Kun esimerkiksi siika myydään pimeästi, on se usein myös perkaamatonta. Silloin hinta on alhainen ja laatu huono. Tämä taas vähentää kulutusta. Alhainen hinta ja vähäinen kulutus vievät pohjan kaikelta muultakin siiankalastukselta eikä kuittimyöntikään silloin kannata.

Suoramyynti yleistä

Tuorekalojen kaupassa suoramyynti kuluttajille on tukkumyynnin jälkeen yleisin markkinointikeino. Merialueella hieman alle puolet ja sisävesialueella yli puolet myi kaloja myös suoraan kuluttajille. Useimmilla kalastajilla suoramyyntiin menevä osuus saaliista on pieni. Osuus vaihteli pyyntitaparyhmittäin. Troolikalastajan tonnien saaliista myydään ehkä vain muovikassillinen tai pari kuluttajalle, mutta lohenkalastaja saattoi myydä heille koko saaliinsa.

Suomenlahden lohenkalastajat erottuivat kalan aktiivisina markkinoijina, 71 prosenttia heistä myi kalaa suoraan kuluttajille (Salmi J. ym. 1996). Tämän ryhmän kalastajista monet asuivat kaupungeissa tai suuremmissa kuntakeskuksissa, joissa syntyy helpommin asiakasyhteyksiä. Aktiivisen markkinoinnin syynä tai seurauksena tällä kalastajaryhmällä oli tulehtuneimmat suhteet tukkukauppoihin.

Eräs haastateltava kertoi, että kalastajan vähittäismyynnille jää oma markkinarako, koska suoramyynti ei kiinnosta tukkuja. Vähiten suoramyyntiä harjoittivat silakan troolikalastajat. Vain 15 prosenttia heistä myi kalaa suoraan kuluttajille. Troolikalastajista kaksi kolmasosaa myi kalaa rehuksi. Pääammattikalastajilla suoramyynti on vähäisempää kuin sivutoimisilla, mikä johtunee suoramyyntin ja markkinoinnin vaatimasta ajasta. Aikapulaa ja kiirettä pidettiin markkinoinnin kehittämisen pahimpana esteenä.

Suoramarkkinointiin ollaan yleensä tyytyväisiä. Hyvin toimiessaan se ei stressaa ja siitä saa lisäansioita. Suurin tyytymättömyyden aihe markkinoinnissa oli kalan liian alhainen hinta. Tyytymättömiä olivat myös ne kalastajat, jotka eivät halua itse markkinointia tehdä, mutta ovat olosuhteiden pakosta siihen joutuneet. Suoramyyntiin ja kalamarkkinoilla kiertelyyn kuluu paljon aikaa juuri silloin, kun aikataulu muutenkin on kireimmillään. Muutamat kalastajat kertoivat myös suoramyyntin rajoituksista. Tukkukauppa oli kieltänyt kalasatamassa myyntin, tukun hylkäämää ylijäämäkalaa ei olisi saanut myydä lainkaan tai vain rehukalahintaan. Joiltakin osuuskunta oli kieltänyt "aidan ylitykset" eli myyntin osuuskunnan ulkopuolelle. Epäkohta markkinoinnissa on myös epäterve kilpailu jobbarien kanssa. Jobbarit pystyvät myymään kalaa halvemmalla kuin muut, koska eivät itse kalasta eivätkä investoi kalastukseen. Kalan laatukin on kiertelevälle kauppiaille usein sivuseikka.

Eräs lohenkalastaja kertoi suoramyyntin aiheuttamasta kateudesta: aina on joku rannalla näkemässä, jos joskus kuititti myy. Sitten on vaikeuksissa verottajan kanssa. Pääsee helpommalla, kun myy tukkuun. Erään toisen kalastajan mukaan suoramyynti toimii vain jos kysyntä on riittävän suuri ja kalasta on pulaa. Joillekin kalastajille myyntityö on vierasta. Kauppiaksi pitää syntyä, ei siihen aleta, vastasi eräs kalastaja markkinointikysymyksiin. Markkinoinnin vaatimat ponnistelut myös lisäävät taloudellista riskiä ja kuluja: tulee kohonneita puhelinlaskuja, markkinapaikkamaksuja, lupamaksuja, kuljetuskustannuksia, laatikkokuluja. Tukkukauppojen kilpailuttaminen voi olla myös kalanmyyntiä hetken hintaeddulla.

Muuallekin myydään

Vähittäiskauppaan, suurtalouksille ja kiertäville kauppiaille kalaa myi viidennes merialueen kalastajista. Aktiivisin ryhmä oli Suomenlahden lohta kalastavat, joista yli kolmannes myi kalaa edellä mainittuihin kohteisiin. Sisävesialueella vähittäiskauppaan myynti on yleisempää kuin merialueella, puolet kalastajista markkinoi kauppoihin (Salmi J. ym. 1996).

Markkinoinnista suoraan vähittäiskauppoihin eräillä kalastajilla on hyviä kokemuksia, vaikka lisääntynyt työmäärä vaatiikin aktiivista otetta ja uudenlaista tuotteiden jälkihoitoa. Eräs lohenkalastaja kertoi käyvänsä vielä jälkeinpäin kyselemässä myyjiltä yksityiskohdista ja heidän tyytyväisyydestään.

Monien kalastajien mielestä marketit painavat kalan hintaa alas myymällä kalaa alle ostohinnan. Kun kala on ollut kunnon tarjouksessa, ei seuraavalla viikollakaan saa kalaa menemään. Eräät kalastajat syyttivät vähittäiskauppoja kalan markkinoinnin vaikeuksista: hinta on liian alhainen, myyjät asiantuntemattomia ja tarjonta epätasaista. Markettien ja tavaratalojen lisäksi moni kalastaja saa myydyksi pieniä määriä kalaa myös lähialueen pieniin elintarvikeliikkeisiin. Usein kyseessä on tuttu oman kylän kauppias, joka ottaa myyntiin laatikon tai pari kalaa.

Keskimäärin kuudennes kaikista kalastajista myi kalaa jalostusyrityksille (Salmi J. ym. 1996). Kalan myynti jalostamoihin vaihteli pyyntitaparyhmittäin. Suomenlahden lohenkalastajista vain kolme prosenttia myi kalaa jalostusyrityksille. Pohjanlahden lohen ajoverkko- ja siimakalastajista puolet myi kalaa jalostusyrityksille. Kalastajan mielipiteet kalanjalostusteollisuudesta olivat lähinnä toiveita myydä kalat jalostukseen ohi tukkuportaan. Näin kalasta voisi saada paremman hinnan. Kalanjalostusteollisuudelta toivottiin myös enemmän ponnisteluja eri kalalajien ja uusien käyttömuotojen hyödyntämiseksi. Eräs Perämeren troolikalastaja esitti vaihtoehtona omalle jalostusyritykselle ja ehtona rehumyyntin kiellolle valtion perustamat jalostusasemat. Kalastajat voisivat asemalta vuokraamallaan koneilla jalostaa kalaa ja myydä tuotteet sitten itse.

Rehuteollisuuteen, turkistarhoille ja kalankasvattamoille kalaa myyvät olivat poikkeuksetta tyytyväisiä järjestelyyn. Jos hinta osuu kohdalleen, on myynti varmaa, menekki hyvä eikä markkinoida tarvitse. Laatuvaatimuksetkaan eivät ole niin tarkkoja. Tämä sopii monien kalastajien toimintaan. Eräs troolikalastaja mainitsi rehunkalastuksen ainoana häittana turkistarhauksen suuret suhdannevaihtelut.

Kalan laadun parantaminen, jalostus ja markkinointi eivät ole patenttiratkaisuja

Laadun parantamista, jalostuksen lisäämistä ja markkinoinnin kehittämistä ei voida pitää patenttiratkaisuna kalastuksen kannattavuuden nostamiseksi. Sopivimmat menettelytavat riippuvat kalastajakohtaisista olosuhteista, resursseista ja asenteista. Useimmat kalastajat vaikuttivat haluttomilta muuttamaan kalastuskeskeisiä toimintatapojaan. Tulevaisuuden epävarmuus haastatteluajankohtana EU-jäsenyyden kynnyksellä hankaloitti pitkän tähtäimen suunnittelua. Moni kalastaja oli siksi varovaisen odottavalla kannalla. Epävarmuus heijastui keskustelun sisältöön: puhe pyöri usein menneissä, muiden kalastajaryhmien, kaupan tai viranomaisten virheissä mieluummin kuin selkeissä ongelmien ratkaisumalleissa.

Yleisesti kalastajat näkevät kalastusalan perinteisen työnjaon tehostumisen omatoimisen markkinoinnin ja jalostuksen yleistymistä todennäköisempänä tulevaisuudenkuvana. Elintarvikehuoltoa ympärivuotisesti ylläpitävät avomerikalastajat näyttäisivät tehostavan kalastustaan ja investoivan samalla laatuun. Kalan markkinoinnissa luotettavan ja yhteistyökykyisen ostajan valinnan merkitys kasvaa. Rannikkokalastajat joutuvat miettimään kausiluonteisen pienentyneen saaliin arvon nostoa aktiivisella markkinoinnilla tai jalostuksella. Heillä on myös avomerikalastajia paremmin aikaa ja muita soveltuvia lisäresursseja kuten omia rakennuksia ja ranta-alueita. Perheen osallistuminen on jalostustoiminnalle ratkaisevaa.

Perinteellä on vahva merkitys ammattikalastuksen toimintatapojen omaksumiselle. Perinteisenä toimintamallina jalostus ja markkinointi hyväksytään, mutta uutuutena useimmat kalastajat suhtautuvat niihin ainakin omalla kohdalla haluttomasti. Kauan kalastaneiden on nuoria vaikeampi omaksua tai hyväksyä uusia tulonhankintamuotoja. Kalastustavat ja asuinpaikka selittivät iän lisäksi jossain määrin havaittuja mielipideeroja. Laadun kehittäminen, markkinointi ja jalostus vaativat enemmän koulutusta ja tietoa kalastuksen ulkopuolelta. Tutkimuksen, neuvonnan ja hallinnon tulisi tehokkaammin hyödyntää kalastajien luontaista tiedonomaaksumistapaa. Käytännönläheinen yhteistyö kalastajan lähiympäristössä mielipiteisiin vaikuttavien innovaattoreiden kanssa tuottaisi jäsentynyttä tietoa uusista toimintamahdollisuuksista.

Kirjallisuus

Salmi, J., Salmi, P. & Moilanen, P. 1996. Kalastusyritysten voimavarat. Katsaus ammattikalastuksen profiilitutkimuksen lomakehaastatteluiden tuloksiin. Kala- ja riistaraportteja 68, 40 s. + 6 liitettä.

Vesala, K., Honkanen A., Jurvelius, J., Salmi, J. & Salmi, P. 1996. Enemmän hinnan kuin luonnon armoilla - ammattikalastajatutkimuksen kvalitatiivista metodiikkaa. Kala- ja riistaraportteja 61, 23 s.

Ammattikalastaja vai harrastaja? Kalastajien mielipiteitä ja käsityksiä heistä itsestään sekä toisista kalastajista

Leila Ståhl

**Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Reposaaren toimipiste, Pleikinkatu 1, 28900
Pori**

Johdanto

Ammattikalastuksen profiilit tutkimuksen yhtenä osana pyrin tämän tutkimuksen avulla hahmottamaan ammattikalastajaa muuttuvassa toimintakentässä. Kokeeko hän olevansa ammattikalastaja ja ketkä hänen mielestään ovat ammattikalastajia? Useissa tutkimuksissa on tuotu esiin kalastajien välinen kateus, mikä estää esimerkiksi kalastajien keskinäisen yhteistyön kehittymistä. Miksi kalastajat ovat eristäytyneitä, eivätkä toimi yhteistyössä suurten mullistusten edessä? Tuntuuko kalastusta koskeva lainsäädäntö olevan sopusoinnussa sen ammattikuvan kanssa, joka ammattikalastajalla on ammatistaan?

Tähän artikkeliin on poimittu väitteitä ja kalastajien mielipiteitä kuutta eri sisältöluokkaa koskevista aihepiireistä (kts. Vesala ym. 1996). Omaa kalastajuutta pyrittiin hahmottamaan a) kalastajaksi ryhtymisen ja sen vaiheiden, b) kalastustulolähteiden ja sivuansioden sekä c) ammatin arvostusta ja tulevaisuutta koskevien argumenttien kautta. Tavoitteena oli tutkia myös suhdetta toisiin kalastajiin. Tätä varten poimittiin kolme sisältöluokkaa: a) toiset kalastajat yleensä, b) kilpailu ja c) yhteistyö. Näistä teemaluokista on poimittu esiin kalastajien kannanotot, nimitykset ja arviot muista kalastajista ja heidän toimintatavoistaan ammattikalastajina yleisesti.

Ammattikalastaja käsitteenä

Ammattikalastajien määrän ja erityisesti ammattikalastuksen luonteen arvioimista on esim. Niittykankaan ym. (1993) tutkimuksen mukaan vaikeuttanut ammattikalastajan ja ammattikalastuksen määrittelyn epämääräisyys. Niittykankaan ym. mukaan olisi perusteltua jakaa kalastajat toisistaan selkeästi erottuviin ryhmiin, joista ”kehittyneimmistä” voitaisiin käyttää nimitystä ammattikalastajat. Kalastajat pitäisi näin ollen pystyä luokittelemaan joko puhtaasti taloudellisten määreiden avulla tai sitten toimintansa luonteen perusteella. Määritelmän tulisi myös olla riittävän valikoiva ja selkeä, jotta kansalliselle kalastuspolitiikalle voitaisiin antaa toimiva sisältö.

Myös ammattikalastuksen profiilit- tutkimuksen kalastajien haastatteluista tuli ilmi eri käsitteiden ja sääntöjen viidakko sekä selkeitten pelisääntöjen puuttuminen kalastuspolitiikasta. Kalastajat ilmaisivatkin toiveitansa siitä kuinka tulevaisuudessa tulisi määritellä ketkä ovat ammattikalastajia ja keillä on oikeus kalastaa ja millä tavalla. Eri kalastajaryhmien odotukset kalastuksesta poikkeavat toisistaan ja niinpä esim. eri viranomaistoimenpiteet voivat aiheuttaa erilaisia reaktioita eri kalastajaryhmissä, usein myös konflikteja ryhmien välille.

Millä ryhmällä on oikeus kalastaa?

Haastatteluissa ilmeni selvä kahtiajako ammattilaisiin ja harrastelijoihin kun puhuttiin kalastajamääristä ja niiden kehityksestä; toisaalta kommentoitiin ammattikalastajien määrän muutoksia mutta samassa yhteydessä mainittiin usein myös harrastelijamäärän kasvu. Pyyntitaparyhmä ja ammattilaisuuden aste vaikuttivat mielipiteisiin.

Kalastajia tuntui olevan liikaa lohien ja siian pyynnissä, varsinkin juuri lohien- ja siiankalastajien mielestä. Tähän vaikutti lohienpyynnin rajoitukset, jotka kalastajien mielestä ovat epäreiluja ja väärin suunnattuja. Toisiin kalastusmuotoihin taas mahtuu

uusiakin yrittäjiä, jopa kalastajien itsensäkin mielestä. Esim. troolareita on liian vähän ja monen mielestä pyyntimuodon vähätkin kalastajat tulevat entisestäänkin vähene-mään. Toisaalta nähdään, että vaikka kalastajamäärä vähenisikin tulevat saalismäärät tehokkaan ja teollistumaan päin olevan kalastuksen vuoksi tulevaisuudessa kasva-maan.

Kalastuksen tehokkuuden kasvattaminen ja koneellistuminen on osaltaan vähentämäs-sä työpaikkoja kalastuksesta. Toisaalta työttömyys muilla elinkeinoaloilla kuin kalas-tuksessa mainitaan usein lisäävän kiinnostusta kalastukseen. Myös eläkeelläolo tuo mahdollisuuden harjoittaa kalastusta suuremmassa määrin. Haastatteluaineistossa on-kin monta eläkettä nauttivaa ja samanaikaisesti ns. ammatikseen kalastavaa ”vanhusta”. Monet kalastajat eivät katso tätä ammatin ja elinkeinon ”ukkoutumista” hyvällä silmällä. Uusia ja nuoria tarvitaan viemään ammattia eteenpäin. Tosin ”ukkojen” kohdalla on usein kyse lähinnä harrastus- tai sivuansiokalastuksesta, ei niinkään ammattikalastuksesta.

Monen pääammattinaan kalastavan mielestä harrastelijoiden määrä on viime aikoina kasvanut rajusti. Usein mainitaan myös valvonnan puutteellisuuden johtaneen lialli-seen määrään harrastelijoita, varsinkin verkkokalastajien parissa (kts. esim. Huhmar-niemi ja Salmi J. 1997). Kalastajien mielestä etuoikeuden kalastukseen pitäisi olla niillä, jotka saavat siitä pääasiallisen elantonsa. Tämän myöntävät jopa ne kalastajat, joitten pääasialliset tulot tulevat muualta kuin kalastuksesta.

Pääammattikseen kalastavat katsovat sivuammattilaisuutta usein karsaasti ja haluaisi-vat sivuammattikalastuksen luvanvaraiseksi. Sisävesipuolen kalastajat mainitsevat, että paikallisen kalastajan oikeudet on ensisijaisesti turvattava; tätä ”paikallisuutta” ei ole varsinaisesti merialueen kalastajien puheenvuoroissa. Kannanotot rajoituksiin, lu-piin ja lisensseihin tuovat esiin eri pyyntitaparyhmien jopa alueellisestikin erilaiset näkökulmat.

Ammattiin täytyy olla vapaa pääsy

Tämän ryhmän kommentit tulivat suurimmaksi osaksi sivutoimisesti kalastavilta. Hei-dän mielestään ei kalastajaksi ryhtymiseen tarvita rajoitteita, työtä pitää saada tehdä niin paljon kuin ehtii ja kaikki halukkaat saavat tulla alalle. Ainoana varsinaisena eh-tona tai rajoituksena tuntui olevan, ettei uusien kalastajien alkutaivalta tuettaisi. Omin avuin pitäisi alkaa, jotta oma yrittäjäys ja kalastus elinkeinona olisi terveellä pohjalla, tuntuikin olevan monen mielipide kiteytettynä.

Pääammattikseen kalastavista sisävesikalastajat ja merialueen troolikalastajat olivat muita useammin sitä mieltä, ettei rajoituksia tarvita koska heidän pyyntiryhmänsä ka-lastajat ovat vähenemässä, eikä uusia ammattikalastajia ole alalle tulossa. Heidän mielestään näihin pyyntimuotoihin tulevia uusia yrittäjiä olisi kaikin keinoin tuettava ja kannustettava, jotta kalastus ammattina ja elinkeinona ei kuolisi.

Eräs pääammattikseen troolaava sanoi kalastuksen loppujen lopuksi säätelevän itse it-seään. Hänen mielestään kyseessä on ns. luonnollinen karsinta, eli jos kustannukset kipuavat kannattavuusrajan yli loppuu kalastus, eikä uusia kalastajia taloudellisesti kannattamattomalle alalle pyri, eikä rajoituksia näin ollen tarvita. Samoin on myös liikakalastuksen pelko aivan turha.

Kalastuslupien hankkiminen on sisävesialueella hankalampaa kuin merialueella. Sisä-vesialueen ammattikalastajat saavat trooliluvat yleensä helposti kotipaikkakunnalleen, mutta kauemmaksi niitä on vaikeampi saada. Kalakantojen vaihtelu ja jokavuotinen luvanhankinta vaikeuttavat pienellä alueella toimivan kalastajan ammatinharjoitta-

mista pitkällä tähtäimellä. Kalastuksesta pääasiallisen toimeentulonsa hankkivat ammattikalastajat toivovatkin, että lupamenettely olisi pääammatikseen toimivia ja perheellisiä suosiva.

Uusien tuloa alalle pitäisi rajoittaa

Lomakehaastatteluissa kalastajia pyydettiin mainitsemaan mielestään paras ja huonoin kalastuksen säätelytapa. Vaihtoehtoja olivat aikarajoitukset, aluerajoitukset, pyydysrajoitukset, saaliskiintiöt, kalastusmatkakiintiöt, alusten romuttamiskorvaukset, kalastukseen tulevien määrän rajoittaminen ja muut tavat. Ammattikalastuksen kehittämisen kannalta useimpien ja varsinkin pääammatikseen kalastavien mielestä parhaimmat rajoitustavat liittyvät usein jo ammatissa toimivien ammatin turvaamiseen eli uusien alalletulon rajoittamiseen. Kauimmin kalastaneille olisi monien mielestä taatava elinkeinon harjoittamisen jatkuvuus, ennen kuin uudet saisivat vallata alaa. Pääasiallisesti tuntuikin siltä, että jos toimeentulo ei riitä nykyisille kalastajille, ei uusien tarvitsisi tulla alalle. Varsinkin uusien sivuansiokalastajien pääsyä alalle karsastettiin.

Vaikka niitä tapoja tai keinoja, joilla säädeltäisiin uusien tuloa alalle ei aina osattu määritellä tuntui lisenssikalastus kuitenkin olevan kalastajien puheissa muita alalle pääsyn rajoitteita suositumpi rajoitusmuoto.

"...et sitä täytyy rajottaa jollai sitä, ettei siihe pääs ihan ketä vaa ja tai sannotaanko nii, et tua iha ketä vaa voi päästää,..ko nois muissaki mais, et tulis tämä lisenssi tua siihe..., sen täytyy jostaki anoo ja jotenki esittää se kans, et pystyy tekemää sitä ja tekee sitä sen jälkee viä..." (troolikalastaja)

Kalastajaksi ryhdytään liian helposti

Vaikka vanhat kalastajat eivät koekaan uusia ja nuoria kalastajia varsinaisina kilpailijoinaan, suhtaudutaan uusiin yrittäjiin humoristisen varauksellisesti; epäillään ammattitaitoa ja resurssien riittävyyttä, sekä taloudellisesti että henkisesti. Vanhempien kalastajien mielestä täytyy olla kunnollinen ja ahkera työmies jos aikoo pärjätä alalla. Kalastajaksi ryhdytään heidän mielestä liian kevein perustein, uusilla ei ole ammattimiehen kokemusta eikä ammattitaitoa vaikka kalustoa olisikin. Uudet yrittäjät tulevat monasti helpon rahan toivossa alalle, kalastelevat parisen vuotta, huomaavat realiteetit, katuvat ryhtyneensä alalle ja häipyvät.

Toisaalta uusille ja varsinkin nuorille annetaan enemmän anteeksi kuin vanhoille kalastajille. Epäonnistumisiakin saa olla ja uusien innostuneisuutta katsotaan usein yvántahtoisesti. Monet kalastajat tuntevatkin olevan sitä mieltä, että uusille tulokkaille pitäisi olla muutaman vuoden pituinen "koeaika", jonka aikana he joutuisivat näyttämään taitonsa. Tämän ajan he voisivat saada avustuksia ja tukea, mutta kalastuksen täytyisi silloin olla täyttä totta, ts. olisi pakko kalastaa, jotta avustuksia saisi. Ammattitaito karttuisi sitten ajan myötä.

Kalastajat eriarvoisia

Kalastajat tuntuvat olevan, ainakin omasta mielestään, eriarvoisessa asemassa verrattuna sekä toisiinsa ammattikalastajiin että muihin pyyntimuotoihin. Mielenpiteet vaihtelevat kalastajan ammattimaisuuden ja pyyntitavan mukaan. Pääammatikseen kalastavien mielestä sivuansiokalastajat eivät ole kunnollisia ammattilaisia, vaan kutsuvat heitä piiloammattilaisiksi, sunnuntaikalastelijoiksi, vapaa-ajan kalastajiksi ja harrastelijoiksi. Sivuansiokalastajan mielestä lähinnä mökkiläiset ja urheilukalastajat ovat harrastelijoita ja vapaa-ajan kalastajia. Kummankin ryhmän mielestä harrastelijoiden ja vapaa-aikanaan kalastavien kuului olla lähinnä kotitarvekalastajia. Nuivimmin tunnutaan suhtautuvan sellaiseen ”kalastajaan”, jolla on päätoiminen virka tai työ, hyvät kalastusvehkeet, paljon pyydyksiä kuten rysiä tai verkkoja ja joka myy kalasaa liinsa pimeästi ja halvalla.

Kalastajien välistä eriarvoisuutta koetaan paitsi harrastelijoiden ja ammattilaisten kesken, myös ammattilaisten välillä. Sisävesialueella tämä näkyy ns. ikuisena taisteluna troolialuksilla ja verkoilla kalastavien välillä. Merialueella varsinkin lohien alueelliset ja ajalliset pyyntirajoitukset koetaan epäoikeudenmukaisina ja epätasa-arvoisina, mikä herättää kalastajaryhmien välistä katkeruutta.

Ammattilaiset ja harrastelijat

Monen ammattikalastajan mielestä harrastelijoilta voisi muita ryhmiä herkemmin rajata pois tietyt pyyntitavat tai jopa kieltää ne. Harrastelijoilla tässä yhteydessä he yleensä tarkoittavat niitä sivutoimisia ja vapaa-ajan kalastajia, jotka käyttävät ammattimaisia pyydyksiä ja tällä tavoin tunkeutuvat ammattilaisten apajille. Harraste- ja vapaa-ajan kalastus olisi ammattilaisten mielestä oltava lähinnä kotitarvekalastusta, ei missään nimessä myyntiin menevää kalastusta, eikä harrastelijoiden kalastus saisi häiritä ammattilaisen työtä.

Vaikka monet kalastajat eivät henkilökohtaisesti olleet kokeneet minkäänlaisia ongelmia harraste- tai vapaa-ajan kalastajien taholta, on silti harraste- ja sivutoiminen kalastus monen mielestä riistäytynyt käsistä. Harrastelijat saavat mellastaa liian vapaasti, valvonta on huonoa ja ammattilaisen on sesonkiaikana hankala mahtua harrastelijoiden sekaan. Harrastelijat ovat tietämättömiä säännöksistä eivätkä edes välitä niistä samalla tavoin kuin pääammatikseen toimiva.

Monen pääammatikalastajan mielestä kalastusta ja sen virallista säätelyä harjoitetaan pitkälti juuri osa-aikaisten ja harrastelijoiden ehdoilla. Turistit ja harrastelijat tuovat valtion kassaan enemmän rahaa kuin ammattikalastajat tuntuu olevan yleinen mielipide. Lisäksi harrastelijat ovat kuulemma kaikkein kärkeimpiä arvostelemaan ammattikalastajaa ja -kalastusta. Ammattikalastaja kun vie harrastelijan mielestä kaiken kalan vedestä valtavilla pyydyksillään. Kritiikki tuntuu kohdistuneen kovimmiten merellä lohien avomerikalastajiin ja sisävesillä troolikalastajiin. Merialueella häviää lohien ja taimenet sekä sisävesialueella muikut.

Lohenkalastajat eivät päästäisi harrastelijoita lohienkalastukseen, eikä nuottakalastajat halua lisää kalastajia apajilleen, vaikka muutama verkko harrastelijalla saisi olla. Toisaalta on myös ammattilaisia, joitten mielestä järkevissä mitoissa toteutettu harrastekalastus on jopa kalastuksenhoitoa; kalastavatpahan ainakin roskakalat pois.

Suurimmat ongelmat harrastelijoista ja vapaa-ajan kalastajista tuntuu olevan silloin kun kilpaillaan pyyntipaikoista tai myydään kalaa. Harrastekalastajat sekoittavat markkinat ammattilaisten mielestä, dumpaavat hintoja ja myyvät ohi verotuksen.

Monen mielestä paras ratkaisu tuntuukin olevan ammattikalastuksen luvanvaraisuus, lisensointi; vain ammattikalastaja voisi myydä kalaa ja harrastekalastus jäisi näin ollen pienimuotoiseksi kotitarvekalastukseksi.

Kilpailevatko kalastajat keskenään?

Varsinaisesta kilpailusta kalastajien kesken ei voida ainakaan haastattelujen perusteella puhua. Kilpailu tuntuu monen mielestä olevan niin pienimuotoista ja ”terveellä” pohjalla olevaa kalakateutta. Ainoastaan pienemmillä troolialuksilla ja lohta rannikon tuntumassa kalastavat tuntuvat jäävän avomerellä kalastavien puristukseen.

Monet mainitsevat kilpailun olleen aikaisemmin kovempaa, jopa ammattilaisten kesken. Esim. lohenkalastuksen kokonaiskiintiöt tuovat kalastajien mielestä hurjaa ja ajoittain myös epärehellistä kilpailua lohenkalastajien välille. Kilpailun, varsinkin hintakilpailun odotetaan EU:n ja kansallisten säännösten muutosten myötä kiristyvän huomattavasti.

Sisävesikalastajien kesken ei varsinaista kilpailua tunnu olevan, mutta he tuntevat merikalastuksen, varsinkin avomeri- ja suurivolyymisen silakankalastuksen, varsin usein kilpailijakseen. Pienimuotoinen ja perinteinen sisävesikalastus halutaan säilyttää ennallaan.

Yhteistyön puute, kalakateuttako?

Kalastajien välinen yhteishenki on periaatteessa hyvä, joskin yhteistyö ei tunnu luonnistuvan. Halukkuutta yhteistyöhön vähentää ja vaikeuttaa mm. työolot, pitkät poissaolot, ajan puute, kilpailu tai kalastajien vähyys ja kielierot. Suurimmaksi syntipukiksi yhteistyön puutteeseen tuntuu kuitenkin pääsevän kalastajien välinen kateus, jonka syyksi pistetään melkein kaikki kalastusta koskevat kiistat ja erimielisyydet, yhteistyön puute ja jopa haluttomuuskin siihen. Kateellisia ovat melkein kaikki muut kalastajat paitsi haastateltava itse. Monet kalastajat kyllä peräänkuuluttavat yhteistoimintaa niin ammattilaisten välille, ammattilaisten ja harrastelijoiden välille, kuin kalastajien ja viranomaisten välillekin, mutta konkreettisia ehdotuksia yhteistoiminnan parantamiseksi tai halua lähteä itse toimimaan yhteiseksi hyväksi ei tunnu löytyvän. Toisaalta löytyy myös aktiivisia kalastajia, kalastuskuntia ja kalastajaliittoja, joiden puitteissa asioita ajetaan. Esim. Ahvenanmaalla ovat kalastajanaiset olleet hyvinkin aktiivisesti rakentamassa yhteistyötä kalastajien välille ja vaikuttamassa mm. kalastajien työturvallisuuden parantamisen puolesta.

Mietittäessä keinoja ja edellytyksiä kalastajien keskinäiselle sekä kalastajien ja viranomaisten väliselle yhteistyölle on keskeisessä asemassa kalastajien tunteet ammatinharjoittamisen jatkumisesta tulevaisuudessa. Kalastajat ovat huolissaan elinkeinon toimintaedellytyksistä ja se on passivoinut kalastajia. Miksi panostaa yhteistyöhön, jos kuitenkin kohta olet työtön? Kalastajat peräänkuuluttavat johdonmukaista, pitkällä tähtäimellä tehtävää, pysyvää ja selkeää kalastuspolitiikkaa sekä ammattiin rekrytoitumisen, ammatissa toimimisen kuin saalismäärienkin säätelyn osalta suunnittelun pohjaksi.

Kirjallisuus

Huhmarniemi, A. & Salmi, J. 1997. *Kaikki kalastaa siikaa*. Pohjanlahden siiankalastus kalastajien puheissa. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).

Niittykangas, H., Lääperi, R., Salo, H., Sundell, P. & Laukkanen, T. 1993. Sisävesialueen ammattikalastuksen rakenne ja kehityksen edellytykset. Jyväskylän yliopisto, Keski-Suomen taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 126, 171 s. + 6 liitettä.

Vesala, K., Honkanen, A., Jurvelius, J., Salmi, J. & Salmi, P. 1996. Enemmän hinnan kuin luonnon armoilla. Ammattikalastajatutkimuksen kvalitatiivista metodiikkaa. Kala- ja riistaraportteja 61, 23 s.

Kaikki kalastaa siikaa
Pohjanlahden siiankalastus kalastajien puheissa

Alpo Huhmarniemi¹ ja Juhani Salmi²

¹ Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Kalajoen toimipiste, Konikarvontie 200,
85180 Rahja

² Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Reposaaren toimipiste, Pleikinkatu 1,
28900 Pori

Johdanto

Siika kuuluu koko Pohjanlahden ammattikalastuksessa kolmen tärkeimmän saaliskalan joukkoon. Alueella esiintyy kahta siikamuotoa: vaellus- ja karisiikaa. Viime vuosina karisiikakannat ovat pysyneet suunnilleen ennallaan. Sen sijaan vaellussiikakannat ja sen myötä myös saaliit ovat heikentyneet. Muutoksen on usein katsottu johtuvan liian voimakkaasta kalastuksesta. Kalastuksen järjestämiseksi on esitetty verkkojen silmäkorajoituksia sekä troolaukseen ja tiheiden rysien käyttöön ajallisia ja alueellisia rajoituksia (mm. Lehtonen ja Böhling 1988, Leskelä ja Lehtonen 1992).

Tämän osaraportin tavoitteena on selvittää ammattikalastuksen profiilit-tutkimusta varten kerätyn lomake- ja teemahaastatteluaineiston (Salmi J. ym. 1996, Vesala ym. 1996) avulla Pohjanlahden ammattikalastajien siiankalastusta, kalastajien näkemyksiä siikakannoista ja kalastuksen järjestämisestä.

Siian kautta ammattiin

Pohjanlahdella oli vuonna 1994 suunnilleen 950 siikaa kalastavaa ruokakuntaa. Tutkimuksessa heitä tuli haastateltavaksi satakunta (Huhmarniemi ja Salmi J. 1997), joista lähes puolet (45 prosenttia) sai pääsiallisen tulon kalastuksesta. Alle viidenneksen kokonaistuloistaan kalastuksesta saavia oli joka kolmas. Ammattimaisinta kalastus oli Selkämerellä: Satakunnan rannikolla siikaa kalastaneista 71 prosenttia kalasti pääammatikseen, mutta Perämerellä vain vajaa kolmannes (30 prosenttia). Osa Perämeren kalastajista ei pitänyt itseään "oikeina ammattikalastajina". Alueen kalastajista joka kolmas (35 prosenttia) pitikin kalastustaan lähinnä vapaa-ajanharrastuksena josta saa lisätuloa.

Vaikka kalastus ammattina oli useimmille suvun perintöä niin siiankalastajien joukossa oli myös niitä, joille kalastusammatti ei entuudestaan ollut tuttu. Siiankalastuksessa alkuinvestoinneiksi on riittänyt muutama verkko ja lähivesille pieni vene. Useimmille kalastajista siika on aiemmin ollut keskeisempi saaliskohde - monet ovat aloittaneet siiankalastajana - mutta myöhemmin kalastusta on vähitellen monipuolistettu. Esimerkiksi silakan rysäkalastus ja lohenpyynti ovat lomittuneet hyvin siiankalastuksen kanssa. Myöhemmin osa siiankalastajista on siirtynyt avomerelle joko troolipyynnin tai lohen avomeripyyntiin pariin, mutta yhä edelleen kalastavat siikaa ainakin harrastusluonteisesti.

Monimuotoinen pyyntivälineistö

Rannikkokalastajien ohella siiankalastus oli yleistä myös lohen ajoverkko- ja siimakalastajien keskuudessa. Sen sijaan troolikalastajista vain puolet oli harjoittanut siiankalastusta. Kalastajilla oli yleensä laaja valikoima molempien siikamuotojen pyyntiin tarkoitettua pyyntikalustoa, joka takaa paremmat mahdollisuudet pyytää eri vuodenaikoina ja reagoida siikakantojen muutoksiin.

Haastatelluista 13 prosenttia kalasti yksinomaan siikaa. Yleisimpiä siikapyydyksiä olivat pohjaverkot, ajoverkot ja paunetit. Verkoilla kalasti neljä viidestä ja siikapau- neteilla tai -rysillä lähes joka kolmas. Ainoastaan siikaverkoilla kalasti 7 prosenttia. Selkämerellä Uudenkaupungin ja Kristiinankaupungin välisellä rannikonosalla siikaa

kalastetaan lähinnä pohja- ja ajoverkoilla. Merenkurkussa tärkeimpiä siikapyydyksiä olivat paunetit, ankkuroidut pintaverkot ja eriharvuiset pohjaverkot. Perämerellä Kokolan pohjoispuolisilla alueilla siikaa kalastettiin pauneteilla, pintaverkoilla, väliharvuisilla ja tiheillä pohjaverkoilla. Selkämerellä siiankalastus keskittyy lähinnä kevääseen ja keskikesään, Perämerellä runsaimmat saaliit saadaan syyskesällä ja syksyllä (taulukko 1).

Taulukko 1. Tärkeimmät siianpyyntivälineet, saaliskohde ja kalastuskuukaudet Selkämerellä ja Perämerellä.

	Tärkein saaliskohde	Tärkeimmät kalastuskuukaudet
<i>Selkämeri</i>		
- Ajoverkot (silmäkoko 45-60 mm)	Vaellussiika	Kesä-syyskuu
- Pohjaverkot (silmäkoko 38-45 mm)	Vaellus- ja karisiika	Touko-kesäkuu, loka-marraskuu
- Paunetit ja rysät	Vaellus- ja karisiika	Touko-heinäkuu
<i>Perämeri</i>		
- Pohjaverkot (silmäkoko 25-30 mm)	Karisiika	Kesä-lokakuu
- Väliharvuiset pohjaverkot (silmäkoko 35-45 mm)	Vaellussiika	Kesä-syyskuu
- Ankkuroidut pintaverkot (silmäkoko 45-55 mm)	Vaellussiika	Elo-syyskuu
- Paunetit ja rysät	Vaellus- ja karisiika	Kesä-syyskuu

Lisääntynyt kalastus syynä vaellussiikakantojen ehtymiseen

Kalastajien mukaan karisiikakannoissa ei viime vuosina ole tapahtunut oleellisia muutoksia, sen sijaan Pohjanlahdella kutuvaelluksella olevaa vaellussiikaa verkoilla ja rysillä kalastaneet kertoivat poikkeuksetta saaliiden vähentyneen. Selkämerellä viime vuosina kesällä ajoverkkopyynnillä kalastettavan siian koon kerrottiin pienentyneen. Perämerellä isonsiian väheneminen näkyy erityisesti pintaverkkokalastuksessa (silmäkoko 50-55 mm), jossa saaliit ovat romahtaneet 1990-luvulla. Merkittävimpana syynä kantojen heikkenemiseen pidettiin lähes yksimielisesti liian tehokasta kalastusta. Ammattikalastajat etsivät syyllisiä usein joko toisten alueiden kalastajista, toista pyyntimuotoa käyttävistä tai ei-ammattikseen kalastavista.

"Siiankalastus on niinko voimakasta sillai, että kaikki kalastaa siikaa. Kaikki turistit ja kaikki kalastaa siikaa ja sillon sitten aina tietysti se pyydysyksiön silmäkoko pienenee, ko saalis pienenee, niin siinä pyritään kalastaa sitte piäniäkin yksilöitä pois, ettei ne pääs kasvamaa isoks..."

Merenkurkussa ja etenkin Perämerellä nuorten siikojen pyyntiä tiheillä rysillä ja trooleilla arvosteltiin. Pääsyynä isosiikasaaliiden romahtamiseen Perämeren kalastajat pitivät Merenkurkun alueella voimistunutta pintaverkko- ja loukkupyyntiä. Monet kalastajat pitivät myös Selkämeren ajoverkkopyyntiä liian tehokkaana.

Selkämerellä lähinnä pääammattikalastajat valittivat sivuammattikseen ja/tai vapaa-aikanaan ammattimaisesti kalastavien aiheuttamasta kilpailusta.¹ Kaupunkien lähei-

¹ Päätoimisesti kalastavat antoivat vapaa-aikanaan ammattimaisesti kalastaville erilaisia nimityksiä: harrastajat, sunnuntaikalastajat, turistikalastajat, osa-aikakalastajat, urheilukalastajat, pensikkopyytäjät (=pensaikkokalastajat), virkamieskalastajat ja eläkeläiset. Nimitysten sävy ilmentää kalastajien käsitystä heidän ammattitaidostaan ja kalastuksen motiiveistaan.

syödessä oli kesällä ajoverkkopyynnissä tilanahtautta. Maaseudulla ei niinkään esiintynyt kilpailua, vaan kyläläisten kalastamista pidettiin luonnollisena ja oikeutettuna. Perämerellä tungosta oli elokuusta lähtien, kun vaellussiika tuli alueelle sekä syksyn karisiian kutupyynnin aikana.

Ammattikalastajat pitivät lähtökohtiaan heikompina, koska harrastajakalastajien kalusto on yleisesti parempaa kuin heidän omansa. Varsinkin niillä joilla on vakinainen työ on varaa investoida isoihin veneisiin ja suuriin pyydysmääriin. Toisaalta harrastajien ei uskottu tavoittelevankaan kalastuksen saamista kannattavaksi.

Vapaa-aikanaan verkkopyyntiä harrastavat aiheuttavat myös tahatonta haittaa, koska he eivät ole perillä kalastuskäytännöstä. Useimmiten ongelmia aiheuttaa verkkojen laskeminen liian lähelle seisovia pyydyksiä ja verkkojatojen yliajaminen. Perämerellä sivuammatikseen kalastavien mielestä vapaa-ajankalastajista ei yleensä ole haittaa.

Siiankalastus on tärkeä pyyntimuoto rekrytoida ammattiin. Kalastajien mielestä siiankalastajiksi ryhtyy myös onnenonkijoita, jotka kalastavat jonkin aikaa ja lopettavat. Satunnaisesti saadut hyvät saaliit saattavat olla liiaksi kimmokkeena alalle ryhtymiseen. Monet tulevat alalle tukijärjestelmän houkuttelemana ilman aikaisempaa kokemusta ja ovat tuomittuja epäonnistumaan.

"Tuli semmosiaki isäntiä, että ne alkaa ammattikalastajaks ja kalastavat ja laitto vehkeet, venneet ja oli sen vuojen, pyysivät siinä ja myivät syksyllä pois, ei tämä ollu heän hommaa" (lohta seisovilla pyydyksillä kalastava)

Tukien myöntäminen kalastusta aloittaville nähtiin sinänsä sopivana, mutta samalla sen tulisi velvoittaa useampivuotiseen kalastukseen. Perämerellä useat haastatellut epäilivät, että Merenkurkun alueelle on annettu taloudellista tukea liikaa.

Harrastajien harjoittamaa pimeää myyntiä pidettiin merkittävimpana syynä siian alhaiseen hintaan (kts. myös Huuhka ja Setälä 1996). Selkämerellä ongelma on suurin keski-kesällä, jolloin kookkaalla vaellussiikalla on hyvä kysyntä ja hinta. Perämerellä erityisesti suoramyyntin talosta taloon koettiin vaikuttavan myös tukkuportaan hintoihin, koska markkinat tukkeutuivat. Ylitarjonta totuttaa kuluttajat halpoihin hintoihin, eikä hinnannousua sesonkiajan jälkeen välttämättä ymmärretä. Tukkuostajat ottavat sesonkiaikaan siikaa myös harrastelijoilta, mutta haluavat kieltää ammattikalastajien suoramyyntin hiljaisempana aikana.

Osa kalastajista katsoo alentuneiden siikasaaliiden johtuvan rannikkovesien laadun heikkenemisestä. Varsinkin kaupunkien edustoilla kalastavat mainitsivat saastumisen ja ruoppausten monin paikoin sekä estävän kalastamista että liikaavan pyydyksiä. Pyyntimatkat ovat pidentyneet koska kutuvaelluksella olevat siit välttävät likaantuneita alueita. Myös lämpiminä kesinä esiintyvät sinileväkukinnat ovat haitanneet kalastusta. Keskikesällä meriveden lämmitettyä verkkojen pyytävyys heikkenee nopeasti, minkä takia niiden kalastusaikaa on jouduttu lyhentämään. Toisaalta paikoin kalastajat myöntävät vesien myös puhdistuneen.

Vaihtoehtoisten kalalajien puuttuminen kohdistaa kiinnostuksen siikaan

Monilajikalastusta harjoittavat ovat aiemmin olleet pyyntimuotojen suhteen joustavia. He ovat reagoineet ilmenneisiin ongelmiin kuten saaliiden muutoksiin siirtymällä pyyntimuodosta ja saalisikohteesta toiseen. Osa kalastajista on pyrkinyt lisäämään kalastuksen kannattavuutta kehittämällä pyyntitekniikkaa, lisäämällä pyydysmäärää tai ulottamalla pyyntimatkat kauemmas. Pyyntistrateginen joustavuus viime vuosina on

vähentynyt, koska siian rinnalla muita vaihtoehtoisia kalalajeja ei juuri ole (kts. myös Toivonen 1996).

Kalastajat ovat ottaneet käyttöön joko tiheämpiä tai harvempia verkkoja siikakannan tilan ja rakenteen mukaan. Saaliiden ollessa runsaita pyyntiin on laskettu silmäkooltaan harvempia verkkoja, jotta saaliin käsittely ja markkinointi sujuisi paremmin. Viime vuosina vaellussiikaa on siirrytty kalastamaan tiheämmillä verkoilla. Perämerellä aikaisemmin yleiset isonsiianpyydykset, ankkuroidut pintaverkot, ovat enimmäkseen jääneet kalastajan varastoihin. Ne ovat korvautuneet pohjaverkoilla, joiden silmäharvuus on 38-45 mm. Siten kutuvaelluksella olevan siian pyynti on vähentynyt ja korvautunut nuorten vaellussiikojen syönnösalueilla tapahtuvalla pyynnillä. Muutamat Perämeren kalastajat ilmoittivat siirtyneensä enemmän karisiian pyytäjiksi.

Lohta kalastavat olivat huolissaan pienenevistä saaliskiintiöistä ja tiukemmasta säätelystä. Tulonmenetykset halutaan kompensoida muulla kalastustoiminnalla, lähinnä siianpyynnillä. Kalastajat ovat enemmän kiinnostuneita varsinaisesta kalastuksesta kuin omakohtaisesta jalostuksesta (kts. Huuhka ja Setälä 1996). Selkämerellä mahdollisia investointikohteita ovat alukset, syvemmät verkot ja vetokone. Lohta avomerellä kalastavat olivat kiinnostuneita sijoittamaan monitoimiseen alukseen, joka soveltuisi myös siiankalastukseen. Perämerellä sekä siian- että lohenpyyntiin sopivien paunettien hankinta kiinnosti, mutta epävarmuus lohenkalastuksen tulevaisuudesta sai epäilemään niiden kannattavuutta.

Silmäkokorajoitukset helpoimmin hyväksyttävissä

Lomakehaastattelussa Pohjanlahden kalastajat vastustivat eri säätelyvaihtoehtoista voimakkaimmin aikarajoituksia (Salmi J. ym. 1996). Suurella osalla oli omakohtaisia ja kielteisiä kokemuksia lohenkalastuksen aikarajoituksista, mikä ilmeisesti vaikutti mielipiteeseen. Järjestelmässä kalastaja ei tiennyt miten lohenkalastusta säädellään seuraavana vuonna, koska asetusten sisältö määräytyi usein vasta juuri ennen pyyntivälineistön laskua. Lohenkalastuksen säätely koski myös siianpyyntiä, koska samoilla rysillä kalastettiin siikaa. Pääasiassa siikaa kalastavat pitivät lohenkalastajia yleisemmin alueellisia rajoituksia huonompana vaihtoehtona kuin pyydysrajoituksia.

Lomakehaastattelujen perusteella kalastajat pitivät ensisijaisena säätelyvaihtoehtona pyydysrajoituksia (Salmi J. ym. 1996). Kalastajien puheista nousi selkeämmin esiin tarve säädellä siiankalastusta asettamalla verkoille pienin sallittava silmäkoko. Säätelykeinon motiivina on usko lähitulevaisuudessa saatavista entistä kookkaammista siioista ja runsaammista saaliista.

“Kyll mää ainaki... ett isoja kaloja kannattaa pyytää, antaa pienten kasvaa, että kyllä tähän silmään..jonkunmoinen rajotus siihen. Se jo tavallaan niinko karsis sitte, sais olla kalastajikin enemmän...ko pyydetäs vaan niitä isoja, ja varmaan, jos ensimmäisenä vuosina tulis huonoo, niin että sitte se jo paranis seuraavina vuosina...” (muilla pyyntimuodoilla kalastava)

Ajo- ja pintaverkkopyynnissä pidettiin useimmiten sopivana alarajana 50 mm:n silmäharvuutta. Kalastajat olivat halukkaita silmäkokorajoituksiin omalta kohdaltaan vain jos rajoitukset tulisivat voimaan koko merialueella. Motiivina oli käsitys omien saaliiden lisääntymisestä. Perämerellä uskottiin, että jos Merenkurkussa siirrytään tiheämpiin pintaverkkoihin niin myös heidän on toimittava samoin. Alueellisiin pyydysrajoituksiin ei uskottu.

Perämerellä 38-45 mm:n pohjaverkkojen käyttöä pidettiin yleensä isollesiaalille turmiollisena, mutta muutamat tällaisten verkkojen käyttäjät halusivat jatkaa pyyntiä,

koska he näkivät pyytävänsä paikallista kantaa. Heidän mukaansa kutuvaelluksella oleva isosiika ei tartu pohjaverkkoihin, vaan ui lähempänä pintaa.

Perämeren karisiiianpyynnissä yleisimmin käytettyjä 27-28 mm:n verkkoja pidettiin useimmiten sopivina. Muutamat itse harvempia verkkoja käyttävät halusivat kasvattaa silmäkokoa. He olettivat saalissiikojen koon kasvavan, jos tiheiden verkkojen käyttöä vältetään. Nykyisin Perämerellä käytettyä siikapaunettien perän silmäkokoa pitivät verkkokalastajat liian tiheinä. Paunettikalastajien mukaan silmäkoon suurentaminen estäisi karisiiian pyynnin ja aiheuttaisi siikojen ja taimenten silmiinjäämistä.

Ei-ammattikseen kalastavien kalastukseen puututtava

Osa haastatelluista olisi valmis rajoittamaan alalletuloa. Heidän mielestään kalastus-ammattissa kilpailu on tällä hetkellä niin kovaa, että kalastajien määrää tulisi rajoittaa. Tässä tilanteessa he katsovat karsaasti niitä kalastajia, joilla on vakituinen palkkatyö tai virka. Kalastajien määrän vähentäminen tekisi jäljellejäävien pyynnin rajoitukset tarpeettomiksi. Varsinkin Selkämerellä monet pääammattikseen kalastavista esittivät ammattimaisten pyydysten selkeää määrittelyä, mutta myös sitä kenellä on oikeus käyttää niitä. Esimerkiksi rysä- tai loukkulupia tulisi myöntää vain pääammattikalastajille. Muutamat alueen pääammattikalastajista esittivät myös ajoverkkokalastuksen kieltämistä harrastajilta.

Harrastajakalastajien verkkomääriin ja myyntioikeuksiin haluttiin rajoituksia. Pääammattikseen kalastavien mielestä vapaa-aikanaan kalastaville tulisi määritellä verkkojen enimmäismäärä, joilla saisi saalista lähinnä vain omaan tarpeeseen. Sivuammattikalastajat vastustivat verkkorajoitusta, koska se ei salli pyydysmäärän lisäämistä jos saaliit ovat heikkoja. Ammattimaisemmin kalastavien mielestä kalanmyynti pitäisi kieltää niiltä, joilla on vakinainen työ ja toisaalta kaikkien myyntiä harrastavien pitäisi olla rekisterissä, jotta verotus onnistuisi. Muutamien haastateltujen mielestä valtion tuki kalastuksen aloittamiseen on tarpeeton, varsinkin ammattitaidottomille.

Lähinnä Selkämerellä kalastavat ottivat puheekseen kalastuksen valvonnan, joka ei ole tasapuolista. Vähäinen valvonta keskittyy ammattikalastajiin - ja siinäkin lähinnä vain lohenkalastukseen.

"Ammattikalastajaa valvoo kaikki, mut ei tätä tavallist paljo suurempaa porukkaa kukaa" (lohen ajoverkko- ja siimakalastaja)

Kalastajien mielestä valvonnan tulisi koskea kaikkia pyyntimuotoja ja vesillä kalastavia. He arvostelivat erityisen voimakkaasti siianpyynnin verkkorajoitusta, koska valvonta puuttuu. Niinpä uusi asetus (As. 232/94) ei ole vähentänyt vapaa-aikanaan kalastavien verkkomäärää, vaan valvonnan puuttuminen on mahdollistanut pyynnin lisääntymisen edelleen. Valvonnan tehostaminen takaisi ammattikalastajille paremmat edellytykset pyyntimuodon harjoittamiseen. Perämerellä muutamat troolikalastajat tunsivat tulleen vainotuiksi siian alamitan valvonnassa: harrastajakalastajat syyttivät heitä aiheetta pienten siikojen pyynnistä. Virheellisten tietojen levittäminen on vaikeuttanut saaliin markkinointia ja on ollut syynä tarpeettomiin pyyntirajoituksiin. Muilla alueen kalastajilla oli päinvastaisia mielipiteitä: alamittaa ei valvottu tehokkaasti ja virkakunta oli halutonta tarkistuksiin.

Alueelliset ongelmat ja näkökohdat näkyviksi

Siiankalastus on tärkeä osa Pohjanlahden kalastuksen monimuotoisuutta. Siiankalastus toimii edelleen tärkeänä puskurina säädeltäessä lohen avomeri- ja rannikkokalastusta. Siiankalastuksesta haetaan lisätuloa koska suhteellisen vähäisin lisäinvestoinnin siihen voidaan siirtyä, sitä tehostaa tai monipuolistaa, jos vain siikakannat vahvistuvat.

Säätelyyn toivotaan tasapuolisuutta, joka huomioisi erilaiset siikakannat, pyyntimuodot ja alueelliset lähtökohdat. Ongelmista esimerkkeinä tulivat esiin lohenkalastuksen säätelyn ulottuminen siiankalastukseen (rysäpyynti), eri alueiden kalastajien "oikeudet" kutuvaelluksella olevan vaellussiian pyyntiin sekä karisiian kuturauhoitus. Kalastajat haluavat viranomaisilta ja tutkijoilta paremmin perusteltua tietoa kalastuksen säätelylle. Taustalla on myös pelko siitä, että päätöksiä tehdään tuntematta alueellisia ongelmia ja näkökohtia. Säätelyn toivottiin tulevan valtion taholta ja kattavan koko rannikon. Paikallisella tasolla tehtävä säätely saattaa kylvää epäsuopua, koska aina joku hyötyy rajoituksista.

"Kyllä se on kaikkes vaikein juttu, että kun toista kieltää niin toista käskiä, että miten sitä säännöstelyä tehjään niin siihen minä en kyllä puutu. Se on viranomaisten tehtävä ja ne varmasti sen tekeeki.. jonka toiselle kiusaks ja toisille hyöjyks." (muilla pyyntimuodoilla kalastava)

Perämerellä esitettiin vaellussiian kutuvaelluksen ajaksi lyhyitä aikarajoituksia koko rannikon alueelle. Eräät kalastajat näkivät aikarajoitukset tärkeimmiksi etelämpänä Selkämeren ja Merenkurkun alueella kuin Perämerellä, jossa pyyntikausi on lyhyt. Perämerellä ja Merenkurkun alueella oli muutamia karisiian kuturauhoituksen kannattajia, jotka esittivät karisiian kutuajaksi rauhoitusaikaa. Perusteluna oli kutukalan halpa hinta ja heikko laatu. Karisiian kuturauhoitusta ehdottivat useimmin harvempia verkkoja käyttävät. Syynä saattoi olla toive karisiian koon kasvamisesta. Alamitan poistoa arvostelivat varsinkin Perämeren verkkokalastajat. Se on mahdollistanut siianpoikasten "laillisen" myynnin muikkuina.

Useille jää harrastukseksi

Sen lisäksi, että siikaa kalastetaan ammattimaisesti niin se on myös yleinen vapaa-ajankalastajien saalis. Vuonna 1994 Pohjanlahdelta kalastettiin hieman yli 1700 tonnia siikaa, josta vapaa-aikanaan kalastavien osuus oli 43 prosenttia (SVT a, b). Monet Selkämerellä ja Perämerellä siikaa kalastavat saivat alhaisen kannattavuuden takia pääosan tuloistaan muista pyyntimuodoista tai kokonaan muusta ammatista. Yleensä Perämeren kalastajat suhtautuivat siiankalastukseen pääammatina epäilevästi.

"Mää kyllä kahton, ettei sitä sillälaililla tuu pärjähän tolla rysä- ja verkkopyynnillä, että se pääasiallisena tulona vois olla, koska muuta työtä ei voi harjottaa sinä aikana, että sieltä ei kerkiä yksinkertaisesti ... ei sieltä varmaan tuu niin paljon saamaan, että sillä vuojen pärjäis" (muilla pyyntimuodoilla kalastava)

Sensiiaan sivuammatina muun muassa maanviljelyksen ohessa siiankalastuksen katsottiin onnistuvan. Osa kalastajista myönsi siiankalastuksella olevan vain vähän tai ei lainkaan merkitystä toimeentuloon. Kalastuksen suurin merkitys heille onkin ajanviete ja omasta pyynnistä ruokapöytään saatu tuore kala.

Useilla sivuammattikseen kalastavilla on pelko vakituisen tai tilapäisen työsuhteen loppumisesta. Jos työllisyys paranee, kalastusta voidaan vähentää ja siiankalastuksen kannattavuuden kohentuessa siihen voidaan myös palata.

Kirjallisuus

Huhmarniemi, A. & Salmi, J. 1997. *Antaa pienten kasvaa*. Pohjanlahden kalastajien puheet siikakannoista ja siiankalastuksesta. Kala- ja riistaraportteja (käsikirjoitus).

Huuhka, T. & Setälä, J. 1996. Kalaan vai kellon kanssa kilpaa. Ammattikalastajien mielipiteitä kalan laadusta, jalostuksesta ja markkinoinnista. Kala- ja riistaraportteja 73, 42 s.

Leskelä, A. & Lehtonen, H. 1992. Protecting young European whitefish from trawl fishing in the northernmost parts of the Baltic Sea. Pol. Arch. Hydrobiol. 39 (3-4), 863-871.

Lehtonen, H. & Böhling, P. 1988. Management of the whitefish (*Coregonus lavaretus* L. s.l.) fishery in the Gulf of Bothnia. Finnish Res. 9, 373-387.

Salmi J.; Salmi, P. & Moilanen, P. 1996. Kalastusyrityksen voimavarat. Katsaus ammattikalastuksen profiilit-tutkimuksen lomakehaastatteluiden tuloksiin. Kala- ja riistaraportteja 68, 40 s.

SVT 1995 a: Ammattikalastus merialueella vuonna 1994. Ympäristö 1995:2

SVT 1995 b: Vapaa-ajan kalastus vuonna 1994. Ympäristö 1995:11.

Toivonen, A.-L. 1996. Rannikkokalastuksen strategiat Pohjanmaalla. Kala- ja riistaraportteja 76, 37 s.

Vesala K., Honkanen A., Jurvelius J., Salmi J. & Salmi P. 1996. Enemmän hinnan kuin luonnon armoilla. Ammattikalastajatutkimuksen kvalitatiivista metodiikkaa. Kala- ja riistaraportteja 61, 23 s.

Kalastuksen järjestämisen ongelmat sisävesillä Ammattikalastajan näkökulma

Pekka Salmi

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Saimaan kalantutkimus- ja vesiviljely, Laasalan-
lantie 9, 58175 Enonkoski

Johdanto

Maaseudun kehittämisessä ja suunnittelussa on useimmiten toimittu ylhäältä alaspäin, paikallista aktiivisuutta ollaan parhaillaan virittämässä (Oksa ja Rannikko 1996). Sen sijaan kalastuksessa on kalastuskunnilla ollut perinteisesti tärkeä asema paikallisessa päätöksenteossa. Viimeisten viidentoista vuoden aikana on keskushallinto yhä voimallisemmin ryhtynyt vaikuttamaan kalastuksen järjestämistä koskevaan päätöksenteoon, lähinnä lainsäädännön kautta.

Tästä ovat esimerkkinä ammattimaisen kalastuksen etujen valvonta ja toisaalta eriytyneen vapaa-ajankalastajakunnan oikeuksien laajentaminen pilkkimis- ja nyttemmin vapakalastusmahdollisuuksien laajentamisyhtymien muodossa. Ammattikalastuksen järjestäminen on monin paikoin tuonut esiin ristiriitoja ja jopa avoimiakin konflikteja (kts. Pitkänen 1996, Salmi P. ja Auvinen 1996) kun taas vapaa-ajankalastuskiistelyt on käyty paljolti valtakunnallisella tasolla. Molemmissa tapauksissa ristiriidat kulminoituvat omistajan päätösvaltaan, uudempien ja laajempien kalastajaryhmien pyyntimahdollisuuksiin sekä toisaalta päätöksentekijäryhmien väliseksi ongelmaksi paikallisesta tasosta keskushallintoon saakka.

Suomen kalatalouden päätöksentekojärjestelmä voidaan jakaa kolmeen tasoon: paikalliseen, väliportaaseen ja keskusjohtoiseen päätöksentekoon. Paikallisen tason päätöksenteosta vastaavat lähinnä kalaveden omistajia edustavat kalastuskunnat. Keskushallinnon tasolla maa- ja metsätalousministeriö sekä väliportaassa ministeriön alaiset maaseutuelinkeinopiirit vastaavat viranomaispäätöksistä. Maaseutuelinkeinopiirien ja kalastuskuntien väliin jäävät kalastusalueet, jotka ovat sekoitus itsehallintoa ja julkista vallankäyttöä (Vihervuori 1996).

Tässä kirjoituksessa käsitellän kalastuksen järjestämisen ongelmia ja ristiriitoja ammattikalastajan näkökulmasta. Tarkastelu perustuu Ammattikalastuksen profiilit - tutkimuksessa tehtyihin teema- ja lomakehaastatteluihin (kts. tarkemmin Salmi J. ym. 1996). Pääpaino on teemahaastatteluaineiston luokittavassa analyysissä (Vesala ym. 1996), jossa tärkeänä osana on luokkien välisten suhteiden tarkastelu (esim. Strauss ja Corbin 1990). Kalastajien esiin tuomia argumentteja verrataan paikallisten kalastuskonfliktitutkimusten tuloksiin, jotka koskettavat erityisesti päätöksenteon monitahoisia ongelmia.

Kalastajat arvostavat ammatin itsenäisyyttä

Ammattikalastajat on varsin heterogeeninen ryhmä - esimerkiksi pyyntitapojen osalta. Kalastajat käyttävät useimmiten useampaa kuin yhtä pyyntimuotoa vuoden aikana ja näiden menetelmien yhdistelmät vaihtelevat suuresti. Suomen sisävesillä kalastavista 1100 ammattilaisesta noin 100 saa pääosan kalastustuloistaan troolipyynnistä ja saman verran on talvinuottaajia. Suurin osa kalastajista pyytää pääasiallisesti verkoilla, kesänuotilla ja isoilla rysäpyydyksillä. Trooli- ja talvinuottakalastajat ovat riippuvaisempia kalastustuloista kuin muilla menetelmillä pääosin kalastavat. Kaksi kolmesta troolaajasta saa yli puolet tuloistaan kalastuksesta.

Valtaosa sisävesikalastuksen ammattilaisista asuu maaseudulla. Noin kolmanneksen kotipaikka on kaupungissa tai sen tuntumassa. Pyyntialueet ovat yleisimmin joko vuokrattuja ulkopuolisilta tai vesialueita, joissa kalastaja itse on osakkaana. Poikkeuksen muodostavat troolaajat, joista yli kolmannes kalastaa yleisvesialueella.

Kalastajat arvostavat ammatissaan erityisesti sen tarjoamaa itsenäisyyttä. Varsinkin trooli- ja talvinuottakalastajat korostivat itsenäisyyden merkitystä. Suurimpana ongelmana haastatellut kalastajat pitivät kalakantojen vaihteluja, mikä oli pitkälti seurausta haastatteluajankohtana (vuonna 1995) vallinneista poikkeuksellisen heikoista muikkukannoista. Erityisesti trooli- ja talvinuottakalastajat pitivät myös kalastuksen säätelyä ammatin huonona puolena.

Kalastuksen järjestämisen monitahoiset näkökulmat

Kalastajat suhtautuvat useimmiten kielteisesti pyydysrajoituksiin ja saaliskiintiöihin. Talvinuottaajat ja trooliaajat eivät useimmiten pitäneet alueellisista rajoituksista. Mainittuja pyyntimuotoja käyttävät kalastajat - ja yleensäkin ammattimaisimmat kalastajat - suosivat kalastukseen tulevien yritysten määrän rajoittamista pyynnin säätelykeinona. Sen sijaan muita pyyntimuotoja käyttävät valitsisivat mieluummin alueelliset ja ajalliset rajoitukset. Yksikään troolikalastaja ei pitänyt alueellisia rajoituksia parhaimpana vaihtoehtona. Pyydysrajoituksia pitivät hyvänä keinona lähinnä kalastajat, joille kalastustuloilla oli pieni merkitys.

Ammattikalastajien esiintuomat kalastuksen järjestämistä koskevat argumentit voidaan luokitella neljään ryhmään: 1) Kalastajien tulisi saada kalastaa ilman ulkopuolisia rajoituksia, 2) pyynnin säätelyä tarvitaan kalavarojen kestävän käytön turvaamiseksi, 3) pyyntilupien saantivaikeudet vaikeuttavat ammattikalastusta, 4) rajoituksista tulee neuvotella ammattikalastajien kanssa. Seuraavassa esittelen nämä neljä pääryhmää, jotka voidaan edelleen jakaa useisiin alaluokkiin.

Ammatin vapautta korostavat argumentit voidaan jakaa pääargumenttiin ja sen perusteluihin. Vapauteen kuuluu, että ammattikalastajille tulisi antaa mahdollisuus liikkua kalan perässä pyyntialueelta toiselle ilman turhaa säätelyä. Yksi kalastajien esittämä perustelu on, että muikun ylikalastus ei ole mahdollista - ainakaan vallitsevissa olosuhteissa. Kalastusmenetelmät eivät ole niin tehokkaita, että niillä voitaisiin imuroida kaikki kalat niin syvältä kuin matalaltakin. Koska kalastus ei uhkaa kalakantoja, rajoituksetkaan eivät ole tarpeen. Ammattimainen kalastus nähdään näin itseään säätelävänä järjestelmänä, jossa kannattavuus rajoittaa pyyntipainetta ennenkuin muikkukannat harvenevat liian pieniksi.

Toinen tapa perustella kalastajien vapautta on korostaa tehokkuutta, lähinnä muikkukantojen riittävää hyödyntämistä: "Täytyyhän sato ottaa talteen". Myös voimassaoleva kalastuslaki korostaa kalavarojen talteenoton merkitystä. Kalastajien mukaan vain ammattimaisilla pyyntimenetelmillä voidaan hyödyntää muikkukantaa riittävästi, joten heille tulee antaa siihen riittävät mahdollisuudet.

Monet haastateltavat korostivat kalastuksen rajoittamistarvetta. Näiden argumenttien perustelut liittyivät yleensä joko kalakantaan tai taloudellisiin näkökohtiin. Jälkimmäisissä tapauksissa perätiin ammattimaisten kalastajien määrän rajoittamista riittävän kannattavuuden turvaamiseksi. Jotkut kalastajat vaativat rajoituksia ei-ammattimaisille kalastajille.

Kalavarojen kestävää käyttöä painottavissa argumenteissa lähdettiin siitä, että muikun ylikalastus on mahdollista. Troolit, nuotat, verkot ja rysät ovat tehokkaita pyydyksiä, joiden käyttöä tulee rajoittaa kalakannan suojelemiseksi. Joissain tapauksissa tähän lähtökohtaan liitettiin huomautus muiden käyttämien menetelmien suuremmasta haitallisuudesta itse käyttämiin verrattuna. Erään kalastajan sanoin:

"Niin no kyllä se varmasti on tällä hetkellä ainakin luulisin, että melekonen ylikalastus on, tuolla on varmaan kakssataa rysää tuolla Inarinjärven ran-

noilla ja siikahan on semmonen et sehän näkyy niin heleppo olevan pyytää loppuun.“

Monet kalastajat totesivat, että pyyntialueiden vaikea saatavuus heikentää heidän toimintaedellytyksiään ja lisää epävarmuutta. He korostivat ammattimaisen kalastuksen oikeuksien olevan laissa suojatun. Vaikeuksia ilmenee erityisesti kalastajan pyrkiessä vesialueelle, jossa hän ei ole osakkaana. Kalastajilla on harvemmin ongelmia oman kalastuskuntansa alueella, mutta ammattimaisimmat kalastajat - erityisesti troolaaajat - tarvitsevat laajempia pyyntialueita. Näin ollen kalastajat katsovat, ettei pyyntialueiden tarjonnan tulisi riippua omistussuhteista. Toisaalta vaikeuksia aiheuttavat myös myönnettyjen lupien liian korkeat hinnat ja lyhyet voimassaoloajat. Nämä ongelmat ovat omiaan lisäämään kalastuspaineita yleisvesialueilla, lähinnä troolipyynnin osalta.

Kalavesien vaikean saatavuuden taustalla kalastajat näkivät kalastuskuntien päätöksentekijöiden korkean iän, kateuden sekä tiedolliset puutteet: päätökset perustuvat olettamuksiin. Kalastajat peräsivät valistusta ja koulutusta, joilla voitaisiin lieventää kielteisiä asenteita ammattimaista kalastusta kohtaan. He kaipaavat julkisuuteen lisää asiatietoa kalastuksesta. Haastatellut kalastajat korostavat, että heillä on kokemusperäistä tietämystä kalastuksesta ja sen vaikutuksista, jota ei kuitenkaan usein hyödynnetä. Sen sijaan usein tietämättömyyteen pohjautuvan yleisen mielipiteen katsotaan voimistavan kalastuskuntien rajoituspolitiikkaa:

“... suurin osa jotka ei ymmärrä asiasta yhtään mitään miten tää on käytännössä ja mitä on siis tosiasia, ne puhuu aivan olettamuksista ja huhupuheista ... niin luulen että se vaikuttaa vähän liiankin paljon, yleisellä mielipiteellä niinku kyllä sillä pystyy vaikuttamaan noihin rajoituksiin.“

Kalastajat eivät kovinkaan usein kommentoineet viranomaisten, tutkimuksen tai kalatalousneuvonnan toimintaa. Kuitenkin kalastuksen säätelyyn liittyen kalastajat näkivät viranomaiset useimmiten myönteisessä valossa. Viranomaiset ovat usein tukeneet ammattikalastajien intressejä konfliktitilanteissa. Useat ammattikalastajat näkisivätkin lievempää rajoituspolitiikkaa ajavat viranomaiset tekemässä päätöksiä pyyntiluvista - kalastuskuntien sijasta.

Monet kalastajat haluaisivat, että ammattikalastajien kanssa käytäisiin neuvotteluja ennenkuin pyyntiluvista päätetään. Myös ammattikalastajien tulisi olla yhteistyössä keskenään enemmän kuin nyt on laita. Yhteistyötä tarvitaan esimerkiksi lupahinnoista neuvoteltaessa. Vaikka kalastajat korostivatkin eri ryhmien välisten neuvottelujen tärkeyttä, he harvoin puhuivat koko päätöksentekojärjestelmän rakenteesta tai toimivuuden kehittämisestä. Esimerkiksi kalastusalueiden rooli mahdollisena paikallisen ja keskusjohtoisen päätöksentekotason sekä eri kalastajaryhmien yhteistyöelimenä jäi varjoon kalastajien argumenteissa.

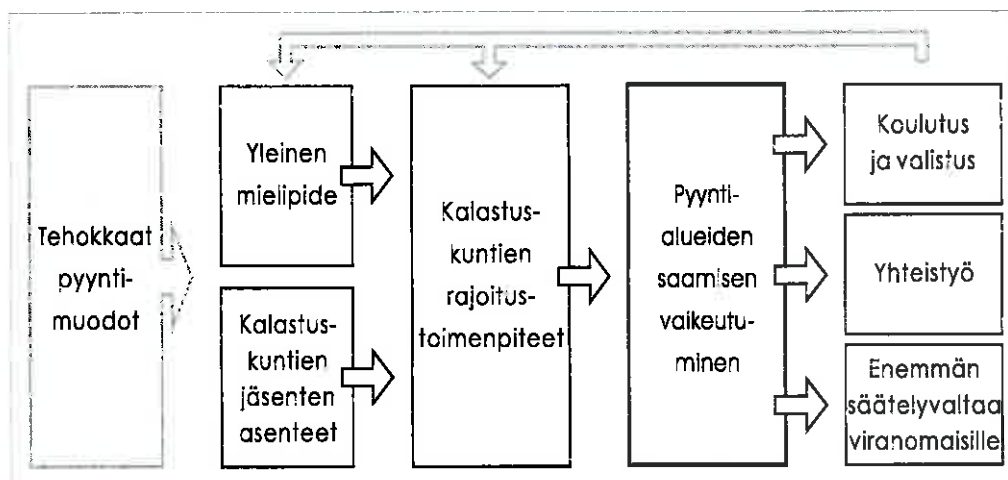
Kalavesien saatavuus ydinongelmana

Kaksi ensimmäistä argumenttien pääryhmää heijastavat ammattikalastajien tulkintojen erilaisuutta kalavarojen kestävästä käytöstä. Vastaajien näkemykset vaihtelivat laajan jatkumon puitteissa vapaasta pyynnistä tiukkoihin rajoituksiin kalakannan suojelemiseksi. Riippumatta siitä pitikö kalastaja rajoituksia suotavana vai ei, argumentit kuitenkin perusteltiin yleisesti joko pyynnin kalakantavaikutuksilla tai taloudellisella tehokkuudella. Nämä näkökulmat kestävästä käytöstä perustelivat kalastajien näkemyksiä kalastusrajoituksiin liittyviin ongelmiin.

Kalastuksen järjestämistä koskevien puheiden ytimessä oli huoli pyyntialueiden saatavuudesta, mikä liittyy erityisesti aiempia tehokkaampien pyyntimenetelmien (troolin

ja talvinuotan) käyttöön. Oheisessa kuvassa 1 on luonnosteltu yllä esitettyjen keskeisten argumenttien väliset suhteet. Kalastajat pitävät yleisesti kalastuskuntien ammattikalastukseen kohdistuneita rajoitustoimia syynä vaikeutuneisiin pyyntimahdollisuuksiin. Kalastuskuntien säätelytoimet ovat puolestaan seurausta yleisen mielipiteen kielteisyydestä ja kalastuskuntien päättäjien asenteista.

Koska kalastuskunnan päättäjien korkea ikä ja tiedon puutteet yhdessä yleisen mielipiteen aiheuttamien paineiden kanssa lisäävät ammattipyynnin rajoituksia, tarvitaan koulutusta ja valistusta tuomaan tietoa ja muokkaamaan asenteita. Kalastajien käsityksen mukaan ristiriidat ovat näin paljon tiedollista perua. Toisaalta monien kalastajien johtopäätöksenä on, että päätöksentekoa pitäisi voida uudistaa rakenteellisesti. Osa lähtisi lisäämään yhteistyötä ammattikalastajien ja paikallisten päätöksentekijöiden välillä, mikä voisi poistaa asenteiden ja tiedon puutteen aiheuttamia ongelmia. Toiset haluavat siirtää päätöksentekovaltaa järjestelmän alaportaasta ylös viranomaisille.

Kuva 1. Ammattikalastajien käsityksiä sisävesien kalastuksen järjestämisen keskeisestä ongelmasta, sen ehdoista ja toimista ongelman poistamiseksi.

Tukeutuminen viranomaisiin edistää kalastajien intressejä

Jaoteltaessa paikallisten kalastuskiistojen elementtejä tiedollisiin, arvo- ja intressiristiriitoihin on niiden todettu olevan tiiviisti toisiinsa kytkeytyneitä. Niissä on samanaikaisesti eri intressiryhmien välisiä horisontaalisia ristiriitoja sekä vertikaalisia konflikteja, joissa tiedolliset ja valtakysymykset ovat tärkeällä sijalla (Salmi P. ja Auvinen 1996). Erilaiset arvot joutuvat törmäyskurssille kun on kysymys vallan jaosta paikallisen ja keskusjohtoisen päätöksentekijän välillä. Samoin erilaisille tiedon muodoille annetaan toisistaan poikkeavia painoarvoja päätöksentekojärjestelmän tasosta riippuen. Paikallisella tasolla arvostetaan perinteistä kokemusperäistä tietoa kun taas keskushallinto antaa enemmän arvoa tieteelliselle tiedolle (Salmi P. ja Auvinen 1996).

Kalastajayhteisöjä käsittelevissä kirjoituksissa on usein tuotu esille kokemusperäiseen tietoon nojautuvan ammattikalastajakunnan ja muun paikallisväestön sekä toisaalta

'ylhäältä käsin' kalastuksen säätelypäätöksiä jyräävän keskushallinnon välillä (Salmi P. ja Salmi J. 1995a). Sisävesien ammattikalastajien osalta tilanne on toinen. Ammat- timaisia kalastajia on verrattain harvassa sisävesialueella, joten ammattikunnalla on harvoin voimakasta asemaa yhteisössään. Koska monet varsinkin tehokkaammilla menetelmillä pyytävät kalastajat kokevat, että heitä on syrjitty paikallisessa päätök- senteossa, he asettavat toiveensa viranomaisiin, jotka ovat edistäneet ammattikalasta- jien asemaa esimerkiksi konfliktitapauksissa. Näin ollen liittoutuminen viranomaisten kanssa tuntuu luonnolliselta vaihtoehdolta.

Ammattikalastajien läheinen suhde keskushallintoon voidaan havaita myös heidän käyttämästään puhetavasta. Monet kalastajien argumentit ja niiden perustelut muis- tuttavat viranomaisten käyttämää kieltä: väitteet pohjustettiin kalavarojen hyödyntä- miseen ja taloudellisiin intresseihin. Sen sijaan selkeät arvolähtökohdat olivat kalas- tajien argumenteissa harvinaisempia, ne liitettiin pikemminkin kalastuskuntien jäsen- ten asenteellisuuteen. Ammattikalastajat yhdistävät oman kokemuseräisen tietonsa yleiseen 'kalataloudelliseen rationaalisuuteen' joka kumpuaa kalastushallinnosta ja sen hyödyntämisestä tieteellisestä tiedosta.

Riippumattomuudesta rakentavaan vuorovaikutukseen?

Ammattikalastajat ovat vähentäneet elinkeinoonsa perinteisesti liittyviä luonnon- oloista johtuvia epävarmuustekijöitä kehittämällä pyyntimenetelmiään. Luonnon ti- lalle on yhteiskunnan taholta tullut entistä enemmän rajoitteita, jotka kalastajien mie- lestä nakertavat heidän elinkeinoaan ja vapauttaan (Salmi P. ja Salmi J. 1995b). Ky- syttyessä ammatin huonoimpia puolia yksikään kalastaja ei maininnut riippuvuutta luonnosta vaan yleisimmin korostettiin rajoitusten ongelmallisuutta. Tosin kalakan- tojen vaihtelut olivat suuri ongelma heikkojen muikkukantojen aikana.

Liittoutumistarve viranomaisten kanssa voidaan nähdä myös suhteessa riippumatto- muuteen. Pyrkinessään säilyttämään ammattinsa vapautta - tai sitä vähää mitä siitä on jäljellä - kalastajat tukeutuvat julkishallintoon päätöksentekijänä samoin kuin 'oikean' tiedon jakajana paikallisille päättäjille ja suurelle yleisölle. Myös ammattimaisimpien kalastajien näkemykset parhaimpien pyynnin säätelykeinojen osalta voidaan nähdä kytkeytyvän pyrkimykseen säilyttää oma päätösvapaus. Pyydyksiin, kalastusalueisiin ja saaliin määrään kohdistuva säätely asettaa kalastajalle enemmän reunaehtoja kuin kalastukseen tulevien pyyntiyksiköiden määrän rajoitukset.

Suomen kalataloudella on pitkät perinteet paikallisen aktiivisuuden hyödyntämisessä päätöksenteossa. Vaikka osa ammattikalastajista olikin valmis siirtämään päätäntä- valtaa paikallistasolta viranomaisille, niin monet kalastajat haluaisivat olla mukana yhteistyössä kehittämässä kalastuksen järjestämistä. Jatkossa olisi tarpeellista tarkas- tella lähemmin kytkentöjä kalastajien yhteistyöhalukkuuden ja kalavarojen kestävään käyttöön liittyvien tulkintojen välillä sekä toisaalta myös ammattikalastajien ja mui- den ryhmien tulkintojen kesken. Kestävä käyttö on moniulotteinen käsite, joten se millä perusteella linjanveto kestävän ja ei-kestävän käytön välillä kulloinkin määri- tellään, vaatii monitahoista tarkastelua (Drummond ja Symes 1996). Verrattaessa eri intressiryhmien tulkintoja kalavarojen biologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kes- tävästä käytöstä saadaan tietoa, jolla voidaan paremmin hahmottaa eri ryhmien piir- teitä sekä yhteistyömahdollisuuksia.

Eri intressiryhmien ja päätöksentekijätasojen keskinäisellä vuorovaikutuksella (ns. co- management, kts. esim. Pinkerton 1994) on tavoitteena hälventää epäluuloja sekä edistää erilaisten arvojen, intressien ja tiedon lajien sovittamista yhteisesti hyväksy- tyiksi päätöksiksi kalastuksen järjestämisestä. Välitason instituutiona kalastusalue on

tarkoitettu tällaiseksi yhteistyöhön perustuvaksi elimeksi. Osa kalastuskunnista ei kuitenkaan ole ollut halukkaita siirtämään päätöksentekovaltaansa kalastusalueelle, koska ne samaistavat kalastusalueet keskushallinnon valtapyrkimyksiin. Päätöksentekotasosta riippumatta aktivoimalla ammattikalastajia yhteistyöhön niin keskenään kuin eri ryhmienkin kanssa voitaisiin saada heterogeenisen joukon näkökulmat paremmin näkyville ja näin ehkäistä ristiriitoja jo ennakolta.

Kirjallisuus

- Drummond, I & Symes, D. 1996. Rethinking Sustainable Fisheries: The Realist Paradigm. *Sociologia Ruralis* 36: 152-162.
- Oksa, J. & Rannikko, P. 1996. The Changing Meaning of Rurality Challenge Rural Policies. *Maaseudun Uusi Aika*, English Supplement 3: 3-14.
- Pinkerton, E. W. 1994. Summary and Conclusions. Julkaisussa: Dyer C. L. ja Mc Goodwin (toim.): *Folk Management in the World's Fisheries. Lessons for Modern Fisheries Management*. Colorado, 317-337.
- Pitkänen, M. 1996. Kiehuvat kalavedet. Suomen sisävesien paikalliset kalastuskonfliktit - haaste kalastushallinnolle ja kalavesien käytön järjestämiselle. Kala- ja riistaraportteja 48, 98 s.
- Salmi, P. & Auvinen, H. 1996. Local Conflicts in Finnish Fisheries Management. Käsikirjoitus.
- Salmi, P. & Salmi, J. 1995 a. Elinkeinon ja elämäntavan rajavesillä. Ammattikalastuksen ja kalastajayhteisöjen tutkimuksista Suomessa ja ulkomailla. Kala- ja riistaraportteja 30, 37 s.
- Salmi, P. & Salmi, J. 1995 b. Pyyntitapojen ja pyyntistrategioiden merkitys kalastusyritysten toiminnassa - Vuoksen vesistön ja Selkämeren ammattikalastuksen muutoksista. Julkaisussa: Manninen, K. ja Westman, K. (toim.): *Pyyntitavat ennen ja nyt - symposium 31.11.1993. Riihimäki. Kalastusmuseoyhdistyksen julkaisuja* 8: 67-78.
- Salmi, J., Honkanen, A., Jurvelius, J., Moilanen, P., Salmi, P. & Vesala K. M. 1996. Haastatteluja Hangosta Utsjoelle. Ammattikalastuksen profiilitutkimuksen metodiikkaa. *Kalatutkimuksia* 116, 25 s.+ 4 liitettä.
- Strauss, A. & Corbin, K. 1990. *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. Sage Publications, 270 s.
- Vesala, K.M., Honkanen, A., Jurvelius, J., Salmi, J. & Salmi, P. 1996. Enemmän hinnan kuin luonnon armoilla. Ammattikalastajatutkimuksen kvalitatiivista metodiikkaa. Kala- ja riistaraportteja 61, 23 s.
- Vihervuori, P. 1996. Euroopan kalavedet ovat yksityisiä tai julkisia. *Suomen kalastuslehti* 103:24-25.

Nyt se sanotaa kyl tualt aika lail ylhäält taholta
Lohenkalastajien näkemyksiä säätelystä
ja sen taustoista

Riku Varjopuro

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastelen lohenkalastajien näkemyksiä säätelystä ja sen taustoista sekä säätelyn vaikutuksesta kalastukseen. Lähestyn aihetta toimijalähtöisen tutkimuksen näkökulmasta.¹ Keskityn tutkimuksessani Pohjanlahden lohenkalastukseen. Mukana ovat rannikko- ja avomerikalastajat Ahvenanmaalta, Satakunnasta ja Perämereltä. Tutkimukseni aineistona on ammattikalastuksen profiilit-tutkimukseen tehdyt teema- ja lomakehaastattelut pyyntitaparyhmistä lohta seisovilla pyydyksillä kalastavat ja lohta ajoverkoilla ja siimoilla kalastavat (kts. Salmi J. ym. 1996a). Haastatteluita oli yhteensä 43. Näiden lisäksi keräsin itse aineistoa Ahvenanmaalla, Satakunnassa ja Perämerellä. Aineiston keruumenetelmänä oli antropologisessa tutkimuksessa tyypillinen osallistuva havainnointi. Olin kalastajien mukana merellä ja keskustelin joidenkin kalastajien kanssa myös maissa. Tein havainnoista muistiinpanoja, joiden perusteella pidin kenttätöypäiväkirjaa. Vapamuotoisten keskustelujen lisäksi tein kuusi teemahaastattelua.

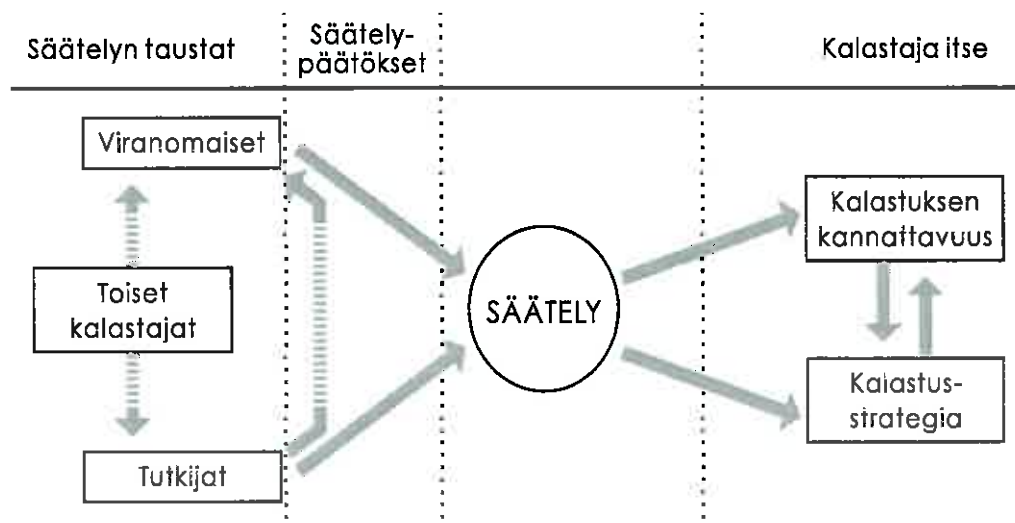
Säätely on haastatteluissa voimakkaasti esillä

Säätelyä käsitteleviä kommentteja oli haastatteluissa paljon. Lähes kuudesosa kalastajien puheesta käsitteli säätelyä jollain tavalla.² Olen luokitellut puheen säätelystä seuraavalla tavalla: säätelyn vaikutus kalastajan ammattiin, arvioita toteutetusta säätelystä, periaatteellisia näkemyksiä säätelystä, puhe säätelyn taustoista, säätelyehdotuksia sekä säätely ja toiset kalastajat. Aihepiirejä käsittelen yksityiskohtaisemmin muissa julkaisuissa (mm. Varjopuro 1997). Tässä artikkelissa esittelen tiivistetysti kahta ryhmää: 'arvioita toteutetusta säätelystä' ja 'puhe säätelyn taustoista'.

Yhteenvetona haastatteluaineiston analyysin tuloksista olen rakentanut kaavion (kuva 1), joka kuvaa kalastajien haastatteluista hahmottuvaa säätelyyn liittyvää vaikutusmekanismia. Siinä on kuvattu kalastajien käsityksiä säätelyn taustalla vaikuttavista toimijaryhmistä ja niiden välisistä suhteista sekä se, kuinka säätely konkreettisesti vaikuttaa kalastajaan itseensä. Vaikutusmekanismin lopputulos on kalastusstrategian muutos joko yrityksenä paikata kannattavuuden heikkeneminen tai säätelyn vaikutuksena suoraan kalastukseen esimerkiksi kalastuskausia muuttamalla. Ulkopuolisilla toimijoilla on voimakas vaikutus kalastajan kalastukseen. Kaavion yhtenäinen viiva kuvaa selkeää teemaa ja katkoviiva sivujuontaa. Esimerkiksi tutkijoiden vahva vaikutus säätelyyn on selkeä teema kalastajien haastatteluissa (yhtenäinen viiva) Toisten kalastajien vaikutus säätelyn taustalla oleviin kahteen tärkeään toimijaryhmään on pääasiassa epäsuoraa. Se ilmenee viranomaisen ja tutkijoiden puolueellisuutena (katkoviiva) (kuva 1).

¹ Kyse on toimijalähtöisestä tutkimuksesta, jossa korostetaan toiminnan sosiaalista ja kulttuurista perustaa, eikä niinkään individualismia. Tätä lähestymistapaa on käsitelty mm. artikkelikokoelmassa *'Battlefields of Knowledge: the interlocking of theory and practice in social research and development'* (Long ja Long 1992).

² Koodattuna haastatteluita oli aineistossani 604 sivua. Säätelyä käsitteleviä jaokkeita oli 98 sivua. Käytin haastatteluiden analyysiin WP index 1.0 -apuohjelmaa. WP-indexillä tehty poiminta poimii jaokkeet koodiriveineen, joten sivumäärä voi verrata suoraan poiminnan kohteena olevaan koodattuun tekstiin (kts. Sulkunen ja Kekäläinen 1992.)

Kuva 1. Kalastajien haastatteluista hahmottuva säätelyyn liittyvä vaikutusmekanismi ja sen vaiheet.

Säätely vaikuttaa lohenkalastukseen ratkaisevasti

Säätely on lohenkalastuksessa keskeinen tekijä. Se ratkaisee saaliin jakaantumisen sekä maantieteellisesti että eri pyyntimuotojen kesken. Erityisesti säätely korostuu nykyisessä tilanteessa, kun lohen hinta on pudonnut ja kalastuskustannukset ovat nousseet. Monet kalastajat korostavat, että heidän toimeentulonsa riippuu säätelystä.

Säätelyllä on myös muita kuin taloudellisia vaikutuksia. Säätely on voimistanut kalastajaryhmien välisiä konflikteja.³ Voidaankin sanoa, että lohenkalastajien puhe toisista kalastajista kulminoituu säätelyyn.

Säätely muuttaa kalastajien käsityksiä ammatistaan. Kalastuskulttuureissa arvostetaan yleensä itsenäisyyttä ja vapautta (Acheson 1981). Myös suomalaisten kalastajien haastatteluissa itsenäisyyttä arvostettiin (kts. myös Salmi J. ym. 1996b). Ulkoa tai 'ylhäältä' tulevat määräykset murentavat kalastuskulttuurissa vallitsevaa käsitystä itsenäisestä ja omillaan pärjäävästä kalastajasta.⁴

K: "Onko su käsitykses kalastusammattist muuttunu sinä aikan, ko sä olet kalastanu?"

H: "No on se tiätysti muuttunu aika lailla, aika lailla siittä, ettei kukkaa puhunu ainakaa siittä, ettei niinko sais men kalastamaa ja muuta sillo alkuai-koin, eikä ol mu isänikää aikan ja sillai, et mitä enemmän o saanu kaloja ja

³ Myös jossain kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että säätely on lisännyt kalastajien välistä kilpailua (Acheson 1981:302-303).

⁴ Käytän tässä "kalastuskulttuuria" selvyden vuoksi. Tosiasiassa Suomen ammattikalastajat on hyvin heterogeeninen joukko ja kalastuskulttuureista voisikin puhua monikossa. Toinen termiin liittyvä seikka on, että tässä artikkelissa "kalastaja" tarkoittaa aineistoon kuuluneiden segmenttien lohenkalastajia.

mitä enemmän o kalastanu, sitä parempi o tullu toimeen, mut nyt se, nyt se sanotaa kyl tualt aika lail ylhäältä taholta."

Kalastajat kokevat tulevien säätelypäätösten ratkaisevan myös koko ammatin tulevaisuuden. Säätelystä riippuu koko kalastuskulttuurin jatkuvuus:

K: "Entäs, jatkuuko tuo kalastusperinne su perheessä viä sen jälkeen, ko sä ehkä lopetat kalastamise?"

H: "No, mitä nyt on näil näkymil, ni ei kyl jatku, kyl jatku, mut tiätyst tua nuarempi poika on nyt vast kyl kahdentoist on, että mutta kyl se tosiaan niinko tos oli noit ministeriötason ja ministerilleki Esa sanoi, ni kyl se vähä semmosee tämä homma o ajettu, ainaki tää lohikalastus ny, et ei kehtaa kyl ennää lainka pojille niinko sil taval esittääkkää niinko ammatti jatkamista."

Säätely vaikuttaa siis monella tavalla kalastusammattiin. Se määrittää ratkaisevalla tavalla kalastusammattia ja kalastuskulttuuria. Tämän vuoksi säätely on niin voimakkaasti esillä ammattikalastajien haastatteluissa.

Arvioita säätelyn onnistumisesta

Toteutettua säätelyä kommentoitiin paljon. Näissä kommenteissa käsitellään lähes pelkästään 1980-luvulla ja sen jälkeen tehtyjä säätelypäätöksiä. Monissa haastatteluisissa säätelystä puhuttiinkin ikään kuin se olisi hyvin uusi asia, vaikka kalastusta ja lohenkalastusta aivan erityisesti on säädelty jo vuosisatoja (Vilkuna 1974, Tuomi-Nikula 1982). Uusien päätösten voimaantulon kalastajat ovat kokeneet konkreettisena muutoksena. Toisaalta uudet päätökset ovat lähes poikkeuksetta tiukentaneet säätelyä, minkä vuoksi ne herättävät tunteita enemmän kuin vanha säätely.

Jotkut kalastajat totesivat säätelyn onnistuneen, millä tarkoitan sitä, että kalastaja sanoo säätelyn vähentäneen kalastusta tai suojelleen lohta. Nämä kaksi seikkaa eivät välttämättä ole sama asia, sillä kalastajien haastatteluissa säätelyn merkitys lohisaaliin alueelliseen jakautumiseen on korostetummin esillä kuin luonnonlohen suojelu. Joskus kalastajat totesivat säätelyn onnistumisen pettyneenä, kun mainitsivat omaan kalastukseen kohdistuneen rajoituksen lisänsä saaliita muualla. Esimerkiksi vuoden 1986 rannikkokalastusta koskevan rajoituksen todettiin lisänsä saaliita pohjoisessa. Myös jotkut kalastajat Perämereltä totesivat säätelyn etelässä onnistuneen.

"Jos Itämerellä tätä lohenpyyntiä vähennetään huomattavasti, sitä lohta kyllä riittää näille rannikkovesille ja samaten myös jokiin. Sehän on ihan selvästi osoitettu niinku 90-luvun alussa ja 80-luvun lopussa ihan ku sitä lohta tosiaan pääsi tänne rannikolle ja sitä myös oli silloin joissakin".

Erityisesti Perämeren kalastajat totesivat itseensä kohdistuneiden aikarajoitusten onnistuneen. Tämä tuotiin esiin negatiivisena seikkana, sillä lohta ei saanut enää sitten, kun sai laskea pyydykset. Tiheämmillä loukuilla kalastaneet olivat saaneet lohia hyvin vielä muutama päivä ennen rajoitusten päättymistä.

Myös säätelyn epäonnistumisesta oli mainintoja. Eräs tapa jolla kalastajat kertoivat säätelyn epäonnistumisista on se, että säädöksiä ei noudateta. Esimerkiksi kalastusrajoituksia kierretään muuttamalla pyydysten rakennetta. Tämäntapaiset väitteet koskevat erityisesti tiheäsilmaisiiä loukkuja, joita lohenkalastusrajoitukset eivät koskeneet,

vaikka niilläkin saadaan lohta. Jotkut kalastajat sanoivat toisten kalastajien suorastaan rikkovan rajoituksia esimerkiksi kalastamalla kieltoaikoina.

Avomerikalastajien haastatteluissa säätelyn epäonnistumisesta on kolmenlaisia kommentteja. Ensinnäkin todettiin, että Ahvenanmaan neljän mailin rajan sisäpuolella on kieltoviikkojen aikana todella paljon kalastusta. Toisaalta neljän mailin rajan noudattaminen alueelle tyypillisissä voimakkaissa ja vaihtelevissa virtauksissa on hyvin hankalaa, minkä vuoksi kalastusta tapahtuu alueen ulkopuolellakin.

Toiseksi avomerikalastajat toivat esiin, että kieltoviikot ja kokonaiskiintiöjärjestelmä (TAC) lisäävät kalastuksen tehoa, vaikka niiden olisi tarkoitus vähentää sitä. Tätä perusteltiin sillä, että kalastajien on pakko kalastaa niin tehokkaasti kuin pystyvät silloin, kun se on mahdollista. Myös kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu TAC-järjestelmän sisäiseen logiikkaan kuuluvan, että kalastuskapasiteetti kasvaa, koska järjestelmä pakottaa kalastajat investoimaan tehokkaampiin välineisiin⁵ (Townsend ja Wilson 1987). Joissain kalastajien kommentteissa TAC-järjestelmää pidetään nurinkurisena, koska niinä vuosina, kun kalaa on paljon, kalastus kielletään kiintiön täyttymisen vuoksi aikaisin, mutta silloin kun kalaa on vähän, saa kalastaa vaikka koko vuoden.

Kolmanneksi avomerikalastajat korostavat sitä, että nykyinen säätely ei voi onnistua suojelemaan lohta, koska joessa ja jokisuussa kalastetaan liikaa.

Rannikkokalastajien kommentit säätelyn epäonnistumisesta koskevat pääasiassa liian tehokasta avomeripyyntiä ja sen rajoittamisen epäonnistumista. Myös säädösten kiertäminen ja liian voimakas jokisuu- ja jokipyynti ovat esillä rannikkokalastajien haastatteluissa.

Monissa kalastuskulttuureissa tasa-arvoisuus on korostetusti esillä, joten kalastajien välistä eriarvoisuutta ei suvaita (van Ginkel 1991). Tämän tapaisia piirteitä on nähtävissä myös suomalaisten kalastajien haastatteluissa. Tämän vuoksi säätelyn toteutumisen arvioissa on varsin paljon kommentoitu myös säätelyn tasapuolisuutta. Kalastajien mielestä toteutunut säätely ei ole ollut tasapuolista. Jotkut kokivat, että toiset kalastajat hyötyvät nykyisestä säätelystä. Toiset taas totesivat, että jotain kalastajaryhmää suositaan tarkoituksellisesti.

On kuitenkin huomattava, että tasa-arvoisuuden korostaminen ja todellinen tasa-arvo tai edes halu tasa-arvoon eivät ole sama asia. Monet kalastajat, jotka peräsivät tasapuolisuutta säätelyyn, olivat valmiita vähentämään toisten kalastusoikeutta. Varsinkin sivutoimisten ja uusien kalastajien oikeutta haluttiin rajoittaa. Kyse on siis kulttuurisesta mallista, joka korostaa kalastajien välistä tasa-arvoa ideologian tasolla (van Ginkel 1991)

⁵ TAC-järjestelmän kuten muidenkin säätelymenetelmien 'logiikka' on tarkasteltava kokonaisuutena ja lopputulokseen asti. On otettava huomioon niiden vaikutukset koko kalastuksen taloudelliseen ja sosiaaliseen rakenteeseen. Kalastukseen vaikuttavat määräykset saavat lopullisen muotonsa vasta, kun ne ovat 'suodattuneet' kalastuskulttuurin ja kalastajien aktiivisen toiminnan kautta todellisuuteen. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna TAC-järjestelmän sisäiseen logiikkaan näyttää kuuluvan liikainvestoinnit. Ne ovat siis kokonaiskiintiön määrittämisen 'looginen' seuraus. Eythorsson (1996) on kirjoittanut henkilökohtaisten, myytävien kiintiöiden (ITQ) käyttöä odotetuista ja odottamattomista seurauksista Islannissa.

Säätelyn taustalla on kolme toimijaryhmää

Säätelyn taustoilla tarkoitan tekijöitä ja toimia, jotka johtavat säätelyyn ja sitä koskeviin päätöksiin. Arvostellessaan tehtyjä säätelypäätöksiä kalastajat perustelivat väitteitään monella tavalla. Näitä perusteluja voidaan tarkastella myös kalastajien luonnehdintoina säätelyn taustoista. Kalastajien näkemyksen mukaan säätelyyn vaikuttaa kolme toimijaryhmää: viranomaiset, tutkijat ja toiset kalastajaryhmät.⁶

Viranomaisten toimintaa pidetään linjattomana ja tiedotusta säätelypäätöksistä huonona. Monet kalastajat halusivat pidempiaikaisia säätelypäätöksiä, jotta heidän ei joka vuosi tarvitsisi varautua uudenlaiseen tilanteeseen. Jotkut kalastajat ovat sitä mieltä, että viranomaiset tahallaan viivyttävät päätöstentekoa ja tiedotusta, jotta kalastajien elämä vaikeutuisi ja he siirtyisivät toisiin ammatteihin. Jotkut epäilivät myös sitä, että jättämällä päätökset viime hetkiin viranomaiset välttyvät kalastajien protesteilta, koska kalastajilla on kova kiire valmistautua uuteen kalastuskauteen. Erityisesti tämä koskee rannikkokalastajia, joiden pyydysten rakentaminen ja pyyntiinasettaminen kestää pitkään. Toisin sanoen liian myöhään tulevat päätökset vaikeuttavat kalastuksen suunnittelua.

Erityisen loukkaavana kalastajat pitävät sitä, että he eivät saa henkilökohtaista tietoa säätelystä, vaan niistä saattaa olla pikku-uutinen sanomalehdessä. Kuitenkin viranomaiset lähettävät kalastajille kalastuksen ja saaliiden seurantaan liittyvää materiaalia postitse, joten tieto rajoituksista voisi kulkea siinä yhteydessä. Epätietoisuus antaa tilaa monille huhuille ja kalastajien omille tulkinnoille. Joskus kalastajilla ei ole muuta mahdollisuutta kuin keskenään päätellä, onko kalastus kielletty vai ei?

"Då e man ju oftast få diskutera i Korvik (Maarianhaminan kalasatama) me fiskarna om de nån som vet om man få fara ut eller int".

Jotkut kalastajat olivat sitä mieltä, että toiset kalastajaryhmät voivat vaikuttaa viranomaisten työskentelyyn esimerkiksi poliittikkojen välityksellä. Viranomaistoiminnan puolueellisuuden vuoksi säätely ei ole tasapuolista.

Tutkijat ja viranomaiset voidaan käsitellä myös samana säätelyn taustalla vaikuttavana ryhmänä. Monet kalastajat eivät erottele tutkijoita ja viranomaisia toisistaan. Kalastajien näkemyksiä viranomaisten, tutkijoiden ja säätelyn välisestä suhteesta on eräs haastatelluista kalastajista luonnehtinut näin:

"siis kalastajapuoli, mikä ottaa se säätely vaikutukset vastaa ja sit taas toisaalt se tutkimuspuoli, ni se näyttää, et ne o niinko se pari siinä elikkä ku tutkimuspuolelt, RKTL:lt, tulee tuloksia ja sitte taas kalastaja, kun kärsii, ni se päätöksenteko o kumminki nii kaukan siäl jossai, ni sitä ei huomata, et sitä o niinko olemas siäl".

Hyvin monet kalastajat pitivät siis tutkijoita säätelyn varsinaisina alullepanijoina. Eräissä haastattelussa 'rauhoitukset' ja 'RKTL' ovat jopa synonyymit. Kysyttäessä tä-

⁶ Toiset toimijat määrittelevät varsin pitkälle sosiaaliseen tilanteeseen osallistuvat toimijat. Jopa toimijoiden identiteetti eli tapa olla mukana sosiaalisessa tilanteessa on toisten toimijoiden määrittelyn kohteena. Luonnollisesti toimijat voivat itsekin pyrkiä vaikuttamaan siihen, kuinka heidät määritellään, mutta viime kädessä se on heidän ulottumattomissaan (kts. Callon 1986). Esimerkiksi kalabiologi saattaa tulla tahtomattaankin määritellyksi jonkin kalastajaryhmän etua ajavaksi toimijaksi. On huomattava, että sosiaaliset tilanteet, kuten lohenkalastuksen järjestäminen, ovat dynaamisia. Määrittelyjä ja uudelleenmäärittelyjä tapahtuu jatkuvasti. Kyseessä ei siis ole asemasota, vaan toimijoiden näkemykset toisistaan muuttuvat ja niitä pystytään muuttamaan (Lohenkalastuksen järjestämisen toimijaryhmistä kts. myös Turunen 1995).

män kalastajan mielipidettä tutkimuslaitoksesta hän aloittaa vastauksensa puhumalla suoraan rauhoituksista ilman viittaustakaan RKTL:een.

K: "Mitä mieltä sinä olet RKTL:en toiminnasta?"

H: "No, tuota, suoraan sanottuna nii tuota mullaha meni tulot tänä yhek-sänkymmentäneljä, tämä rauhotuksen takia, mutta en minä sitä, noin pienet tulot saa mennäki".

Etäisyys kalastuksesta johtaa virheisiin

Kalastajien luonnehdinnat viranomaisista ja tutkijoista sekä näiden työstä ovat samanlaisia. Kuten edellä mainittiin, jotkut kalastajat pitävät viranomaisia ja tutkijoita yhtenä ryhmänä. Toisaalta viranomaiset ja tutkijat ovat kalastajien näkökulmasta kalastuksen ulkopuolisia ja jopa kalastukselle vieraita tekijöitä. Tämänkin vuoksi kalastajat kuvaavat näitä kahta ryhmää samantapaisesti. Monissa haastatteluissa viranomaisten tai tutkijoiden symboleina käytettiin tilastoa, tietokonetta, kirjoituspöytää, toimistoa ja Helsinkiä tai kaupunkia yleensä. Nämä kaikki symbolit korostavat viranomaisten ja tutkijoiden etäisyyttä kalastajista ja kalastuksesta. Kalastajien näkemyksen mukaan oikeaa tietoa kalastuksesta ja kaloista saa vain merellä käytännön työssä. Viranomaisten ja tutkijoiden etäisyys kalastuksen todellisuudesta tarkoittaa myös tietämättömyyttä, jota monet kalastajat korostavat haastatteluissa.

"Pääasia oli kyllä hällä selvittää sitä juur tätä viime kevään ennustusta, mutta kyllä semmonen juur, että ei se kaikki perustu siihen toimistotyöhön, että olis siitä jottain oikeen niinko torellista tuntumaa, kyl ne asiat varmaan näkis eri valossa. Siin o liian jyrkkä kuilu, siis siälä esimerkiks (tutkijan) ja kalastajai välillä. Hällä on kauheesti luuloo, täällä on kalastajilla tiatoo, koska se on juur oma kokemus ja täs luulos ja tiaros on kauhee ristiriita".

Tietämättömyyden seurauksena on tehty monia virheitä. Esimerkkinä tutkijoiden epäonnistumisista oli monessa haastattelussa mainittu keväällä 1994 annettu saalisenuste, joka epäonnistui. Viranomaisten epäonnistumisesta ja tietämättömyydestä olivat esimerkkejä mm. jokisuiden rauhoitusalueiden rajat ja kieltoviikkojen ajoitus.

"Eikä sitä ohjail just jostain ministeriön kirjutuspöydän takaa. Ja pan niinku rauhotusviikkoi, tiäks, että tää viikko vedetään yli, rauhotus alkaa kello kakstoist yällä. Se on aivan naurettavaa, siis että millai helvetissä kello kakstoist yällä. Alkais ny vaik johonki semmosee aikaa, kun voidaan miettii, että ees on kalastus loppunu. Kun verkot on yällä ollu ja vedetään ylös, ni sen jälkeen alkas, mut ku ei: se on kalenterista vedetty. Se on pikkujuttu, mut se osottaa sen kui ulkona virkamiehet on tästä käytännöstä".

Sitaatissa korostuu mielenkiintoisella tavalla myös hallintokulttuurin ja kalastuskulttuurin erilainen aikakäsitys. Virkamiehelle on luontevaa käyttää päätöksissä kalenteria, mutta kalastajille säät ja lohien liikkeet ovat luontevampia kalastuksen jaksottajia kuin kalenteri tai kello. Korostamalla viranomaisten ja tutkijoiden ulkopuolisuutta ja siitä seuraavaa tietämättömyyttä kalastajat vievät - ainakin symbolisesti - legitimitetin säätelyn taustalla vaikuttavilta toimijaryhmiltä.

Viranomaisten ja tutkijoiden maantieteellinen ja kulttuurinen etäisyys kalastajista on kaksisuuntaista. Haastatteluiden perusteella voidaan sanoa, että muutamaa poikkeusta lukuunottamatta kalastajilla on varsin hämärä kuva viranomaisten ja tutkijoiden työstä (kts. myös Jurvansuu 1995). Tämä epämääräisyys antaa tilaa monille tulkinnoille ja huhuille. Kalastajien käsitykset tutkijoista ja viranomaisista muodostuvat sosiaalisissa

tilanteissa, joissa eräänä osapuolena ovat tutkijat ja viranomaiset. Kalastajat ovat harvoin henkilökohtaisessa kanssakäymisessä näiden tahojen kanssa, joten kovin selkeää kuvaa viranomaisten ja tutkijoiden työstä ja motiiveista ei voikaan syntyä. Sääätelypäättöksen voimaantulo tai tutkimusta käsittelevä kirjoitus onkin yleisempi kosketus säätelyn taustalla vaikuttaviin toimijaryhmiin kuin henkilökohtainen kontakti. Sosiaalisina tilanteina nämä ovat kovin yksipuolisia ja irrallisia. Kalastajien käsitykset viranomaisista ja tutkijoista perustuvat kuitenkin näihin tilanteisiin. Käsitykset muodostuvat siis harvoista konkreettisista paloista, joita kalastajat tulkitsevat ja liittävät yhteen omista lähtökohdistaan käsin, koska aitoa vuorovaikutusta näiden osapuolien välillä ei juurikaan ole. Lisäksi voidaan sanoa, että käytetyt diskurssit puhuvat toistensa ohi, mikä osaltaan lisää väärinymmärryksiä ja jättää tilaa monille tulkinnoille. Tutkijoiden ja viranomaisten käyttämät käsitteet ovat vieraita monille kalastajille ja päinvastoin.

K: "Onko sun mielestä tarpeen puhua tästä luonnonlohesta ja sen suojelusta? Mikä on sun näkemys?"

H: "No kyl se..mä en ite tiärä sitä täysi, et kui välttämätön se on sit se alku-peräne luannolohi, se geeni, mut tota ja voi olla, ettei muukkaan kalastajat sillai tiär".

Kalastajien näkemyksillä on monenlaisia seurauksia

Antropologian näkökulmasta kalastajien kuvaukset viranomaisista ja tutkijoista sekä säätelystä ovat mielenkiintoisia riippumatta kalastajien väitteiden totuusarvosta. Väitteet kuvaavat todellisia käsityksiä tilanteesta. Tämän vuoksi kalastajien näkemykset säätelystä ja sen taustoista ovat mielenkiintoisia muutenkin kuin vain akateemisesti. Rob van Ginkelin siteeraama Thomasin lause selittää miksi: "If men define situations as real, they are real in their consequences" ⁷ (van Ginkel 1991).

Se, että kalastajat pitävät tutkimusta säätelyn syynä tai tutkijoita ja viranomaisia puoleellisina, on saanut todellisia seurauksia. Jotkut kalastajat ovat kieltäytyneet yhteistyöstä RKTL:n tai muiden viranomaisten kanssa. Esimerkiksi saalisilmoituksia on lähetetty tyhjinä ja osa kalastajista kieltäytyi 'Ammattikalastuksen profiilit' -tutkimuksen haastatteluista (Salmi J. ym. 1996a).

Luonnollisestikaan kalastajat eivät pelkästään kritisoineet viranomaisia ja tutkijoita, mutta kehumiset jäivät kritiikin varjoon (Varjopuro 1997). Monet kalastajat haluaisivat nykyistä tiiviimpää yhteistyötä viranomaisten ja tutkijoiden suuntaan. Kalastajat katsovat, että heillä on hyödyllistä tietoa kalastuksesta, kalakannoista ja kalojen käyttäytymisestä. Kalastajien tietämyksen käyttäminen voisi johtaa nykyistä toimivampaan sääteltyyn.

Lopuksi

Antropologit ja yhteiskuntatieteilijät ovat varsinkin viime vuosina tutkineet kalastuksen säätelystä ja kalastajien reaktioita siihen. Näissä tutkimuksissa korostetaan, että kalastuskulttuurin - siis kalastuksen todellisuuden - tuntemus ja sen huomi-

⁷ Vapaasti suomennettuna: "jos ihmiset pitävät joitakin asioita tosina, ne saavat todellisia seurauksia."

oonottaminen on ehdoton edellytys kalastuksen ohjauksen onnistumiselle (mm. McCay ja Acheson 1987, Dyer ja McGoodwin 1994, Otterstad ja Symes 1996). Kalastuskulttuurin ulkopuolelta tulevat määräykset, jotka eivät sellaisenaan 'istu' kovin hyvin kalastukseen, tulevat uudelleen määritellyiksi 'suodattuessaan' kalastuskulttuurin läpi todellisuudeksi. Viime kädessä kalastajien valinnat ratkaisevat, kuinka säätelypää tökset toteutuvat ja mitä todellisia seurauksia ne saavat. Tiiviimpi yhteistyö kalastuksen säätelyn eri osapuolien kesken hälventäisi epäluuloja ja lisäisi kaikkien osapuolien tietämystä kalastuksesta ja kalastuksen säätelystä ja johtaisi nykyistä onnistuneempaan kalastuksen ohjaukseen.

Kirjallisuus

- Acheson, J. 1981. Anthropology of fishing. *Annual Review of Anthropology* 10. Annual reviews inc., Palo Alto, CA, USA. pp. 275-316.
- Callon, M. 1986. Some elements of a sociology of transiation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay. - In: *Power, Action and Belief. A new sociology of knowledge?*. Ed. J. Law. Sociological Review Monograph 32. Lontoo. pp. 196-233.
- Dyer, C. & McGoodwin, J. 1994 (toim.). *Folk Management in the World's Fisheries: lessons for modern fisheries management*. Univ. Press of Colorado. Niwot, Colorado.
- Eythorsson, E. 1996. Coastal communities and ITQ management. The case of Icelandic fisheries. In: *Sustainable Fisheries? Sociologia Ruralis* 36, 2. Eds. O. Otterstad ja D. Symes. European Society for Rural Sociology. Blackwell publ. Oxford, U.K.
- van Ginkel, R. 1991. The sea of bitterness: political process and ideology in a Dutch maritime community. - *Man* 26, 4. Royal Anthropological Institute. Lontoo. pp. 691-708.
- Jurvansuu, S. 1995. Ammattikalastus tuulten pyörteissä. Merialueen troolikalastajien muutosvalmius ja suhde ammattiinsa. Kala- ja riistaraportteja 37. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Helsinki.
- Long, N. & Long, A. 1992 (toim.). *Battlefields of Knowledge: the interlocking of theory and practice in social research and development*. Routledge. Lontoo.
- McCay, B. & Acheson, J. 1987 (toim.). *The Question of the Commons: the culture and ecology of communal resources*. The Univ. of Arizona Press. Tucson, Arizona.
- Otterstad, O. & Symes, D. 1996 (toim.). *Sustainable Fisheries? Sociologia Ruralis* 36, 2. European Society for Rural Sociology. Blackwell publ. Oxford, U.K.
- Salmi, J., Honkanen, A., Jurvelius, J., Moilanen, P., Salmi, P. & Vesala, K.M. 1996a. Haastatteluja Hangosta Utsjoelle. Ammattikalastuksen profiilit- tutkimuksen metodiikkaa. Kalatutkimuksia 116. Riista- kalataloudentutkimuslaitos.
- Salmi, J., Salmi, P. & Moilanen, P. 1996b. Kalastusyrityksen voimavarat. Katsaus ammattikalastuksen profiilit -tutkimuksen lomakehaastatteluiden tuloksiin. Kala- ja riistaraportteja 68. Riista- kalataloudentutkimuslaitos. Pori.
- Sulkunen, P. & Kekäläinen, O. 1992. WP index 1.0. Kevyt ratkaisu raskaan työn ongelmiin. Gaudeamus. Helsinki.
- Townsend, R. & Wilson, J. A. 1987. An economic view of the Tragedy of the commons. In: *The question of the commons: the culture and ecology of communal resources*. The University of Arizona press. Tucson, Arizona, USA. pp. 311-326.

Tuomi-Nikula, O. 1982. Keskipohjalaisen kalastajan vuosi. Keski-Pohjanmaan suomenkielisen rannikon ammattimaisen kalastuksen ja hylkeenpyynnin muuttuminen 1800- ja 1900-luvulla. Kansatieteellinen arkisto 32. Helsinki.

Turunen, J.-P. 1995. Ympäristöpoliittisten ristiriitojen sovittelumenettely. Esimerkkitapauksena lohenkalastuksen järjestäminen. Kalatutkimuksia 98. Riista- kalataloudentutkimuslaitos.

Varjopuro, R. 1997. Ei anneta kalastaa silloin kun on kalastuksen aika. Kalastajien näkemyksiä säätelystä ja sen vaikutuksesta ammattiinsa. Kala- ja riistaraportteja (käsikirjoitus).

Vilkuna, K. 1974. Lohi. Kemijoen ja sen lähialueen lohenkalastuksen historia. Otava. Helsinki.

Pitää olla muuta tulua
Pohjanmaan rannikkokalastuksen strategiset
vaihtoehdot

Anna-Liisa Toivonen

Johdanto

Strategia on kalastajalle toimintamalli, jonka tavoite on elinkelpoinen ja kilpailukykyinen asema kalastuksessa kulloinkin vallitsevissa olosuhteissa kalastajan omien resurssien puitteissa. Yrittäjän kuten kalastajan mahdollisuudet ja strategiset vaihtoehdot riippuvat toimintaympäristöstä. Toimialan kuten kalastuksen rakenteen kehitys riippuu monesta toimialan ulkopuolisesta ja sisäisestä tekijästä ja niiden kehityssuuntien todennäköisyydestä.

Tässä ja aiemmin julkaistussa laajemmassa raportissa (Toivonen 1996) käytettiin materiaalina Pohjanmaan rannikkokalastajien teemahaastatteluista ääninauhalta kirjoitettuja tekstejä. Kalastajien pyyntitaparyhmistä analysoitiin rannikkokalastukseen liittyvät ryhmät eli seisovilla pyydyksillä lohta kalastavat, muilla pyyntimuodoilla kalastavat sekä yhdiste-ryhmän kalastajat (kts. pyyntitaparyhmien tarkemmat kuvaukset Salmi J. ym. 1996). Haastatteluaineistosta jätettiin käsittelemättä ajoverkoilla ja siimoilla kalastavat sekä troolikalastajat. Sisällön pääluokat käsittivät omaa kalastajuutta, luontoa ja ympäristöä, toisia kalastajia, yhteiskuntaa sekä asiakkaita ja markkinoita (kts. Vesala ym. 1996).

Haastattelussa ei ollut suoranaisesti strategioita koskevia teemoja, vaan strategiat yritettiin kiteyttää yksittäisistä väittämistä. Aineistosta nousi strategioihin vaikuttavina aihieryhminä kalastajan ammatti, kalastuksessa tapahtuneet muutokset, rannikon olosuhteet, saaliskalat ja pyydykset, kalastuksen uhat ja kalastuksen mahdollisuudet. Näiden aihieryhmien sekä saalistilastojen avulla kuvailtiin kalastajan toimintaympäristöä. Haastatteluissa esiin nousseita strategioita tarkasteltiin liikkeenjohdon konsultin Michael E. Porterin (1984) analysointitekniikoiden avulla. Kun rannikkokalastuksen olemusta kuvailtiin liiketaloudellisin käsittein, kalastajaa tarkasteltiin yrittäjänä ja kalastusta toimialana.

Ongelmina rajoitukset, kalan hinta ja luonto

Rannikkokalastus on riippuvainen siasta. Lohen merkitys on kasvanut 1990-luvun alkupuolella. Lohenkalastuksen säätely on vaikeuttanut lohenkalastusta rannikolla ja lohen pyyntirajoitukset ovat estäneet myös siian loukkukalastusta. Kalastuksen säätely sotii kalastajan koko arvomaailmaa vastaan. Suuri osa ammatin viehätystä on juuri sen vapaus, itsenäisyys ja rajoittamattomuus. Korvaukset lohenkalastuksen aikarajoituksista ovat olleet riittämättömiä. Aikarajoitusvyöhykkeitä pidetään liian laajoina ja alueellisesti eriarvoistavina. Rajoitus koskee voimakkaammin vyöhykkeen eteläräjällä kalastavia.

Siian hinnan alhaisuudesta vallitsee yksimielisyyttä. Nykyään lohesta saatava hinta ei kata kalastuskustannuksia. Pelkkä hintataso ei ole ainoa ongelma. Kalan negatiivinen hintajousto syö kannattavuutta. Jos kalaa tulee tai vaikkapa vain uskotaan tulevan paljon, hinta laskee nopeasti.

Suuri osa kalastajista arvioi siian vähentyneen huolestuttavasti. Syyksi arvellaan voimallista kalastusta ja varsinkin kalastusta kutuvaelluksen aikana sekä vesien saastumista (kts. myös Huhmarniemi ja Salmi J. 1997). Villin lohen rauhoitusta pidetään pääosin aiheellisenä, keinoista ollaan monta mieltä. Siian katsotaan niinkään tarvitsevan rauhoitusta kutuaikana.

Pohjanmaalla rannikkoalueet eroavat luonnonolosuhteiltaan. Avoveden aikainen kalastuskausi on Perämerellä lyhyempi kuin etelässä. Raahen ja Kalajoen seudun rannikko on altis tuulille. Vaasan kummankin puolen on saaristoista ja suojaisempaa kuin pohjoisessa. Tuulen suunta vaikuttaa saaliisiin siten, että kalaa saadaan lounaistuulilla, kun taas pohjois- ja koillistuulet vähentävät kalan tuloa.

Strategiat kalastajien puheissa

Kalastajilla on luonnonolosuhteiden ja muiden töiden kannalta tarkoituksenmukainen pyyntistrategia. Suuri osa rannikkokalastajista on aina kalastanut rannikolla ja rannikkopyydyksillä. Osa haastatelluista kuitenkin kertoi aikaisemmin kulkeneensa silakkaa troolaamassa tai turskaa kalastamassa, joku oli kalastanut lohta ajoverkoilla. Turskan katoaminen ja silakan kysynnän pieneminen pakottivat kalastajat avomereltä rannikolle. Verkkokalastus on rannikolla yleinen jokapaikan pyyntimuoto. Loukuilla kalastetaan siikaa Vaasan ja Pietarsaaren seudulla ja lohta Selkämerellä sekä Perämeren pohjukassa. Kalajoen seudulla, missä ranta on avoin, pyynti keskittyy syksyllä vaelussiikaan ja muulloin karisiikaan. Muualla rannikkoseudulla kalastetaan useampia lajeja sen mukaan mitä on saatavilla. Jos eri pyyntikohteita on paljon, pyydyksiäkin pitää olla joka tarpeeseen. Kalastuksen säätely on tuntuvasti vaikeuttanut lohen ja siiankin rysäkalastusta ja kiinnostus lohenkalastukseen on vähentynyt, vaikka korvaavia pyyntikohteita ei paljon ole (kts. myös Huhmarniemi ja Salmi J. 1997).

Kalastus ei yksinään tahdo riittää ympärivuotiseen toimeentuloon. Kalastajilla on usein muita kausiluonteisia tulolähteitä maataloudesta, metsästä tai sitten palkkatyötä tai eläke. Kalastukseen liittyviä töitä ovat kalanjalostus, kalanviljely, osallistuminen istutustoimintaan ja kalastusmatkailu. Kalastus toimii puskuriammattina monelle työttömälle.

Saaliin määrää kasvattavia tai kantojen pienentymistä ja reaalihintojen laskua korvaavia toimenpiteitä ovat verkkomäärien kasvattaminen, siimäkoon pienentäminen sekä verkkojen korkeuksien kasvattaminen. Monien mielestä pyyntitehon nostaminen ei ole kestävä ratkaisu. Volyymien kasvattaminen merkitsee sekä kalastusalueen laajentumista että kalastukseen käytettävän ajan lisääntymistä. Kalastuskauden pidentämistä lähinnä talvikalastuksella ei kovin moni pidä mahdollisena huonon kannattavuuden johdosta. Loukkukalastuspaikkojen määrää on ryhdytty säännöstelemään voimakkaasti ja säännöstelyä on kompensoitu mm. kasvattamalla loukkujen kokoa.

Kustannusten karsinta koetaan vaikeaksi. Pyyntimatkoja lyhennetään asumalla kesällä saarella. Veneen energiatalouteen kiinnitetään huomiota, mutta laajentuneen kalastusalueen vuoksi veneen pitää kuitenkin olla riittävän nopea ja merikelpoinen. Uusien pyydysten hankintaa lykätään, samoin veneinvestointeja. Pyydyksiä ja laitteita yritetään rakentaa ja kunnostaa mahdollisimman paljon itse. Kalastajien välinen yhteistyö strategiana tulee edullisemmaksi, jos kaikkien ei tarvitse hankkia venettä. Yhtymässä kalastamisesta oli valtaosin saatu myönteisiä kokemuksia. Ammattikalastajien kesken ei pääsääntöisesti ole kilpailua varsinaisessa kalastuksessa, jos ei yhteistyötäkään. Toinen kalastaja otetaan huomioon, mutta kaikki haluavat oman osuutensa ja ensiksi ehtivä saa eniten. Ammattikalastajien ja vapaa-aikanaan ammattimaisesti kalastavien välillä on usein kilpailutilanne. Kalavedet käyvät toisin paikoin ahtaiksi.

Kalastusta tehostetaan silloin, kun kala on lähellä rantaa. Sesonkina kalastajien aika ei riitä muuhun kuin kalastukseen. Saalishuiput pudottavat kalasta saatavaa hintaa. Lyhyeen sesonkiin keskittyvät sivuammattikalastajat eivät ole päätoimisten kalastajien mielestä tervetulleita eivätkä muualta tulonsa saavat kalastajat. Satunnais- ja sesonki- kalastajien katsotaan aiheuttavan hintojen putoamista.

Kesällä siian tarjonta on pientä. Muutama kalastaja käytti vähäisen tarjonnan kauteen perustuvaa erikoistumisstrategiaa. Vaikka saalis ei ole suuri, sen laatu ja menekki on hyvä ja siitä saa paremman hinnan. Sesonkiajan ulkopuolella pyydettyä kalaa ehtii jalostaa ja nostaa siten saaliin arvoa.

Muutamalla kalastajalla oli selkeä strateginen aikomus vähentää verkkopyyntiä, ehkä varovasti lisätä rysä- tai loukkupyyntiä ja käyttää säästyvä aika kalan jalostukseen. Samansuuntainen strategia, mutta toisista lähtökohdista on niillä, jotka vähenevien saaliiden vuoksi tai tarkoituksellisesti pyyntiä vähentämällä arvelevat ehtivänsä käsitellä paremmin saaliinsa, jolloin siitä voi saada korkeamman hinnan. Jalostuksesta oltiin muutenkin kiinnostuneita ja muutama kalastaja ilmoittikin savustavansa kalaa. Jos silakkaa ryhtyy jalostamaan, pitää varmistaa, että sitä saadaan. Perämeren pohjoisosassa jotkut olivat sitä mieltä, että kalastaja ei ehdi jalostaa ja että jalostajat ovat muutenkin erikseen. Muutama kalastaja kuitenkin ilmoitti savustavansa, purkittavansa tai suolaavansa kalaa myyntiinkin.

Kalan markkinointi ei haastattelujen mukaan ole ongelma, vaikka joillekin lajeille, kuten kuoreelle ei ole kysyntää ja silakasta on joskus ylitarjontaa. Kalatukut ovat kalastajalle yksinkertainen ja käytännössä hyvin toimiva järjestelmä (kts. Huuhka ja Setälä 1996). Tukut ostavat kaiken maihin tuodun kalan ja useimmiten menekkiä olisi enemmänkin. Kalasta saatavaa hintaa kalastajat pitävät huonona. Myynti suoraan marketteihin nostaa hintaa ja nopeuttaa maksatusta. Haastatelluista muutama kalastaja kertoi myyvänsä savukalaa suoraan rannasta, myyntikojusta tai suoramyyntihallin kautta. Yksi Perämeren lohenkalastaja kertoi suolaavansa lohta, jos sitä tulee runsaasti, ettei hinta pääse putoamaan. Suolatulle lohelle on joulun aikana kysyntää.

Strategiset kilpailutekijät kalastuksessa

Kalastus on hajautunut toimiala, sillä kenelläkään ei ole määräävää markkinaosuutta. Luonteenomaista on, että alallepääsyn esteet ovat matalat, lähes olemattomat. Kalastusta kohtaan tunnetaan mielenkiintoa, varsinkin harrastuskalastukseen.

Yrityksen tai yrittäjän kilpailutilanteeseen toimialalla vaikuttaa Porterin (1984) mukaan viisi strategista kilpailutekijää: alan sisäinen kilpailu, toimittajat ja ostajat, alalle tulokkaat sekä korvaavat tuotteet. Strategisia kilpailutekijöitä kalastuksessa ovat kalastajien keskinäinen kilpailu, resurssin eli kalavarojen saatavuus, saaliin markkinointi, alalletulon esteet sekä korvaavat tuotteet. Toimintaympäristön muutokset ja epävarmuustekijät vaikuttavat strategiavaihtoehtojen valintaan.

Hajautuneilla aloilla kilpailutilannetta voi Porterin mukaan kohentaa luomalla kokonaisuutta tai kokemusta tai keskittymällä tuote- tai asiakasryhmään. Differointi, eli uusien tuotteiden tai tuoteryhmien tarjonta, on toimialan kypsyysvaiheessa vaikea toteuttaa. Keskittyminen on haastattelujenkin mukaan varteenotettava vaihtoehto. Keskittymisstrategia tarkoittaa käytännössä sivuammattikalastusta. Kalastusta harjoitetaan vain sesongin aikana ja muuna aikana toimeentulo hankitaan muualta. Keskittymistä voidaan vielä tehostaa pyytämällä vain yhtä lajia ja valitsemalla vain tietyt ostajat tai ostajaryhmät.

Muita, kalastukseen soveltuvia strategisia toimenpiteitä hajautuneilla aloilla ovat integrointi ja kustannusten riisuminen. Selkeää kustannusjohtajan asemaa on kalastajana vaikea saavuttaa. Eteenpäin suuntautuva integraatio onkin usein esille nouseva kalatuotteiden jalostamisen vaihtoehto. Käytännön malleja kalastuksen ja jalostuksen yhdistämiseksi on muilla tavoin kartoitettu tarkemmin (Salmi J. ym. 1994). Muita eteenpäin suuntautuvan integraation vaihtoehtoja voisivat olla esimerkiksi markki-

nointi ja jakelu. Kalastustapahtuman tuottaminen matkailuyrittäjälle on niinkään integroitumista, mutta etäisemmälle toimialalle. Valikoivasti taaksepäin suuntautuva integraatio tarkoittaa siirtymistä raaka-aineen tuotantoon. Tässä tapauksessa kyseen tulisivat esimerkiksi istutukset, kalanviljely ja ravunviljely.

Toimialan kilpailutilanteeseen vaikuttavan viiden strategisen kilpailutekijän merkitys kalastuksessa painottuu vahvan perinteen vuoksi eri tavoin kuin liiketaloudessa yleensä. Alan sisäinen kilpailu ei ammattikalastajien omassa keskuudessa tunnu haastattelujen perusteella huolestuttavan kalastajia. Ammattikalastajat ovat keskenään Porterin tarkoittamia hyviä kilpailijoita, jotka edistävät koko toimialaa. Sivuummattikalastajat tai ns. pienimuotoista myyntikalastusta harjoittavat osa-aikakalastajat koetaan taas paikoin pahoiksi kilpailijoiksi, koska heidän ei tarvitse välittää hintatasosta eikä ammattikunnan toimeentulosta. Kalastajan vaikutusvalta ostajaan huononee osa-aikakalastajien kalatarjonnan vuoksi. Kalastuksessa resurssin saatavuus muodostaa toimialalle kriittisen ja strategisen kilpailutekijän. Kalakantojen pyyntikelpoisuus, vuodenaajoista ja biologisista syistä johtuva kausiluonteisuus ajaa kalastajat pyyntikohteesta toiseen sen mukaan, mitä kalaa on saatavilla. Resurssin saatavuudesta muodostuu elinkeinolle ensisijainen uhka, ellei kalakantoja pystytä pitämään pyyntikelpoisina istutuksin, säätelytoimin tai muuten pyyntikohteita lisäämällä.

Markkinointia ei haastatteluissa koettu kovin ongelmalliseksi. Vakavin haitta kalastajalle on kalan alhainen hinta. Jos kalaa tulee paljon, hinta laskee nopeasti. Kalasta saatavaa hintaa voi nostaa jalostamalla ja panostamalla markkinointiin. Kalastajien vaikutusvalta ostajiin on huono, koska kalan ostajat ovat keskittyneempiä kuin myyjät. Järjestäytyminen ja vaihtokustannukset eli tukkukauppiaalle kalantoimittajan vaihtamisesta aiheutuvat kustannukset, lisäisivät kalastajien vaikutusvaltaa kalatukuihin. Alalle tulemisen esteet ovat poikkeuksellisen alhaiset ja alalta poistumisen esteet korkeat. Ammattikalastus on korkean työttömyyden aikana puskuriammatti. Alalle voi syntyä ylikapasiteettia saatavilla olevaan resurssiin eli kalavaroihin nähden. Ylikapasiteetti ei poistu, koska kalastaminen jää helposti harrastukseksi vaikka päätyö siirtyisi muualle. Korvaavat tuotteet aiheuttavat ongelmia arvoketjun sekä alkua että loppupäässä. Kalastajien on sekä haastattelujen että tilastojen perusteella itse vaikea siirtyä muiden lajien kalastukseen. Korvaavia pyyntikohteita pitäisi kehittää. Toisaalta kalastajan tuote kilpailee muiden elintarvikkeiden kanssa.

Monimuotoisuus säilyy

Rannikkokalastukseen vaikuttaneet muutostekijät ovat voittopuolisesti vaikeuttaneet ammattimaista kalastusta. Käytännön strategiavalinnat ovat vähissä (Salmi P. ja Salmi J. 1995). Muutoksiin sopeutuminen ei ole ollut helppoa (Setälä 1996).

Erikoistuminen on toteutunut siten, että kalastaja on yhden lajin varassa ja yleisimmin Pohjanmaalla laji on siika tai lohi. Kilpailukykyä parantava erikoistuminen edellyttäisi vaihtoehtoisia pyyntikohteita. Pyynnin tehostaminen ei juuri ole mahdollista eikä ehkä järkevääkään. Pyynnin tehostamisesta ei synny kilpailuetua, koska kaikki muutkin tekevät samoin. Kalakantojen tila ja kalastuksen säätely estävät pyynnin tehostamisen jatkossa. Integroituminen taaksepäin esimerkiksi kalanviljelyyn vie toimialalle, jossa kilpailu on vähintään yhtä ankaraa kuin rannikkokalastuksessa. Integroituminen eteenpäin eli kalasta saatavan hinnan parantaminen jalostusastetta nostamalla tai markkinoinnin keinoilla saattaa joissain tapauksissa olla elinkelpoinen vaihtoehto. Vaihtokustannukset ja järjestäytyminen lisäisivät kalastajan vaikutusvaltaa ostajaan. Keskittyminen eli sesonkikalastus on toimiva ratkaisu rannikkokalastajan kannalta,

mikäli kannattavuus on ensisijainen tavoite. Sen edellytyksenä on muu toimeentulomahdollisuus kalastuskauden ulkopuolella.

Sivuelinkeinona ja harrastuksena kalastus jatkuu, koska muista tulolähteistä on jatkuvasti pulaa. Kalastuksen monimuotoisuus säilyy, mutta kalavaroista on jatkuva kilpailu ylikapasiteetin vuoksi. Kalastukseen liittyy paljon muita kuin taloudellisia arvoja ja siksi kalastuksen sopeutumiskyky ylittää taloudelliset edellytyksensä.

Kirjallisuus

Huhmarniemi, A. & Salmi, J. 1997. *Kaikki kalastaa siikaa*. Pohjanlahden siiankalastus kalastajien puheissa. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).

Huuhka, T. & Setälä, J. 1996. Kalaan vai kellon kanssa kilpaa. Ammattikalastajien mielipiteitä kalan laadusta, jalostuksesta ja markkinoinnista. Kala- ja riistaraportteja 73. 42 s.

Porter, M. E. 1984. Strategia kilpailutilanteessa. Toimialojen ja kilpailijoiden analysointitekniikat. Oy Rastor Ab, Helsinki. 431 s.

Salmi, J., Salmi, P. & Setälä, J. 1994. Ammattikalastajien kalan markkinointi. Ongelmat ja kehittämisedellytykset Pohjois-Satakunnan rannikolla. Kalatutkimuksia - Fiskundersökningar 83. 96 s. + 1 liite.

Salmi, P. & Salmi, J. 1995. Pyyntitapojen ja pyyntistrategioiden merkitys kalastusyritysten toiminnassa - Vuoksen vesistön ja Selkämeren ammattikalastuksen muutoksista. Julkaisussa: Pyyntitavat ennen ja nyt. Kalastusmuseoyhdistyksen julkaisuja 8, 67-78.

Salmi, J., Honkanen, A., Jurvelius, J., Moilanen, P., Salmi, P. & Vesala, K.M. 1996. Haastatteluja Hangosta Utsjoelle. Ammattikalastuksen profiilitutkimuksen metodiikkaa. Kalatutkimuksia 116, 25 s. + 4 liitettä.

Setälä J. 1996. Det första EU-året i statistikens ljus. Fiskeritidskrift för Finland 4, 12-14.

Toivonen, A.-L. 1996. Rannikkokalastuksen strategiat Pohjanmaalla. Kala- ja riistaraportteja 76, 37 s.

Vesala, K. M., Honkanen, A., Jurvelius, J., Salmi, J. & Salmi, P. 1996: Enemmän hinnan kuin luonnon armoilla. Ammattikalastajatutkimuksen kvalitatiivista metodiikkaa. Kala- ja riistaraportteja 61, 23 s.

Vanhassa vara parempi
Saaristomeren ammattikalastuksen muotokuva

Pentti Virtanen¹ ja Juhani Salmi²

¹ Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Rymättylän kalantutkimusasema, 21150 Röölä

² Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Reposaaressa toimipiste, Pleikinkatu 1, 28900 Pori

Johdanto

Saaristomereltä kalastetaan huomattava osa maamme silakka- ja kuhasaaliista (Moilanen ja Lappalainen 1995). Kalastuksen ohella saaristossa on perinteisesti harjoitettu pienimuotoista maataloutta ja vihannesviljelyä, mutta 1970-luvulta lähtien yleisesti myös kalankasvatusta (Eklund 1989). Ammattikalastuksen profiilitutkimusta varten haastateltiin Saaristomeren alueella 27 kalastusyritystä. Tutkimusalue käsitti Turun - ja Porin lääniin kuuluvan saaristoalueen, jossa itäisin kunta oli Kemiö ja läntisin Uusikaupunki. Alueen kalastajat voitiin jakaa pyyntitapojen perusteella kahteen ryhmään: troolikalastajiin (12 kalastajaa) ja muiden pyyntitaparyhmien kalastajiin (15 kalastajaa)¹ (kts. Salmi J. ym. 1996a). Tässä tutkimuksessa lomake- ja teemahaastatteluaineiston perusteella selvitettiin Saaristomeren pyyntistrategioita, kalastuksen ongelmia ja tulevaisuuden näkymiä.

Kalastuksen pariin heti koulun penkiltä

Haastateltujen kalastajien ikä vaihteli 27 ja 63 ikävuoden välillä keski-ikä ollessa 47 vuotta. Saaristomeren kalastajista 93 prosenttia asui maaseudulla. Troolikalastajista 17 prosenttia oli kaupunkilaisia, mutta myös ydinmaaseudulla ja saaristossa asuvia oli tavallista enemmän: 25 prosenttia. Kalastus oli yhtä kalastajaa lukuunottamatta suvun perinne. Puolet troolikalastajista mainitsi ryhtyneensä kalastajaksi ensisijaisesti suvun perinteen kannustamana. Kolmella neljästä pyyntitavan harjoittajasta kansa- tai kansalaiskoulu oli koulupohjana. Sen sijaan muihin pyyntitaparyhmiin kuuluvat pitivät ammatin kiinnostavuutta tärkeimpänä kannusteena. Heidän keskuudessaan ammattitai keskiasteen koulutuksen saaneita oli selvästi enemmän (33 prosenttia). Vain yksi haastatelluista 27 kalastajasta oli hankkinut kalatalouden ammattikoulutuksen.

Kalastukseen on ryhdytty ensisijaisesti työn ja toimeentulon takia. Kalastajista vain joka kymmenes mainitsi kalastuksen olevan vapaa-ajan harrastus, josta saa lisätuloa. Ammatissa kiehtoo ensisijaisesti kalastustyön itsenäisyys (59 prosenttia kalastajista). Joka kymmenes mainitsi ulkoilmatyön ammatin hyvistä puolista tärkeimmäksi. Kalastuksen taloudellista tuottoa yksikään kalastaja ei maininnut ammatin parhaimmaksi puoleksi. Sitoutuvuus ammattiin on suurempi Saaristomerellä kuin muilla merialueilla toimeentulolähteiden vähyyden vuoksi.

Troolikalastajista yhdellä kolmesta ja muilla pyyntimuodoilla kalastavista kolmella neljästä oli muita sivutuloja. Sivuvuodot olivat luonteeltaan lyhytaikaisia ja satunnaisia. Yleensä ne liittyivät maatalouteen ja vesiviljelyyn. Osa kalastajista oli aiemmin kokeillut myös palkkatyötä tai muuta yritystoimintaa, mutta he olivat palanneet kalastuksen pariin. Ainoastaan yhdellä haastatelluista oli vakituinen palkka- tai virkatyö. Yhteisöissä kalastuksen rinnalle päätoimista ammattia ei yleisesti hyväksytty.

¹ Muiden pyyntitaparyhmien kalastajat jakautuivat seuraavasti: sekä lohien ajoverkko- ja siimakalastajia että yhdisteryhmään kuuluvia oli kaksi. Muilla pyyntitavoilla kalastaneita oli yhdeksän, joista pääosa (6 kalastajaa) harjoitti silakan rysäpyyntiä. Pyyntitavan homogeenisuuden perusteella olisi ollut luontevaa ottaa otantaa suunniteltaessa Saaristomeren silakan rysäkalastus omaksi pyyntitaparyhmäkseen.

Saariston suojissa paritroolausta

Saaristomerellä oli haastattelua tehtäessä suunnilleen 300 ammattikalastajaa. Silakka oli useimmille pääammatikseen kalastaville tärkein saaliskohde. Päätoimisimpia olivat troolikalastajat, jotka jakaantuivat kahteen ryhmään: a) saariston sisällä ja b) avomerellä kalastaviin. Saaristossa kalastus on paritroolausta ja alukset ovat pienenhköjä. Useimmat saaristotroolarit kalastivat lähellä kalasatamaa jolloin ajomatkoista aiheutuvat kulut jäivät pieniksi.

”lyhyet matkat apajille.... peräpää melkein laiturissa.... ku me veretä trool ylös, ni se lähtee kahren tunnin pääst siit jo tukkuliikkeeseen ja ku me vere-tän yäl ni se kala menee seittämän aika filekoneeseen.”

Saariston suojissa kalastusta voitiin harjoittaa myös tuulisella säällä ja pienin pyynti-teknisin investoinnein. Keväällä kalastuksen parissa toimittiin lähes ympärivuorokautisesti. Syksyisin saaliit olivat pienempiä kuin keväällä ja saalis lajiteltiin lähes poikkeuksetta. Troolipyyntiä harjoitettiin niin pitkään kuin se on mahdollista ennen vesialueiden jäätymistä, mikä estää pyyntimuodon harjoittamisen ainakin muutaman viikon ajaksi.

Avomeripyynnillä voitu pidentää pyyntikautta

Aluksen kokoa kasvattamalla osa kalastajista saattoi pidentää pyyntimatkoja ja siten voitiin kalastuksen luonnonolosuhteista johtuvia seisokkipäiviä vähentää. Avomerellä vain harvoin harjoitettiin paritroolausta ja saalis lajiteltiin lähes poikkeuksetta. Avomerellä kalastus on ympärivuotista lyhyttä kesäajan taukoa lukuunottamatta. Matkat kalastuspaikoille kestävät jopa kymmenen tuntia ja kalastus tapahtui aluevesirajojen ulkopuolella. Näin toimittiin kun kalaa ei ollut rannikon tuntumassa tai kun saalis ei koostumukseltaan vastannut ostajan vaatimuksia. Yksi haastatelluista oli varustanut aluksensa kylmäruumalla, jolloin silakkaa voitiin varastoida pitemmäksi aikaa ja kalastusmatkoja voitiin pidentää. Toinen ratkaisu kalastusmatkojen pitenemisen tuomaan ongelmaan oli lämpöeristetty ruuma, joka oli muutamalla troolikalastajalla. Kannattavuutta on pyritty lisäämään hankkimalla troolauksessa tarvittavaa erikoiskalustoa ja suurentamalla troolin kokoa.

Haastatelluista kalastajista neljä oli investoinut lohien avomeripyyntiin. Pääosa kalastajista kalasti Selkämeren eteläosassa. Viimeisten viiden vuoden aikana lohien hinnan alenemisen ohella myös kalastuksen säätely on aiheuttanut ongelmia (kts. Varjopuro 1997) ja vähentänyt kalastajien halua jatkaa pyyntimuodon parissa.

Silakkaa paunetilla ja verkolla

Perinteisesti silakanpyyntiä on harjoitettu Saaristomerellä keväisin silakkarysillä ja muuna aikana silakkaverkoilla. Pelkästään verkoilla silakkaa ruokakalaksi kalastavia haastatteluissa oli mukana kaksi, molemmat ruotsinkielisen saariston alueella. Muut kalastajat kalastivat verkoilla toisen pyyntimuodon ohessa. Silakan verkkopyynti on työvaltainen pyyntimuoto, jossa saalis käytetään kokonaisuudessaan ruokakalaksi.

Silakan kevätkalastus tapahtuu Saaristomerien rannikolla avoperäisillä rysillä: pauneteilla. Vuotuiset saalismäärät vaihtelevat muutamasta sadasta kilosta kymmeneen tonniin pyydystä kohden. Pyyntimuodon koneellistumisen myötä eri työvaiheita on

voitu helpottaa ja nopeuttaa. Tämän ansiosta kalastaja on voinut kasvattaa paunettien määrää ja lisätä siten kalastuksen kannattavuutta. Paljon työvoimaa vaatinut talvinuottapyynti on 1980-luvulla ollut vähäistä leutojen talvien ja heikon kannattavuuden takia.

Suomukalasta lisäansiota

Vaikka silakka on useimmille saariston kalastajille keskeinen saaliskala niin rehusilakan markkinoinnin tyrehtyessä 1990-luvun alussa kalastajat joutuivat hankkimaan lisätuloa suomukalanpyynnistä. Saaliskohteiksi tulivat kuha ja made, joiden korkeat hinnat ovat lisänneet investointeja näiden kalalajien pyyntimuotoihin. Samaan aikaan tapahtunut kuhakannan voimistuminen Saaristomerellä ja sen elinalueen laajentuminen ulkosaaristoon on tarjonnut monelle kalastajalle uuden tulolähteen. Kuhankalastus korvasi monelle kalastajalle silakasta saatujen tulojen menetyksen. Kalastajat ovat viime vuosina investoineet kuhaverkkoihin ja samalla verkkojen korkeutta on lisätty. Mateen kalastus, joka ajoittuu markkinoiden kysynnän vuoksi sydäntalveen, jakaantuu rannikon matalissa lahdissa tapahtuvaan koukkukalastukseen ja syvemmillä alueilla verkkokalastukseen. Näistä koukkukalastuksen pienet investoinnit ovat lisänneet pyyntimuodon suosiota.

Silakankalastajilla kilpailua markkinoista

Silakan markkinoinnin vaikeutuminen tuli silakankalastajien puheissa keskeisenä argumenttina esiin. Syitä tähän etsittiin valtion harjoittamasta tukipolitiikasta, mikä etenkin 1980-luvun alussa kannusti rehusilakan pariin. Teollisuuskalan ja rehukalan kasvanut kysyntä houkutteli investoimaan silakankalastukseen. Jotkut myönsivät tehneensä hyvien saaliiden ja kysynnän huumassa väärä investointeja, joita ovat myöhemmin katuneet.

“ vi köpte oss då trålare sen hä I tiden, så börja vi fiska me den hä, någon trål, men att tyvärr så va de för lite fiske här innom skärs då. Vi måste till sluta ha ge opp me den, så ble den no sålda. O så blev de till tänk på någo annat, så blev, som sagt så bli några tri årena industrin efter de, o sen så ut här o där, o så börja vi me de här ” (muilla pyyntimuodoilla kalastava, jalostusta harjoittava)

Kalastuksen saalishuipun lyhytaikaisuus ja saaliista saatava hinta eivät tyydyttäneet haastateltavia. Vastaanottopisteiden jalostamiskapasiteetti laskee pyyntimuodon kannattavuutta ylimääräisen saaliin mennessä rehuksi. Saariston kalastajat pitävätkin rehukalastuksen mahdollista kieltämistä varsin kohtalokkaana. Hintaan ei juuri voitu vaikuttaa; oli kalastettava sen aikaa jolloin kalaa oli helpommin saatavilla.

Kalastajien keskinäinen yhteistyö rajoittui useimmiten samassa yhteisössä toimivien kalastajien yhteistyömuotoihin kuten lajittelukoneen vuorottaiskäyttöön, yhteiseen jäähilekoneeseen tai saaliin yhteiskuljetuksiin. Varsinkin troolikalastajat kokivat kalastajien keskinäisen markkinointiyhteistyön välttämättömänä.

“Me (kalastajat) sovitaan keskenään ja sit siält kalafirmasta sanotaan, että, se vähän riippuu ain vuoden ajankohdast, et jos se on alkukautta niin sit sanno sielt, et kuka menee ja.. me vähän jatketaan, kenel kalojaki... toisil on kaloja...toisil ei oo aina kaloja...(troolikalastaja)

Muilta alueilta kotoisin olevat kalastajat koettiin kilpailijoina ja heidän uskottiin myyvän saaliinsa alihintaan ja kilpailevan myös samoista markkinoista. Esimerkiksi 1980-luvulla alueella yleisesti kalastaneet Perämereltä kotoisin olevat alukset koettiin kilpailijoina.

Uusilla kalastajilla pula vuokravesistä

Vanhemmilta peritään pyyntivälineiden ohella usein myös oikeudet kalavesiin. Kalastajilla ei tavallisesti ole omia kalavesiä tai ne ovat pinta-alaltaan pieniä ja siksi he ovat vuokranneet kalavesiä yksityisiltä ja kalastuskunnilta. Lähes kolmella neljästä kalastajasta tärkein kalastus tapahtui vuokravesissä. Vähiten ongelmia oli trooli- ja rysäkalastajilla, jotka vuodesta toiseen kalastavat samoilla vesialueilla.

“rysälaskupaikat ja kaikki nää on vuokrattu ensiks viireks vuareks kerrallaan, nin ei ni niinkun kukkaan uus sitte pääse ja ku vanhalla kalastajalla o aina niin kauan, ku se halua kalastel, ni sil on aina enssijanen oikeus vuokrata se vesi uurelleen ja uurelleen”

Koska vesialueiden vuokrausoikeus siirtyy tavallisesti suvussa, uusien kalastajien tulo kalastuksen pariin on vaikeaa. Kalastusyhteisön ulkopuolelta kalastuksen pariin on hakeuduttava mahdollisesti alalla toimivien tuttavien tai sukulaisten avulla. Muutama kalastajista myönsikin, että vanhemman kalastajan oppipoikana oleminen on myöhemmin turvannut oikeuden kalavesiin: *“rysäpyyntiin pääsin kun vanha kalastaja kuoli ja rysäpaikat jäi käyttämättä”*. Etenkin kuhankalastuksesta kiinnostuneet havittelevat käyttöönsä parempia kalavesiä.

Kuhankalastajien ongelmana vetouistelu

Saariston verkkokalastajista useimmat mainitsivat vapaa-ajan kalastajat merkittävänä ongelmana. Väitettään he useimmiten perustelivat sillä, että vetouistelijat kalastaessaan aiheuttavat pyydysten rikkoutumista, koska he eivät piitanneet ammattikalastajien pyydysmerkeistä. Kalastajien mukaan vetouistelua harjoittavat eivät myöskään välitä kalastuslupa-alueiden rajoista. Eräs kalastaja mainitsi vapaa-ajankalastajien kalastavan sallittua suuremmilla verkkomäärillä. Myös nopeiden perämoottoriveneiden kaloille aiheuttama häirintä tuotiin haastatteluissa esiin.

Ongelmien ratkaisemiseksi monet esittivät tiiviimpää kalastuksen valvontaa. Kesällä kalastuksen valvonnan myönnetään olevan vaikeaa, koska vapaa-ajankalastajia on paljon. Eräs kalastaja ehdotti vapaa aikanaan kalastaville ja ammattikalastajille omia kalastusalueita.

Pyyntivälineistön ylläpito ja kehittäminen kiinnostaa

Useimmat saariston troolikalastajat haluavat jatkaa ammatiaan perinteiseen tapaan. EU:n liittymisen mukanaan tuomia velvoitteita ei koeta kovin mielekkäinä. Epävarmuudesta huolimatta nuoremmat troolikalastajat näkivät EU:n edellyttämät investoinnit myös mahdollisuutena: aluksen varustaminen kylmätiloilla mahdollistaisi pyyntistrategiset muutokset ja joustavammat edellytykset siirtyä uusille kalastusalueille ja markkinoinnin kehittämiseksi. Eräs troolikalastaja mainitsi vaihtoehtona turskan troo-

lipyyntin eteläisellä Itämerellä. Kaksi saaristotroolausta harjoittava kalastajaa on kiinnostunut investoimaan suurempaan alukseen. Toiselle troolikalastajista tämä mahdollistaisi siirtymisen avomeripyyntiin ja paritroolauksesta yksintroolaukseen. Toinen saaristossa troolilla kalastava perusteli investointitarvettaan sillä, että tilavammassa ruumassa tapahtuva kalankäsittely helpottuisi.

Nuoremmat troolikalastajat pyrkivät aktiivisemmin yritystoiminnan hallintaan: heillä on määrätietoinen halu tehdä aluksiin ja tekniikkaan liittyviä investointeja. Tällöin yhtenä varteenotettavana vaihtoehtona on pyyntistrateginen muutos. Näin uudistamalla toimintaansa he uskovat ylläpitävänsä kilpailukykyä myös jatkossa.

Muihin pyyntitaparyhmiin kuuluvat kalastajat olivat kiinnostuneita lähinnä pyyntikalustoon kohdistuvista investoinneista tai pyyntitekniikan kehittämisestä. Myös heidän tulevaisuutta koskevat puheensa olivat sävyiltään pessimistisiä.

Aktiivinen markkinointi ja markkinointiyhteistyö tavoitteena

Lomakehaastattelussa troolikalastajista yli puolet (58 prosenttia) mainitsi joko kalan aktiivisen markkinoinnin tai kalastajien keskinäisen markkinointiyhteistyön tärkeimmäksi kiinnostuksen kohteekseen. Kalastajat yleisesti tiedostavat omatoimisen jalostuksen ja markkinoinnin yhdeksi vaihtoehdoksi kalastuksen kannattavuuden ylläpitämiseksi. Joka viides Saaristomerен kalastaja mainitsi lomakehaastattelussa kalan jalostuksen tärkeimmäksi kehittämiskohteekseen. Asenne heijastaa pikemmin kalastajan yleistä asennetta kuin omakohtaisia tavoitteita. Laadullisesta aineistosta kuitenkin ilmeni, että usein heiltä puuttui konkreettiset investointi- ja jalostussuunnitelmat. Alalla vallitseva kilpailu koetaan liian kovana eikä siksi uskalleta tehdä investointeja.

Jalostukseen aiemmin investoineet ja vakaan asiakaskunnan saavuttaneet yritykset suhtautuivat tulevaisuuteen positiivisemmin. Laaja valikoima erilaisia silakkajalosteita ja vakiintunut asiakaskunta takaa kilpailuedun uusiin yrittäjiin verrattuna. Samalla he kuitenkin pyrkivät aktiiviseen tuotekehittelyyn.

Kalastajat suhtautuivat epäillen kalastuksen ja kalastusmatkailun yhteensopivuuteen. Matkailijoiden uskotaan haittaavan kalastusta ja kalastusalueet eivät sovellu hyvin matkailijoiden tarpeisiin. Muun yritystoiminnan harjoittaminen kalastuksen rinnalla koettiin mahdottomana, koska se estäisi keskittymästä varsinaiseen kalastukseen. Haastatelluista kolme kalastajaa suhtautui myönteisesti kalastusmatkailun kehittämiseen. Kahdella kalastajista oli jo ennestään kokemusta matkailuyrittämisestä maatila-matkailun yhteydessä, ja siksi toiminnan laajentaminen kalastusmatkailuun nähtiin luonnollisena liitännäiselinkeinona.

Kalastus staattista ja ammattimaista

Saaristomerен kalastajat ovat kehittäneet kalastusstrategiansa paikallisiin olosuhteisiin sopiviksi ja suhtautuvat pyyntimatkojen ulottamiseen toisille kalastusalueille tarpeettomina ja lisäinvestointeja aiheuttavina. Silakan rysäpyynti on vahvasti sidoksissa kahteen alueella toimivaan kalanjalostusyritykseen, jotka tarvitsevat filettä ja mätää jalostustoiminnassaan. Alueella harjoitettavat pyyntitavat ovat säilyttäneet asemansa paremmin kuin muilla rannikonosilla (kts. Salmi J. ym. 1996b).

Vuokravesijärjestelmä kannustaa kalastamaan mahdollisimman tehokkaasti, mutta toisaalta vähentää kalastajien pyyntistrategisia vaihtoehtoja. Koska järjestelmä on luonut ammattikalastuksesta ammattimaisempaa se on samalla taannut mahdollisuuden suunnitella kalastusta pitkäjänteisemmin kuin muilla rannikonosilla. Jatkossa EU:n alusten varustukselle asettamat velvoitteet johtanevat alusten koon kasvattamiseen ja varustetason nousuun. Tämä puolestaan lisää saariston troolikalastajien edellytyksiä ulottaa pyyntimatkat myös muille merialueille.

Kirjallisuus

- Eklund, E. 1989. Skärdgårdspolitikens förändrade villkor. Nordenskiöld-samfundets tidskrift 49 (suppl), 65-76.
- Moilanen, P. & Lappalainen, A. 1995. Ammattikalastus merialueella. Kirjassa: Kala ja riista kartalla. Alueellista tietoa suomalaisesta kalataloudesta ja metsästyksestä. Riistan- ja kalantutkimus. SVT. Ympäristö 1995:12.
- Salmi, J., Honkanen, A., Jurvelius, J., Moilanen, P., Salmi, P. & Vesala, K.M. 1996a: Haastatteluja Hangosta Utsjoelle. Ammattikalastuksen profiilitutkimuksen metodiikka. Kalatutkimuksia 116, 25 s. + 4 liitettä.
- Salmi, J., Salmi, P. & Moilanen, P. 1996b: Kalastusyriyten voimavarat. Katsaus ammattikalastuksen profiilit -tutkimuksen lomakehaastatteluiden tuloksiin. Kala- ja riistaraportteja 68, 40 s. + 6 liitettä.
- Varjopuro, R. 1997. *Nyt se sanotaa tyl tualt aika lail ylhäält taholta*. Lohenkalastajien näkemyksiä säätelystä ja sen taustoista. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).

Suomenlahden lohenkalastajat Ammatista vapaa-ajan harrastukseen

Maria Kallio¹ ja Jukka Pönni²

¹ Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Hangon toimipiste, Satamakatu 1, 10900
Hanko

² Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Valkon toimipiste, troolisatama, 07910 Valko

Johdanto

Tämä raportti liittyy osana laajempaan, vuosien 1994 ja 1995 aikana toteutettuun Ammattikalastuksen profiilit-tutkimukseen, jonka aineisto koostuu sekä lomakehaastatteluista että samassa yhteydessä nauhoitetuista teemahaastatteluista (kts. esim. Salmi J. ym. 1996a). Lisäksi hyödynnettiin Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen ammattikalastusta koskevia saalistilastoja. Tässä katsauksessa keskitytään pelkästään Suomenlahdella lohta kalastavien ryhmään. Näillä kalastajilla lohisaaliin arvo kokonaissaaliista oli vähintään puolet ja asuinalueena Suomenlahti. Ryhmän lopullinen otoskoko henkilökohtaisessa haastattelussa oli 27 kalastajaa, joista yksi kieltäytyi teemahaastattelusta. Haastatellut kalastajat jakautuivat asuinpaikkansa mukaan seuraavasti: Kotkan seutu 17, Helsinki viisi, Hangon alue kolme ja Pellinki kaksi kalastajaa.

Tällä raportilla pyritään hahmottamaan Suomenlahden lohenkalastuksen rakennetta, kalastajaprofiilia ja taloudellisia resursseja pääasiassa kvantitatiivisen aineiston (lomakehaastattelut) perusteella, kvalitatiivista aineistoa (nauhoitetut teemahaastattelut) tukena käyttäen. Muutamat haastattelujen teemoista (esim. luonnonlohen suojeleluun ja kiintiöihin liittyvät) olivat Suomenlahden lohenkalastajan näkökulmasta epäolennaisia, eikä niihin yleensä haluttu ottaa kantaa.

Kalastus painottuu itäiselle Suomenlahdelle

Vuonna 1994 Suomenlahdella oli 131 lohta kalastavaa kalastusyritystä. Yleisin yritysmuoto oli ammatinharjoittaja (73 prosenttia). Viidennes kalastajista oli perustanut kommandiittiyhtiön, ja loput olivat yritysmuodoltaan toiminimiä. Avoimia yhtiöitä tai osakeyhtiöitä ei ollut. Suomenlahden lohenkalastajat ovat pyyntitavoiltaan heterogeenisiä. Yksinomaan lohen avomerikalastusta (lähinnä siimoilla kalastavia) oli 22 kalastusyritystä. Lohen rannikkokalastusta harjoitti yrityksistä 64 ja loput 45 kalastivat lohta sekä avomerellä että rannikolla. Lohenkalastus painottuu vahvasti itäiselle Suomenlahdelle: 70 prosenttia pyyntitaparyhmän kalastajista asuu ja/tai kalastaa Kotkan seudulla.

Suomenlahden ammattikalastuksen lohisaalis pyydetään nykyisin pääasiassa lohirsällä; lohisiimalla ja ajoverkolla saaliista pyydetään noin neljännes. Muilla pyydyksillä (lähinnä siikarysällä) saatu lohisaalis muodostaa noin 6 prosenttia ammattikalastuksen kokonaissaaliista. Yli puolet (56 prosenttia) ammattikalastuksen lohisaaliista saatiin vuosien 1992-1995 saalistilastojen mukaan pyyntiruuduilta 55-57, jotka ovat Pyhtään, Kotkan ja Haminan edustoilla. Sen sijaan Helsingin edustalta, jota edustavat ruudut 53, 54, 63 ja 64, saatiin vain hieman yli neljäsosa (28 prosenttia) lohisaaliista. Hangon edustalta (ruutu 62) kalastettiin 16 prosenttia saaliista.

Ennen 1980-lukua Suomenlahdella harjoitettu lohenkalastus oli pääasiassa siimapyyntiä ja se perustui lähinnä silloisen Neuvostoliiton istutuksiin. Suomenlahden lohisaalistaso vaihteli tuolloin 60-100 tonnin välillä. Suomen vuonna 1979 aloittamat nevanlohi-istutukset nostivat kokonaissaaliin (ammatti- ja vapaa-ajan kalastus) 1980-luvun puolivälin jälkeen 300-400 tonniin. Samoihin aikoihin elpyi myös lohen loukkukalastus (lohirsä), jota vastaava isorysäkalastus oli loppunut 50-luvulle tultaessa Kymijoen luonnonkannan tuhouduttua. Poikkeuksellisen hyvien olosuhteiden ansiosta 1990-luvun alussa kokonaissaalis nousi 600 tonniin, josta se on kuitenkin pienentynyt

(Ikonen 1996). Viime vuosina Suomenlahden ammattimainen lohisaalis on ollut 200-300 tonnin tasolla.

Kalustoa jäänyt laituriin

Suomenlahden lohenkalastajilla koko kalastusomaisuuden käypä arvo oli kaikista pyyntitaparyhmistä toiseksi suurin troolikalastajien jälkeen; keskimäärin 590 000 markkaa kalastajaa kohti. Joka viidennen kalastajan kalastusomaisuuden arvo oli alle 200 000 markkaa. Joka neljännellä kalastusomaisuuden arvo oli yli 600 000 markkaa. Alusten osuus kalastusomaisuuden arvosta oli vajaa puolet (43 prosenttia) ja pyydysten noin neljännes. Pyyntitaparyhmän kalastajilla oli lohen ajoverkko- ja siima-aluksia yhteensä 82 kpl (käytössä 70 kpl) ja muita lohenpyyntialuksia 125 kpl (käytössä 121 kpl). Silakan troolialuksia oli 31 kpl (käytössä 4 kpl) ja muita aluksia 92 kpl (käytössä 89 kpl). Kiinteän omaisuuden osuus oli viidennes, ja muun irtaimen osuus 14 prosenttia.

Käytössä olleiden alusten arvosta 77 prosenttia oli ajoverkko- ja siima-aluksissa. Ainaakin tilapäisesti vuonna 1994 kalastukseen käyttämättä jääneitä aluksia oli kaikista pyyntitaparyhmistä eniten Suomenlahden lohenkalastajilla. Laituriin jääneet alukset olivat pääasiassa troolialuksia (n. 80 prosenttia käyttämättä olleiden alusten arvosta). Noin puolet käytössä olleiden pyydysten arvosta oli lohipesissä ja viidennes lohiryysissä. Noin kolmannes käyttämättä olleiden pyydysten arvosta oli trooleissa. Lähes puolella kalastajista (45 prosenttia) oli varastoon jääneitä silakkatrooleja.

Runsaat puolet (56 prosenttia) kalastajista oli rahoittanut investointejaan ottamalla velkaa. Pääosalla kalastajista velat olivat alle 100 000 markkaa. Tuettuja lainoja oli saanut alle puolet (45 prosenttia) ja niiden osuus oli hieman suurempi kuin muiden lainojen, joita oli saanut 38 prosenttia kalastajista. Investointiavustuksia oli saanut vain joka kymmenes. Teemahaastattelujen perusteella ilmeni, että moni kalastaja ei ollut joutunut ottamaan velkaa kalastustaan varten tai vain vähäisiä määriä ja investoinnit oli kustannettu pääammatista saaduilla palkkatuloilla. Moni ei myöskään ollut hakenut investointiavustuksia, koska niiden saamista pidettiin epätodennäköisenä.

Suuremmat ansiot rannikkopyynnistä

Yli puolet (56 prosenttia) Suomenlahden lohenkalastajista sai pääasiallisen toimeentulonsa kalastuksesta. Noin joka kymmenes sai kalastuksesta 20-49 prosenttia kokonaistuloista. Runsaalle neljännekselle (28 prosentille) kalastajista kalastustulo jäi alle viidennekseen kokonaistuloista. Vuonna 1994 kalastajista oli 7 prosenttia ollut kokonaan kalastamatta.

Suomenlahden lohenkalastajien liikevaihto muodostui etupäässä tuorekalojen myyntituloista. Elinkeinon tukimuodoilla oli vain vähäistä merkitystä (keskimäärin 2 prosenttia liikevaihdosta). Liikevaihdossa oli suuria eroja riippuen pyyntitavasta. Suurin liikevaihto (195 000 mk) oli rannikkokalastusta harjoittavilla. Niillä kalastajilla, jotka harjoittivat sekä rannikko- että avomerikalastusta, liikevaihto oli 67 500 markkaa. Pienin liikevaihto (15 000 mk) oli lohta yksinomaan ajoverkoilla ja siimoilla kalastavilla.

Kalastuskustannusten osuus liikevaihdosta oli rannikkokalastajilla 45 prosenttia. Niillä kalastajilla, jotka harjoittivat sekä avomeri- että rannikkokalastusta, kalastuskustannusten osuus oli noin puolet. Avomerikalastajilla vastaava osuus oli suurin; 63

prosenttia. Polttoainekustannusten osuus kustannuksista oli kaikista pyyntitaparyhmistä suurin Suomenlahden lohenkalastajilla (kts. Salmi J. ym. 1996b), keskimäärin 32 prosenttia. Polttoainekustannusten osuus kokonaiskustannuksista oli suurin (41 prosenttia) niillä kalastajilla, jotka harjoittivat sekä rannikko- että avomeripyyntiä. Avomerikalastajilla polttoainekustannusten osuus kustannuksista oli 31 prosenttia ja pienin rannikkokalastajilla: 24 prosenttia.

Vain yksi kalastaja kymmenestä mainitsi kalastuksensa päämääräksi mahdollisimman suuret ansiot. Seitsemälle kymmenestä päämääränä oli toimeentulon kannalta riittävät ansiot. Kalastusansioissa oli suuria eroja. Keskimääräinen verotettava vuosiansio yksinomaan rannikkokalastusta harjoittavilla oli 107 000 markkaa. Niiden kalastajien, jotka harjoittivat sekä avomeri- että rannikkokalastusta, keskimääräinen ansio oli 33 500 markkaa. Avomerikalastajat pääsivät keskimäärin 5 500 markan ansioihin. Neljällä viidestä Suomenlahden lohenkalastajista oli muita tulonlähteitä. Lähes puolet (47 prosenttia) kalastajista oli saanut ammatti- tai keskiasteen koulutuksen. Joka neljännelle kalastajalle muu tulonlähde oli palkkatyö. Kalankasvatuksesta sai lisäansioita joka viides kalastaja, ja muuta yritystoimintaa harjoitti vajaa neljännes. Eläkkeellä oli kymmenen prosenttia kalastajista. Virkatyöstä ja maatilataloudesta sai lisäansioita kummastakin 3 prosenttia kalastajista. Sama osuus kalastajista sai työttömyyskorvausta.

Avomerikalastus usein harrastus

Syy avomerikalastajien pieniin kalastusansioihin on tämän pyyntitavan harjoittajien sivuammattimaisuus. Tyypillinen Suomenlahden lohen avomerikalastaja asuu Kotkassa ja saa palkkaa päätoimisesta palkkatyöstä. Kalastus on aloitettu usein lisätulojen hankkimiseksi tai se on aina ollut harrastus. Vaikka lomakehaastatteluiden tuloksissa vain 18 prosenttia mainitsi kalastuksensa päämääräksi vapaa-ajan harrastuksen, josta saa lisätuloa, teemahaastattelujen perusteella noin kolmasosa piti kalastustaan nykyisin lähinnä harrastuksena - lohisiimalla kalastaneista jopa kaksi kolmasosaa.

Lohisaaliiden noustua 1980-luvun alussa ja hinnan ollessa korkealla oli sivuammattimaisen lohenkalastuksen harjoittaminen kannattavaa; pienillä ponnistuksilla päästiin kohtuullisiin lisätuloihin ja alkuinvestoinnit pystyttiin rahoittamaan tai lainoittamaan palkkatulojen turvin. Suurella osalla haastatelluista olikin muihin pyyntitaparyhmiin verrattuna korkeahko koulutustaso; he olivat palkkatyössä käyviä, joilla usein vuorotyön ansiosta oli pitkiä vapaa-ajan jaksoja, joka puolestaan mahdollisti osa-aikaisen kalastamisen.

Itäisen Suomenlahden erityispiirteenä on kapea avomerialue, jossa siima- ja ajoverkopyynti olisi vaikeaa ilman Venäjältä vuokrattuja kalastusalueita (erityisesti sopimusalueet B ja C, jotka sijaitsevat Suursaaren molemmin puolin). Vuokra-alueiden käyttöoikeus perustui aiemmin ammattikalastuskäytössä olevien alusten rekisteriin, eli ns. SF-rekisteriin kuulumiseen, johon vain ammattikalastajat kelpuutettiin. Lomakehaastatteluissa 69 prosenttia Suomenlahden lohenkalastajista mainitsi pääasialliseksi kalastusalueeksi valtion yleisvesialueen.

Lohen hinnan lasku teki avomerikalastuksesta heikosti kannattavaa. Hinnan laskemisen myötä on myös RKTL:n tilastojen mukaan Suomenlahdella etenkin alle puolet kokonaistuloistaan kalastuksesta saavien lukumäärä vähentynyt vuoden 1980 tasosta, jyrkimmin vuosien 1987 ja 1990 välillä, jolloin myös lohen hinnan aleneminen oli voimakkainta.

Erityisesti polttoainekustannusten nousun johdosta pyynnin määrä oli vähentynyt, mutta haastattelujen ajankohtana osa-aikaista kalastusta ei haluttu SF-rekisteristä poistamisen pelossa lopettaa, sillä se olisi merkinnyt vuokra-alueiden käyttöoikeuden menettämistä. Toisaalta muutamien lamavuosina työttömiksi jääneiden siimakalastajien epävarmuutta lisäsi pelko päivärahojen menettämisestä kalastustulojen kasvaessa. Tämä ei houkutellut heitä tehostamaan kalastustaan haluistaan huolimatta.

Nykyisen FIN-rekisteröinnin myötä on toistaiseksi kaikilla sen piiriin kuuluvilla, joilla on kalastustuloa ja avomeripyyntiin soveltuva alus, oikeus kalastaa vuokra-alueilla ilmoitettuaan aikeistaan etukäteen elinkeinopiirille ja ilmoittauduttuaan kalastusmatkoillaan merivartiostolle. Vuoden 1997 alussa voimaan tulleen asetuksen mukaan ammattimaisilla pyydyksillä voi edelleen kalastaa edellyttäen, että kalastuksesta saatu tuotto on vähintään 15 prosenttia kokonaistuloista. Tämä tulee karsimaan romutuskorvausten myötä suuren osan sivuammattimaisista avomerikalastajista.

Rannikkokalastus päätoimisempaa

Rannikkokalastajat saavat avomerikalastajia suuremman osan tuloistaan kalastuksesta ja teemahaastattelujen perusteella luokiteltuina olivat useammin myös päätoimisia. Useimmat lohen rannikkokalastajat kalastavat pääasiassa kudulle nousevaa lohta lohiloikuilla ja jonkin verran myös lohipesillä. Loukkukalastuskausi kestää kuitenkin vain toukokuulta elokuulle ja monet päätoimisesti kalastavat harjoittavatkin lisäksi lohen avomeripyyntiä keväisin ja syksyisin sekä kohdistavat pyyntiään myös muihin lajeihin.

Loukku on pyydyksenä tehokas: noin kolmasosa pyyntitaparyhmän kalastajista kalastaa suuren osan Suomenlahden lohisaaliista. Pyydysten määrää rajoittaa niiden korkea hinta ja yleisvesille myönnettyjen lupien rajallinen määrä; useiden mielestä loukkuja oli jo liikaa. Loukuilla kalastavat valittivat etenkin polttoaine- ja pyydyskustannusten kasvua ja kannattavuuden heikkenemistä. Suurimman uhan toimeentulolle muodosti kuitenkin norjalaisen tuontilohen ja kirjolohen aiheuttama hinnan aleneminen.

Päätoimisesti kalastavat kokivat osa-aikaisten avomerikalastajien polkevan kalan hintoja ja jotkut osa-aikaiset rysäkalastajat kilpailivat luvista ammattilaisten kanssa. Paikoin loukkukalastuksen ongelmana olivat myös hylkeet, jotka syövät osan saaliista ja rikkovat pyydyksiä - korvauksia ei kuitenkaan maksettu, eikä hylkeitä saanut tappaa.

Kannattavan kalastuksen ylläpito vaatii lisäinvestointeja

Kolmella neljästä (78 prosentilla) kalastajasta oli investointiaikeita vuosille 1995-1999. Sellaisia kalastajia, jotka eivät aio investoida, oli kaikista pyyntitaparyhmistä eniten Suomenlahden lohenkalastajissa. Suomenlahden lohenkalastajat korostivat taloudellisia riskejä ammatin huonoimmaksi puoleksi. Tarvetta investointeihin oli silti kaikilla. Ensisijaisia mielenkiinnon kohteita olivat investoinnit pyyntikalastukseen, kalan aktiiviseen markkinointiin sekä kalankasvatukseen. Muita investointikohteita olivat kalan jalostus ja kalastusmatkailu.

Suomenlahden lohenkalastajien investointitarpeet viiden lähivuoden osalta olivat yhteensä 37,7 miljoonaa markkaa. Tästä summasta kohdistuu olemassa olevaan kalastukseen ja kalankasvatukseen kumpaankin lähes kolmannes. Investointitarve oli Suomenlahden lohenkalastajilla keskimäärin 288 000 markkaa kalastajaa kohti. Vaikka

investointitarve oli näinkin suuri, teemahaastatteluista ilmenee, että monen kalastajan mielestä epävarman tulevaisuuden vuoksi (mm. EU ja kalan alhainen hinta) riskinotto-
toraja velanotossa saattaisi liikkua 50 000 -100 000 markan välillä.

Teemahaastatteluista ilmenee, että kalastajien riskinottokynnys oli alhaisempi vielä 1980-luvulla, kun lohesta sai paremman hinnan. Kalastuksen kannattavuutta voisi ehkä parantaa, mutta se vaatii lisäinvestointeja. Niihin ei kuitenkaan välttämättä uskal-
leta ryhtyä, koska Suomenlahden lohenkalastaja näkee tulevaisuutensa epävarmana.

Suomenlahden lohenkalastajien suhtautuminen kalastuksensa tulevaisuuteen oli useimmiten pessimistinen, mutta kalastusta ei kuitenkaan kokonaan haluta lopettaa. Monilla harrastajilla ja sivuammattilaisilla kalastus on suvun perinne. Silti useimpien lapset eivät ole alasta kiinnostuneita eikä kalastusta heidän tulevaisuudeksi ammatikseen toivota. Kalastajan ammattia pidetään aitona ja rehellisenä, mutta toimeentulon kan-
nalta näköalattomana. Suomenlahden lohenkalastajista 64 prosenttia mainitsi ammatin parhaaksi puoleksi työn itsenäisyyden; tämän voisi tulkita myös palkkatyöläisen nä-
kökulmasta arjesta irrottautumiseksi, joka Suomenlahtea koskeneessa virkistyskalas-
tustutkimuksessa todettiin merkittäväksi kalastuksen motiiviksi (Lappalainen ja Pönni 1996).

Kirjallisuus

Ikonen, E. 1996. Lohi- ja Meritaimenistutusten tuloskehitys. Teoksessa: Makkonen, J. & Pursiainen, M. (toim.) 1996. Istutuspoikasten elinkaari -mätimunasta saaliiksi. Val-
tion kalanviljelyn neuvottelupäivät. -Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Kalatut-
kimuksia 110, 74-75.

Lappalainen, A. & Pönni, J. 1996. Suomenlahti kalastajan silmin - Tutkimus Suo-
menlahden likaantumisesta ja vapaa-ajankalastuksesta. -Riista- ja kalatalouden tutki-
muslaitos. Kalatutkimuksia 107, 44 s. + 1 liite.

Salmi, J., Honkanen, A., Jurvelius, J., Moilanen, P., Salmi, P. & Vesala, K.M. 1996a. Haastatteluja Hangosta Utsjoelle. Ammattikalastuksen profiilitutkimuksen metodiik-
kaa. Kalatutkimuksia 116, 25 s. + 4 liitettä.

Salmi, J., Salmi, P. & Moilanen, P. 1996b. Kalastusyrittysten voimavarat. Katsaus
ammattikalastuksen profiilitutkimuksen lomakehaastatteluiden tuloksiin. Kala- ja
riistaraportteja 68, 40 s. + 6 liitettä.

Ammattikalastuksen profiilit -tutkimuksen kvalitatiivinen osuus: metodinen yleisarvio

Asmo Honkanen¹ ja Kari Mikko Vesala²

¹ Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, PL 202, 00151 Helsinki

² Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos, PL 4, 00014 Helsingin Yliopisto

Johdanto

Ammattikalastuksen profiilit -tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa kalastuselinkeinojen muutospaineiden synnyttämiin tarpeisiin. Osa muutosta on yhteiskunnan pyrkimys yhä tiiviimmin ohjata kalastusta, mikä edellyttää päätöksenteolta ammattikalastuksen rakenteiden ja toimintaedellytysten sekä kalastajakunnan ajattelutapojen tuntemusta (kts. Salmi P. ym. 1997).

Tilatut, käytännön tarpeista nousevat projektit toteutetaan usein selvitysluonteisesti keräämällä varsin tarkoin määriteltyihin kysymyksiin vastaavaa tietoa. Ammattikalastuksen profiilit -projektin erityispiirteenä oli yleisen tason kysymys kalastajien näkökulmasta omaan elinkeinoonsa, toisin sanoen kysymys johon on hankala vastata esimerkiksi strukturoitujen tiedonkeruumenetelmien avulla. Kuten muun muassa Varjopuron (1997) tarkastelu lohenkalastajista osoittaa, kalastajat kokevat itsensä ja viranomaisten välillä vallitsevan perustavaa laatua olevan etäisyyden ja intressien erilaisuuden. Heidän mielestään päätöksenteko tapahtuu ilman riittävää tuntemusta käytännön kentästä.

Projektissa haluttiinkin saada tietoa ammattikalastajien oman arkikokemuksen kannalta olennaisista näkökohdista. Tällainen tavoite edellytti kvalitatiivista tutkimusosuutta, jossa pääpaino on olennaisten seikkojen etsimisessä, ei jo tiedettyjen seikkojen mittaamisessa.

Tässä kirjoituksessa luomme yleisarvion projektin kvalitatiivisen osuuden toteutukseen. Arviossa on hyödynnetty myös osaprojekteista laadittuja erillisiä selontekoja menetelmien käytöstä ja niihin liittyvistä kokemuksista.

Lähestymistavan valinta

Kvalitatiivinen tutkimusote ei ole ollut tavallista kalatalouden tutkimuksessa. Valmiita malleja ei ole saatavilla vaan tutkimusasetelman luonne on mietittävä huolellisesti alusta alkaen.

Kvalitatiivisen tutkimuksen kenttä on yhteiskuntatieteissä ongelmallinen. Usein käytetään yksinkertaistettuja menettelytapoja ilman riittävää metodologisten periaatteiden pohdintaa. Esimerkiksi kerätään laaja aineisto ilman systemaattista käsittelystrategiaa ja päädytään esittämään vaikutelmanomaisia tulkintoja (Ehrnroth 1990). Toisaalta on olemassa pitkälle kehiteltyjä lähestymistapoja jotka soveltuvat nimenomaan tietäntyyppiseen kysymyksenasetteluun (Tesch 1990, Alasuutari 1993). Kulloiseenkin tarpeeseen sopivan lähestymistavan valinta ei suinkaan ole itsestäänselvää.

Projektin tavoitteena oli saada koko kalastajakuntaa ajatellen relevantti aineisto, mikä tarkoitti varsin laajan aineiston keruuta. Aikataulu oli kuitenkin tiukka ja ottaen huomioon käytössä olleet tutkijaresurssit, vaatimus yksinkertaisesta mutta toimivasta lähestymistavasta oli ilmeinen. Aineiston keruu ja analyysi oli suunniteltava realistisesti toteutettavaksi.

Aineisto päätettiin kerätä avoimella teemahaastatteluperiaatteella (kts. Hirsjärvi-Hurme 1985, Eskola ja Suoranta 1996). Lähtökohtana oli joukko etukäteen asetettuja teema-alueita, joiden ei kuitenkaan ollut tarkoitus rajata haastateltavien puhetta ja mielipiteiden esiintuomista. Aineiston luokittamisen lähtökohdaksi valittiin sisällöllinen analyysi, jossa etsittiin kerätyssä aineistossa esiintyvien keskustelulisäältöjen

mahdollisimman kattava jäsennys. Aineisto järjestettiin osakokonaisuuksiin tämän jäsennuksen mukaisesti (Vesala ym. 1996).

Näillä valinnoilla saatiin aikaan kalastajien puheesta koostuva, sisältöluokituksen kautta hallittavissa oleva aineisto, joka jo sinänsä kertoo kalastajien näkökulmasta (so. kokemuksista, mielipiteistä, ajattelutavoista ja arkitodellisuudesta). Toisaalta valintoja ei sidottu tarkempiin teoreettisiin kysymyksenasetteluihin tai rajauksiin, joten aineiston hyödyntäminen erilaisista täsmällisemmistä, tulkitsevista perspektiiveistä oli edelleen mahdollista. Yhdeksi mahdolliseksi osaprojekteissa käytettäväksi analyysitavaksi esitettiin argumentaatioanalyysiä (Vesala ym. 1996).

Toteutuksen toimivuus

Haastattelijat olivat RKTL:n eri toimipaikkojen henkilöstöä. Useimmilla ei ollut aikaisempaa haastattelukokemusta. Haastattelukoulutus käsitti yleisohjeistuksen teema-haastatteluun ja teknisen toteutuksen. Kaikilta osin haastatteluissa ei päästy avoimen ja monipuolisen keskustelun tasolle vaan tyydyttiin alkuperäisten teemojen läpikäyntiin. Haastatteluharjoittelun osuus koulutuksessa olisikin voinut olla laajempi. Toisaalta myös haastateltavien suhtautuminen haastatteluun vaikuttaa lopputulokseen. Kokonaisuutena ottaen haastatteluaineisto on kuitenkin varsin uskottavasti ja monipuolisesti kalastajien ääntä ilmentävä. Selvää toki on, että aineisto ei tyhjennä kenenkään yksittäisen haastateltavan näkemyksiä eikä kata kaikkia mahdollisia puheenaiheita.

Haastattelunauhoitusten purkaminen tekstiksi on työläs prosessi. Projektin aikataulun vaatima ratkaisu nauhojen litterointiin oli tarkkuus, jossa keskityttiin puheen (sanatarkkoihin) sisältöihin, mutta ei esimerkiksi äänenpanoihin, taukoihin tai muihin oheiskielellisiin elementteihin. Tämä valinta tarkoitti mm. keskusteluanalyttisten tulkintakehysten (kts. esim. Silverman 1993) syrjäytymistä, tosin alkuperäisten nauhoitusten olemassaolo pitää jatkossa avoimna tällaisten lähestymistapojen käytön mahdollisuuden. Osaprojekteissa käytettyihin analyysimetodeihin nyt käytetty litterointitarkkuus on varsin riittävä.

Kvalitatiivisen tutkimuksen arvioimisessa usein pohdittuja seikkoja ovat tutkimuksen edustavuus ja yleistettävyyden (Eskola ja Suoranta 1996). Vaikka projektissa haastateltiin noin kymmenesosaa suomalaisista ammattikalastajista niin meri- kuin sisävesialueilla, ei tilastologiikan kaltaista edustavuus- ja yleistettävyyttä silti ole perusteltua esittää. Periaatteessa on mahdollista, että eri haastateltavilla ja erilaisella haastattelustrategialla saataisiin toisenlaisia tuloksia. Edellä mainitut valinnat joka tapauksessa rajasivat aineiston tietyllä tavalla. Toisaalta kysymyksessä on laajin suomalaisilta ammattikalastajilta kerätty kvalitatiivinen tutkimusaineisto. Sitä, mitä juuri tämän aineiston avulla löydetään, ei voitane kovin helposti kuitata ammattikalastajuuden kannalta merkityksettömäksi, vaikka muunkinlaisia aineistoja kerättäisiin.

Olennaista kvalitatiivisen tutkimuksen arvioinnin kannalta on nimenomaan kvalitatiivisen tutkimuksen logiikka, jossa aineistoa näkyväksi tekemällä (Alasuutari 1993) pyritään vastaamaan jostain lähestymistavasta käsin asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Tämän logiikan kannalta tärkeää on se, miten uskottavia aineistosta tehtävät päätelmät ovat. Uskottavuuteen taas vaikuttavat mm. aineiston keruun ja analyysin prosessien seurattavuus sekä konkreettista aineistotasoa kuvaavien käsitteiden ja teoreettisten yleiskäsitteiden keskinäinen vastaavuus (kts. esim. Huotelin 1992). Yksinkertaistaen ilmaistuna tämä tarkoittaa sitä, että pelkkä tulosten tai johtopäätösten esittäminen ei riitä, on myös kyettävä kertomaan miten niihin päädytään.

Ammattikalastuksen profiilit -tutkimuksessa aineiston keruu ja aineistoa sisällöllisesti jäsentävä luokittava analyysi ovat eksplisiittisesti kuvattut (Salmi J. ym. 1996a; Vesala ym. 1996). Tämä luo uskottavan perustan tarkemmille tulkitseville analyyseille.

Tässä julkaisussa lyhyesti esitellyt osaprojektit osoittavat, miten aineistoa voidaan hyödyntää tarkemmin rajattujen kysymysten kautta. Erityisen informatiivisiksi tarkastelut nousevat silloin, kun tulkitsevaan näkökulmaan otetaan eksplisiittisesti mukaan teoreettista ja ongelmakeskeistä keskusteluasemointia (esim. Jurvansuu 1997, Salmi P. 1997, Varjopuro 1997, Toivonen 1997). Tätä kautta aineistosta avautuu pelkkää deskriptiota syvempiä näkymiä, jotka nivovat kalastajien näkökulman heitä ympäröivään todellisuuteen. Kalastajien näkökulman kuvaus sinänsä on jo varsin pitkälle viety ajatellen osaraporteista muodostuvaa kokonaisuutta.

Joiltain osin osaraporttien tulkintoja perustelevat analyyseprosessit jäävät riittämättömästi eksplikoiduiksi. Tähän, samoin kuin yleensäkin ottaen keskusteluasemoinnin hieman keskeneräiseen vaikutelmaan lienee ollut syynä osaprojektien kiireinen aika-tila. Silti projektin tähänastinen lopputulos on melkoinen voimannäyte.

Mitä löytyy käytännön tarpeisiin?

Olenainen osa projektin arvioinnissa on sen merkityksellisyys yhteiskunnallisen päätöksenteon tarpeita ajatellen. Tässä keskeistä on se miten aineistoa ja sen analyysieja nivotaan päätöksentekoon liittyviin keskusteluihin. On helppo arvioida että tilanne on paljolti vielä avoin. Monet yksilöidyt käytännön kysymykset odottavat sitä, että ne erikseen muotoiltaisiin tällä aineistolle esitettäviksi, ja että niihin aineistoa analysoimalla erikseen vastattaisiin. Vaikkapa meneillään oleva ammattikalastajan määrittelyn tarkennus ja sen mahdollisesti synnyttämät reaktiot on esimerkki käytännön kysymyksestä, johon liittyvien ongelmien valottaminen analysoimalla aineistoa kalastajien sosiaalisten kategorisointien ja itseidentiteetin kannalta voisi olla varsin hyödyllistä. Vastaavasti rajanvetoon ammattikalastuksen ja vapaa-ajan kalastuksen välillä aineisto voisi tarjota kiinnostavia näkökohtia.

Joitain painavia näkökantoja projekti on jo nostanut esiin. Kalastuksen ohjauksessa ja sen kehittämisessä ei voida ohittaa kysymystä kalastajien, viranomaisten ja muiden osapuolten suhteissa vaikuttavista näkökulmaeroista. Keskinäisen ymmärryksen ja sitä edesauttavan yhteisen kielen löytämiseen ja rakentumiseen on mitä ilmeisin tarve (esim. Salmi P. 1997, Varjopuro 1997). Projektin anti kalastajien ajattelutapojen perusteellisempaan ymmärtämiseen on merkittävä askel tähän suuntaan. Lisäksi, vaikka aineisto joidenkin kysymysten kohdalta on sidoksissa haastatteluajankohtaan, esimerkiksi suhteessa EU-prosessiin, voidaan siitä silti jatkossakin analysoida esiin pysyvämpiä tai pitkäkestoisempia ajattelutapoja, jotka vaikuttavat erilaisten muutosten taustalla.

Osaprojekteissa nousee myös painokkaasti esiin yrittäjämäiseen toimintatapaan siirtymisen ongelmallisuus kalastajien näkökulmasta. Tässä kysymys ei ole vain elämäntapakalastukseen liittyvän arvomaailman ja liiketaloudellistuvan toimintaympäristön vaatimusten yhteentörmäyksestä. Vaikka näiden mukaiset diskurssit tai puhuvat jäsentävätkin kalastajien ajattelua ja mielipiteitä (esim. Jurvansuu 1997), niin kysymyksessä näyttää olevan myös perustavammin ammattikalastajan tilanne alkutuotantoyrittäjänä. Kalastajat tuntuvat olevan varsin tietoisia toimintatapojen muutosvaatimuksista ja strategisista mahdollisuuksista, silti esteet ja uhkat niin omien resurssien laajentamisessa kuin sidosryhmäsuhteissakin tukevat vahvaa pessimismia muutosten kannattavuuden ja yleensä realistisen toteuttamisen suhteen (esim. Setälä ja Huuhka 1997, Toivonen 1997, vrt. Vesala ym. 1996).

Mainitut näkökannat ovat vain kokoavia esimerkkejä. Osaprojektien tähänastisistakin raporteista nouseva kuva on paljon monipuolisempi, eivätkä aineiston mahdollisuudet ole tyhjentyneet. Yhtenä varteenotettavana seikkana voidaan vielä lopuksi mainita kvalitatiivisen aineiston yhteiskäyttö strukturoidulla lomakekyselyllä kerätyn tilastoaineiston kanssa. Varsin kiinnostavaa on esimerkiksi se, että lomakemittauksen mukaan kalastajilla keskimäärin on melkoisia investointiaikomuksia (Salmi J. ym. 1996b). Teemahaastattelut taas antavat kuvan perustavasta vastahakoisuudesta investointeihin (esim. Setälä ja Huuhka 1997). Tämänkaltaiset havainnot osoittavat mm. sitä, että ammattikalastuksen profiilit -projektin metodologisilla kokemuksilla on annettavaa myös jatkossa toteutettaville selvityksille.

Kirjallisuus

- Alasuutari, P. 1993: Laadullinen tutkimus. Tampere. Vastapaino
- Ehrnroth, J. 1990: Intuitio ja analyysi. Teoksessa: Mäkelä, K. (toim) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki. Gaudeamus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1996 Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C 13. Rovaniemi.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1985: Teemahaastattelu. Helsinki: Gaudeamus.
- Huotelin, H. 1992: Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut. Joensuun yliopisto, Kasvatustieteellisen tiedekunnan tutkimuksia nro 46.
- Jurvansuu, S. 1997. Kalastajasta yrittäjäksi. Ammattikalastaja muutosten tuulten pyörteissä. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).
- Salmi, J., Honkanen, A., Jurvelius, J., Moilanen, P., Salmi, P., & Vesala, K.M. 1996a: Haastatteluja Hangosta Utsjoelle. Ammattikalastuksen profiilitutkimuksen metodiikkaa. Kalatutkimuksia 116, 25 s. + 4 liitettä.
- Salmi, J., Salmi, P. & Moilanen, P. 1996b: Kalastusyrityksen voimavarat. Katsaus ammattikalastuksen profiilit -tutkimuksen lomakehaastatteluiden tuloksiin. Kala- ja riistaraportteja 68, 40 s.
- Sami, P. 1997. Kalastuksen järjestämisen ongelmat sisävesillä. Ammattikalastajan näkökulma. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).
- Salmi, P., Salmi, J., Jurvelius, J. & Varjopuro, R. 1997. Muuttuva ammattikalastus. Yhteenveto profiilitutkimuksen tuloksista. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).
- Setälä, J. & Huuhka, T. 1997. Laatu, jalostus ja markkinointi - kalastukseen kannattavuutta vai lisätyötä. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).
- Silverman, D. 1993 Interpreting Qualitative Data. Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction. London et al.: Sage Publications.
- Tesch, R. 1990: Qualitative Research. Analysis Types and Software Tools. New York: Falmer Press.
- Toivonen, A.-L. 1997. *Pitää olla muuta tulua*. Pohjanmaan rannikkokalastuksen strategiset vaihtoehdot. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).
- Varjopuro, R. 1997. *Nyt se sanotaa kyl tualt aika lail ylhäält taholta*. Lohenkalastajien näkemyksiä säätelystä ja sen taustoista. Kalatutkimuksia 122 (tämä nide).

Vesala, K. M., Honkanen, A., Jurvelius, J., Salmi, J. & Salmi, P. 1996: Enemmän hinnan kuin luonnon armoilla. Ammattikalastajatutkimuksen kvalitatiivista metodiikkaa. Kala- ja riistaraportteja 61, 23 s.

Juhani Salmi ja Pekka Salmi (toim.)

Lähikuvia ammattikalastuksesta

Kalastusammatin rakenne, joustavuus ja mahdollisuudet

Tutkimusraportti

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos

Ammattikalastuksen profiilit (312040)

Ammattikalastuksen profiilitutkimusta varten vuosina 1994 ja 1995 haastateltiin henkilökohtaisesti merialueella 207 ja sisävesialueella 60 kalastajaa. Maa- ja metsätalousministeriön tilaama tutkimus analysoi ammattikalastuksen rakennetta, ongelmia ja kalastajien sopeutumista muutokseen. Tutkimuksen tuloksena kertyi laaja teemahaastatteluaaineisto, jota voidaan hyödyntää jatkotutkimuksissa. Tähän loppuraporttiin on valittu yksitoista kirjoitusta, jotka pureutuvat pyyntitapoihin, alueisiin tai aihepiireihin. Näiden lisäksi on analysoitu ammattikalastuksen yleistä rakennetta, ammatin ongelmia ja ratkaisumalleja sekä arvioitu tutkimuksissa käytettyjä kvalitatiivisia menetelmiä.

Ammattikalastus on pyyntitapojen ja ongelmien suhteen monimuotoista. Pääosa rannikko- ja sisävesikalastajista hankkii kalastuksella vain osan ruokakunnan tuloista. Taloudelliset riskit ja kalastuksen kannattavuus ovat verraten alhaiset. Vaikka avomeripyynnillä ja sisävesien troolipyynnillä kalastusta on tehostettu, niin samalla riskit ovat kasvaneet. Lisääntyneen epävarmuuden myötä suuri osa kalastajista tukeutuu mieluummin perinteisiin toimintamalleihin kuin etsii aktiivisesti uusia strategioita. Ammattikalastajat kokevat itsensä ulkopuolisiksi kalan markkinointijärjestelmästä ja päätöksenteosta. Mielestään he eivät voi vaikuttaa esimerkiksi kalasta saamaansa hintaan. Lohenkalastajat ovat sitä mieltä, että säätelypäätökset tehdään kysymättä heidän mielipidettään. Verkostoitumisen ja koulutuksen edistäminen auttaisi kalastajia sopeutumaan muutokseen sekä hahmottamaan uusia ongelmanratkaisuja ja toimintamalleja.

Ammattikalastus, kalastuksen kannattavuus, pyyntistrategiat, viranomaiset, markkinointi, kalastuksen säätely, kvalitatiivinen haastattelu

Kalatutkimuksia – Fiskundersökningar 122

951-776-098-1

0787-8478

125 s.

Suomi

100 mk

Julkinen

Edita-kirjakauppa
Annankatu 44
00100 Helsinki

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
PL 202
00151 Helsinki

Puh. (09) 566 0566 Fax (09) 566 0570

Puh. (09) 228 811 Fax (09) 631 513

Juhani Salmi ja Pekka Salmi (red.)

Yrkesfisket i närbild

Fiskaryrkets struktur, flexibilitet och möjligheter

Rapport

Referat

Inom ramen för profilundersökningen av yrkesfisket utfördes åren 1994 och 1995 sammanlagt 207 personliga intervjuer med fiskare i havsområdet och 60 med fiskare i insjöområdet. Undersökningen som beställts av jord- och skogsbruksministeriet analyserade yrkesfiskets struktur, problem och fiskarnas anpassning till de förändringar som skett. Resultatet blev ett omfattande temaintervjumaterial som kan utnyttjas för fortsatta undersökningar. I denna slutrapport ingår 11 artiklar som går på djupet beträffande fångstmetoder, områden och motiv. Dessutom analyseras yrkesfiskets allmänna struktur, problem och lösningsmodeller. Slutligen bedöms de kvalitativa metoder som använts i undersökningen.

Yrkesfisket visar stor diversitet beträffande fångstmetoder och problem. Huvuddelen av kust- och insjöfiskarna har även andra inkomstkällor än fiske. De ekonomiska riskerna och fiskets lönsamhet är rätt låga. Samtidigt som metoderna effektiverats genom havsfiske och trålning på insjöarna har riskerna tilltagit. I takt med att osäkerheten ökar tyr sig en stor del av fiskarna till traditionella handlingsmönster i stället för att aktivt söka nya strategier. Yrkesfiskarna upplevde sig som utomstående inför marknadsföringssystemen och beslutsfattandet. De ansåg t.ex. att de inte kunde påverka det pris de får för fisken. Laxfiskarna ansåg att regleringsbesluten fattats utan att någon frågat efter deras åsikt. En ökande nätverksbildning och skolning skulle hjälpa fiskarna att anpassa sig till förändringarna och hjälpa dem att gestalta nya handlings- och lösningsmodeller.

Nyckelord

Yrkesfiske, fiskets lönsamhet, fångststrategier, myndigheter, marknadsföring, reglering av fisket, kvalitativa intervjuer

Seriens namn och nummer

Kalatutkimuksia – Fiskundersökningar 122

ISBN

951-776-098-1

ISSN

0787-8478

Sidoantal

125 s.

Språk

Finska

Pris

100 mk

Sekretessgrad

Offentlig

Försäljning

Edita-bokhandel
Annegatan 44
00100 Helsingfors

Förlag

Vilt- och fiskeriforskningsinstitutet
PB 202
00151 Helsinki

Tel. (09) 566 0566 Fax (09) 566 0570

Tel. (09) 228 811 Fax (09) 631 513

Published by

Finnish Game and Fisheries Research Institute

Date of Publication

March 1997

Author(s)

Ed. by Juhani Salmi and Pekka Salmi

Title of Publication**Close-ups on the Commercial Fishery; Structure, Flexibility and Opportunities of the Fishing Trade**

Type of Publication

Research report

Commissioned by

Date of Research Contract

Title and Number of Project

The profiles of the commercial fishery in Finland (312040)

Abstract

In 1994 and 1995, 207 fishers in the coastal area and 60 fishers in the lake area were personally interviewed for the purposes of the "Profiles of the Commercial Fishery in Finland" project. The project was commissioned by the Ministry of Agriculture and Forestry and analyzed the structure, problems and adaptation of the fishermen. The project resulted in an exceptionally large amount of material on qualitative theme interviews, which is also provided for future studies. Eleven separate articles, focusing on particular fishing methods, areas or subjects, have been chosen for this final report. In addition, the first article analyzes the common structure of the commercial fishery, the problems of the profession, and the last article studies the qualitative methods used in this project.

There is much variety in the fishing methods and problems of the commercial fishery. The majority of the fishers inshore and in the lake areas earn only part of their income by fishing. The economic risks and the profitability are rather low. Although the offshore fishers and the trawl fishers in the lake areas have increased the efficiency of their enterprises, the risks have also increased. Due to the uncertainties, a large number of the fishers rely on the traditional operation models rather than actively seeking new strategies. The commercial fishers feel like outsiders in relation to the fish marketing and decision-making systems. For example, they are not able to influence fish prices. According to the salmon fishers, decisions in the regulation of the fishery are made without their consultation. Promoting the building of a network and education would help fishers to adapt to change and outline new strategies for operation and problem solving.

Key words

Commercial fishery, profitability of fishing, fishing strategies, authorities, marketing, fishing regulations, qualitative interview

Series (key title and no.)

Kalatutkimuksia - Fiskundersökningar 122

ISBN

951-776-098-1

ISSN

0787-8478

Pages

125 p.

Language

Finnish

Price

100 FIM

Confidentiality

Distributed by

Oy Edita Ab, Book-shop
Annankatu 44
FIN-00100 Helsinki, Finland

Publisher

Finnish Game and Fisheries Research Institute
P.O.Box 202
FIN-00151 Helsinki, Finland

Phone +358 9 566 0566 Fax +358 9 566 0570

Phone +358 9 228 811 Fax +358 9 631 513

KALATUTKIMUKSIA – FISKUNDERSÖKNINGAR

Aiemmin ilmestyneitä julkaisuja

88. MAKKONEN, J., TOIVONEN, J., PIIRONEN, J., PURSIINEN, M. JA MÄKINEN, K.:

Järvilohen (*Salmo salar* m. *sebago* Girard) säilyttäminen ja kalastus Vuoksen vesistöissä Carlin-merkintöjen perusteella.

(Bevarande och fiske av insjöläx (*Salmo salar* m. *sebago* Girard) i Vuoksens insjösystem, undersökning med hjälp av Carlin-märkning) Maintenance and fishing of landlocked salmon (*Salmo salar* m. *sebago* Girard) on the basis of Carlin-tagging in the Vuoksi watercourse) 65 s. + liitt. Helsinki 1995.

89. NYLANDER, E. JA ROMA-KANIEMI, A.:

Tornionjoen meritaimen ja sen kalastus

(Havsöringen i Torne älv och havsöringsfisket) (Sea trout and fishing in the Tornionjoki River) 63 s. + liitt. Helsinki 1995.

90. URHO, L., KAUKORANTA, M., KOLJONEN, M.-L., LEHTONEN, H., LEINONEN, K., PASANEN, P., RAHKONEN, R. JA TOLONEN, J.:

Uusien kalalajien ja -kantojen tuonnin mahdollisuudet

(import av nya fiskarter och -bestånd) (Possibilities for importing new fish species and stocks) 74 s. He(Möjligheter tillsinki 1995.

91. VEHANEN, T.:

Rakennettujen jokien kalataloudelliset edellytykset.

I. Kalakannat ja kalastus. II. Kehittämistiedustelut (Fiskeriekonomiska förutsättningar i utbyggda älvar. I. Fiskbestånd och fiske. II. Utvecklingsgallupar) (Fish stocks and fisheries in large regulated rivers in northern Finland. I. The current state and fish stocks and fisheries. II: Development enquiries) 39 s. + liitt. + 28 s. + liitt. Helsinki 1995.

92. SALMI, P., HUUSKO, A.:

Muikun talvinuottoaus ja muikkukannat Kuusamossa

(Vinternotfångst av siklöja (*Coregonus albula* L.) och siklöjebestånden i Kuusamo) (Winter seine fishing of the vendace (*Coregonus albula* L.) in the Kuusamo area, northern Finland with implications on stock dynamics) 42 s. + liitt. Helsinki 1995.

93. URHO, L.:

Kalatäit kalojen terveystriskinä.

(Fisklus som hälsorisk för fisken). Fish lice as a health risk for fish). 19 s. Helsinki 1995.

94. RAHKONEN, R. KILPELÄ S.-S., PASTERNAK, M.:

Lohikalajien paisetauti ja sen torjunta. Kirjallisuuskatsaus

(Furunkulos hos laxfiskar och bekämpning av den. Litteraturoversikt). (Furunculosis of salmonids and its prevention. A review of the literature). 47 s. Helsinki 1995.

95. KEMPPAINEN, S., NIEMITALO, V., LEHTINEN, E., PASANEN, P.:

Lohen ja meritaimen istutustutkimukset Kiiminkijoen

(Utplanteringsforskning gällande lax och havsöring i Kimo älv). (Stocking research on salmon and sea trout in the River Kiiminkijoki). 36 s. + 10 liitt. Helsinki 1995.

96. Kalakantojen monimuotoisuuden hoito. Valtion kalanviljelyn XIX neuvottelupäivät.

Toim. Petri Heinimaa ja Keijo Juntunen. (Statens XIX fiskodlingskonferens) (State fish culture conference, No. XIX). 40 s. Helsinki 1995.

97. KREIVI, P., MUOTKA, T., TIKKANEN P., HUUSKO, A., MÄKI-PETÄYS, A., KUUSELA, K.:

Taimenen poikasten ravinnonkäyttö Kuusamon Kuusinkijoen

(Öringsynglens födoutnyttjande i Kuusinkijoki i Kuusamo) (Diet composition and prey preferences of juvenile brown trout in the river Kuusinkijoki). 32 s. + 3 liitt. Helsinki 1995.

98. TURUNEN, J.-P.:

Ympäristöpoliittisten ristiriitojen sovittelumenettely. Esimerkkitaipauksena lohenkalastuksen järjestäminen.

(Medling i miljöpolitiska konflikter med laxfisket som exempel) (Environmental dispute resolution procedure for conflicts. A case study: the management of salmon fishing) 46 s. Helsinki 1995.

99. MUTENIA, A., JANTUNEN, P., SALMINEN, A.:

Avoperärysäpyynnin soveltuvuus siian kalastukseen Lokan ja Porttipahdan tekojärvillä.

(Ryssjor med öppen botten som fångstredskap i de konstgjorda sjöarna Lokka och Porttipahta) Fishing of whitefish with open-end trap nets in the reservoirs of Lokka and Porttipahta Reservoirs). s. 1-12 + liitt.

SALMINEN, A., MUTENIA, A.:

Ammatti- ja luontaiselinkeinojalastuksen kannattavuus Lokan tekojärvellä vuosina 1989-1991.

(Yrkes- och naturägaringsfiskets lönsamhet i Lokka konstgjorda sjö åren 1989-91) (Profitability of commercial and traditional fisheries in the Lokka reservoir from 1989-1991) s. 19-34. Helsinki 1995.

100. Luonnontilan muutokset Konnevedessä - 25 vuotta vesiluonnon tutkimusta.

(Förändringar i sjön Konnevesis naturtillstånd - 25 års studier av insjönaturen) (Changes in the Natural State of Lake Konnevesi: Aquatic Research over Twenty-Five Years). Toim. Pentti Valkeajärvi. 167 s. Helsinki 1995.

101. Neutraloinnin vaikutukset happamoituneen metsäjärven ekosysteemiin. Iso Valkjärven kalkituskokeen tuloksia vuosilta 1990-1993

(Effekterna av neutralisering på ekosystemet i en försurad sjö Resultat av kalkningsförsöken i sjön Iso Valkjärvi under åren 1990-1993) Martti Rask ja Marko Järvinen (toim.). 84 s. Helsinki 1995.

102. KIRJAVAINEN, E.:

Haudontalämpötilan vaikutus ravun poikastuottoon ja poikasten laatuun

(Kläckningstemperaturens inverkan på kräftans yngelproduktion och yngelkvalitet) (The Effects of Incubation Temperature on the Fry Production of Crayfish and the Quality of Fry). 27 s. Helsinki 1995.

103. TAMMI, J.:

Rehevöitymisen vaikutukset kaloihin, kalakantoihin ja kalastukseen – kirjallisuuskatsaus

(Eutrofieringens effekter på fisk, fiskbestånd och fiske – litteratursöversikt) (The Effects of Eutrophication on Fishes, Fish Stocks and Fisheries – A Literature Review). 66 s. Helsinki 1996.

104. SAURA, A., MIKKOLA, J.:

Henkiin herätetty lohijoki — Kymijoen vaelluskalatutkimuksia vuosilta 1992—1994

(En laxälv som återuppstått — Vandringsfiskundersökningar i Kymmene älv å 1992—1994) (Revived salmon river — Studies on migratory fish in the River Kymijoki from 1992—1994). 100 s. Helsinki 1996.

105. RAITANIEMI, J., HEIKINHEIMO, O., MIKKOLA, J.:

Vaellussiika — Uudenmaan rannikon tuottoisa istutuskala

(Vandringssiken — resultatrik utplantering längs den nyländska kusten) (Whitefish (*Coregonus lavaretus* (L.)) — Successful Stocking on the Coast of the Province of Uusimaa). 28 s. Helsinki 1996.

106. KORHONEN, P., KOSKINIEMI, J., TOLONEN, K.:

Taimenen ja kotiutetun puronierian tila Ylä-Kemijoen vuosina 1993 — 1994

(Öringens och den införda bäckrödingens situation i Kemi älvs övre lopp åren 1993 — 1994) (The State of Brown and Stocked Brook Trout Populations in the Upper Part of the Kemijoki River between 1993 and 1994). 42 s. + 8 liit. Helsinki 1996.

107. LAPPALAINEN, A., PÖNNI, J.:

Suomenlahti kalastajan silmin — Tutkimus Suomenlahden likaantumisesta ja vapaa-ajankalastuksesta

(Finska viken ur fiskarens synpunkt — En undersökning av föroreningen av Finska viken och fritidsfisket) (The Gulf of Finland in the Fisherman's eyes — Pollution and Recreational Fishery in the Gulf of Finland). Helsinki 1996.

108. MAKKONEN, J., PIIRONEN, J., PURSIAINEN, M., TOIVONEN, J., KOLARI, I.:

Pyyntitavat heikentävät järvitaimenen istutustulosta — Vuoksen vesistöalueelle vuosina 1979 — 1992 tehtyjen Carlin-merkintöjen tulokset

(Utplanteringsresultatet för insjööring försämrats av fångstmetoderna — Resultat av Carlin-märkningar i Vuoksi insjösystem åren 1979 — 1992) (Fishing methods decrease the impact of stocking brown trout — Results of Carlin tagging experiments in the Vuoksi watercourse from 1979 — 1992). 105 s. + liite. Helsinki 1996.

109. PYLKKÖ, P., POHJANVIRTA, T., PURSIAINEN, M.

Nierian (*Salvelinus alpinus*) silmäamentumat

(Grumling av ögat hos röding (*Salvelinus alpinus*)) (Cataract of Arctic charr (*Salvelinus alpinus*)). 21 s. Helsinki 1996

110. Istutuspoikasten elinkaari - mätimunasta saaliiksi, Valtion kalanviljelyn XX neuvottelupäivät

(Utplanterade yngels livscykel - från romkorn till fångst, Statens fiskodlings XX diskussionsdagar) (Fish stocking - lifecycle eggs to catch, State Fish Culture Conference, No. XX). Jarmo Makkonen ja Markku Pursiainen (toim.). 103 s. + 4 liitettä. Helsinki 1996.

111. RAHKONEN, R., PASTERNAK, M., POHJANVIRTA, T., PYLKKÖ, P., LINDÉN, J.:

Kokeita Apoject 1-Fural paisetautirokotteella 1993-1995

(Försök med Apoject 1-Fural furunkulosvaccin 1993-1995) (Experiments with Apoject 1-Fural Furunculosis Vaccine, 1993 - 1995). 24 s. Helsinki 1996.

112. SOMPPI, K., RAITANIEMI, J., RASK, M.:

Kalkituksen vaikutukset särki- ja ahvenkantoihin Etelä-Suomen happamoituneissa pikkujärvissä

(Kalkningens effekter på mört- och abborrbestånd in södra Finlands försurade sjöar) (The Effects of Liming on Roach and Perch Populations of Small Acidified Lakes in Southern Finland). 41 s. + 9 liitettä. Helsinki 1996.

113. Inarijärven pohjasiika — Istutusten merkitys. (Storsiken i Enare träsk - utplanteringsarnas betydelse) (Sparsely-raked Whitefish from Lake Inari: Results from Stocking). Erno Salonen (toim.), 90 s. Helsinki 1996

114. SALMINEN, M.:

Istutusiän ja -koon merkitys merilohen vaelluspoikasten istutuksissa

(Utplanteringsålderns och -storlekens betydelse vid utplantering av smolt av havslax) (The Influence of Stocking Age and Size on the Results of Salmon Smolt Stocking). 59 s. Helsinki 1996.

115. PARMANNE, R., SETÄLÄ, J.:

Silakan rehukalastuksen taloudellinen merkitys ja vaikutus silakkakantoihin

27+18 s. Helsinki 1996.

116. SALMI, J., HONKANEN, A., JURVELIUS, J., MOILANEN, P., SALMI, P. JA VESALA, K. M. Haastatteluja

Hangosta Utsjoelle. Ammattikalastuksen profiilitutkimuksen metodiikkaa. (Intervjuer från Hangö till Utsjoki, metodik för profilundersökningar av yrkesfisket) (Interviewing Commercial Fishermen in Finland: The Methodology of the Study). 26 s. Helsinki 1996.

117. Mädin desinfiointi - laadun hallintaa käytännössä (Romdesinfektion i avsikt att kontrollera romproduktionens kvalitet) (The Disinfection of Fish Eggs: Quality Control in Practice). Päivi Eskelinen (toim.), 69 s. Helsinki 1996

118. VEITOLA, K., MÄKINEN, T.

Kalankasvatuksen ympäristöpolitiikka- Tavoitteiden ja tosiasiatietojen yhdistelmä (Fiskodlingens

miljöpolitik - en kombination av målsättningar och fakta) (The Environmental Politics of Fish Farming: A Combination of Goals and Facts). 52 s. Helsinki 1996

119. HYVÄRINEN, P., VIRTANEN, K., VEHANEN, T., KOSKINIEMI, J., KANNEL, R. JA PURSIAINEN, M.

Viihtyykö vieras kala Oulujärvestä? Taimenkantojen ja järvilohen soveltuvuus Oulujärven

hoitokalaksi. (Trivs främmande fiskar i Ule träsk? Jämförelse av olika utplanterade bestånd av öring och insjöläx) (Does the strange fish stocks succeed in lake Oulujärvi? Results of stocking four brown trout stocks and land locked salmon in Lake Oulujärvi). 39 s. Helsinki 1996.

120. JOKIKOKKO, E.

Muikun ja siian lisääntymisedellytyksistä Perämerellä. (Förutsättningar för förökning av siklöja och sik i Bottenviken) (The breeding potential of whitefish and vendace in Bothnian Bay). 32 s. Helsinki 1997